John Strachey

Büyük Uyanış

Emperyalizmden Hürriyete

TUR YAYINLARI

John Strachey

Büyük Uyanış

TUR YAYINLARI

TÜR YAYINLARI : 22

Kapak Komp. : Nur - Olcay Okan
Baskı : Emek Matbaacılık
İstanbul - 1979

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN

İlk kez Kasım 1964 de yayınlanıp üç ay içinde mevcudu tükenen, Mart 1965 de ikinci baskısı yapılan BÜYÜK UYANIŞ, o tarihlerde önemli boyutlar kazanmaya başlayan sağ-sol tartışmalarına ışık tutan önemli bir eser niteliğiyle Türk kamu oyunda geniş yankılar uyandırmıştı. Basınımızda o zamanlar kitabı öven veya yeren sayısız yazı, yorum ve fıkra yayınlanmıştı. Özetle BÜYÜK UYANIŞ Türk kamu oyuna mal olmuştu.

Bu durumu ve sağ-sol tartışmalarının geçen süre içinde ne yazık ki korkutucu boyutlara ulaşmış olmasını gözönünde tutan yayınevimiz mevcudu kalmamış bulunan eseri, kendisine teşekkür borçlu olduğumuz ilk iki baskısını yayınlayan gazeteci ve yazar sayın Orhan Karaveli'nin izniyle yeniden kamu oyuna sunuyor.

Tur Yayınları

GİRİŞ

«Büyük Uyanış», çağımız sorunlarını dikkate değer bir ustalık, samimiyet ve berraklıkla inceleyen John Strachey'nin belki de en ilginç eseridir. Savaş sonrası İngilteresinin Clément Atlee kabinelerinde İaşe, Savunma ve Sömürgeler Bakanlığı görevlerinde bulunan Strachey, İşçi Partisinin başlıca teoricilerinden biri olarak bilinmiştir. 1961 baharında Singapur'da verilen bir dizi konferansın meydana getirdiği «Büyük Uyanış»ta emperyalizmden hürriyete geçişin ortaya koyduğu, özellikle kalkınan ülkelerle ilgili sorunlar incelenir. Konferansçı, dünyanın geleceğini biraz da kalkınan ülkelerin seçeceği yolda görür.

Şimdi elinizde tuttuğunuz eserin, uluslararası bir aydınlar topluluğu olan Kültür Hürriyeti Kongresinin desteğiyle Türk dilinde de yayınlanmasına karar verilmişken John Strachey 15 Temmuz 1963 günü Londra'da vefat etmiş ve genellikle «Büyük Uyanış»ta ele aldığı sorunları daha yeni görüşlerle inceleyen «Demokrasinin Üstünlüğü» (The Challenge of Democracy) adlı satırlarını bırakmıştır. «Büyük Uyanış»ı olduğu gibi «Demokrasinin Üstünlüğü»nü de ilk defa yayınlayan namlı İngiliz dergisi ENCOUNTER eseri şu sözlerle sunuyor:

«Londra'da zamansız ölümünden kısa bir süre önce John Strachey ile, (Büyük Uyanış)a eşlik edici mahiyetteki bu konferansların da ENCOUNTER yayınları arasında çıkması konusunda anlaşmıştık. Şimdi, eseri sunarken duyduğumuz sevincin yanısıra, derin bir üzüntüyle, (Demokrasinin Üstünlüğü)nün, bu berrak düşünceli ve dikkate değer yazarın son satırları olduğunu hatırlıyoruz.»

İşte bu durumda, kitabın Türkçe baskısının baş tarafına «Büyük Uyanış»ın anahtar sayılabilecek ilk kısmının alınması ve bunu, yazarın son satırları olan «Demokrasinin Üstünlüğü»nün izlemesi düşünülmüştür.

Henüz 61 yaşında iken vefat eden ve ölümü İngiliz İşçi Partisinin son yıllarda uğradığı en büyük kayıplardan biri sayılan John Strachey'nin diğer eserleri «Emperyalizm», «Yaklaşan İktidar Kavgası»; ayrıca Koestler, Pasternak ve George Orwell gibi yazarların eserlerinin incelendiği bir edebî eleştiri olan «Boğuk Haykırış»tır.

BÜYÜK UYANIŞ

Bu konferansların konusuna girmeden önce, sanırım, konferansçının kendisi hakkında bir şeyler bilmeyi istemek hakkınızdır. Çünkü konferansçının görüş açısını bilmeden, söyledikleri hakkında yargıya varamazsınız. Hiç değilse benim memleketimde, politik konuşma ustalarından birinin, Sir Winston Churchill'in görüşü budur. Bu büyük usta, Avam Kamarasının, bir konuşma hakkında üç şekilde hüküm verdiğini söylerdi:

(Avam Kamarası önce: «Konuşmayı yapan kim?»; sonra: «Sözlerini nasıl söyledi?» ve ancak en sonunda: «Ne söyledi?») diye sorar.

O halde ben de hemen şunu söyliyeyim ki, ben, arkasında uzun ve oldukça değişikliklere uğramış bir politika mesleği bulunan bir adamım. Bu değişiklikler içinde hiç değişmeden kalan tarafım ise, aklımın erdiği gündenberi sosyalist oluşumdur. Ama bunu söylerken «Sosyalist» olmaktan neyi kastettiğimi soracağınızı sanıyorum. 1960'tan sonraki yılların ortamı içerisinde demokratik Sosyalizm deyiminin anlamı özel-

likle nedir? Gelişmemiş bir dünyanın ortamı içinde bu deyim nasıl anlaşılır? 1920'lerde ben politik hayata girdiğimdenberi değişen dünya ortamı içinde bu deyim ne anlama gelmiştir? Demokratik Sosyalizm ile Komünizmin birbiriyle ilişkisi nedir? İkisi arasındaki fark nedir? Bu farkı tamamen parlâmanter demokrasi meselesi içinde mi aramalı? Eğer böyleyse, bu, geniş önem taşıyan bir kavram mıdır?

Yukardaki sorulara bu konferans dizisi içerisinde cevap verebileceğimi umuyorum. Ancak şimdiden 1960'tan sonraki dünya ile 1930'ların dünyası arasındaki farkı nasıl gördüğüme dair bazı düşünceler ileri sürmek istiyorum.

1930'larda yayınladığım **The Coming Struggle for Power** (Yaklaşan İktidar Kavgası) adlı kitabımı okumuş olanlar bilirler ki, o devrede de ben bir sosyalisttim. Dünya problemlerini Marksist bir açıdan görüyor ve o sıralarda İngilterede mevcut Birleşik Cehpe ve Halk Cephesi gibi teşekküllerde komünistlerle geniş ölçüde anlaşarak çalışıyordum. Fakat 1950 ve 1960'dan sonra yayınladığım daha yeni kitaplarımı okumak zahmetine katlanmış olanlar bilirler ki, artık bu görüş tarzını benimsemiyorum. Doğrusu aranırsa hâlâ bir Marksçı mıyım, değil miyim, ben de bilmiyorum. Bütün anti-Marksistlerin benim için Marksçı, bütün Marksçıların da anti-Marksist dediklerini görüyorum!

Kim ne derse desin, kesin olarak bildiğim şu ki, dünyayı başka türlü görüyorum; 1960'ların dünyasına nisbetle 1930'ların dünyasını... Kimbilir belki de gözlerim değişmiştir! Şu kadarını söyliyeyim ki, şimdiki dünya, yirmi beş yıl önce-

nin dünyasından çok farklı!

1960'ların dünyasının bana, 1930'ların dünyasından niçin temelden farklı göründüğüne üç sebep gösterebilirim. Bunlardan birincisi, sömürgeci sistemin hızla göçüp gitmekte olmasıdır. 1930'larda dünya durumunun son derece keskin bir özelliğini teşkil eden geniş sömürge sistemlerinin çözülüşü, hiç birimizin ummadığı kadar hızlı olmuştur. İkinci sebep te, imparatorluklarının bu çözülüşüne rağmen İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika gibi eski sömürgeci devletlerin halklarının 1930'larda olduğundan çok daha fazla refah içinde bulunmalarıdır. Gerçekten de oldukça garip bir şeydir bu. Çünkü, iki ayrı grup insanın önceden ileri sürmüş oldukları iddiaların tam tersi çıkmıştır. İngiliz emperyalistlerinin, eğer İngiltere imparatorluğunu kaybederse, İngiliz halkının açlıktan öleceğini tam bir dürüstlük ve samimiyetle söylediklerini kaç kere duymuşumdur. Evet, İngiltere imparatorluğunu kaybetmiş, ama İngiliz halkı açlıktan ölmek şöyle dursun, geniş imparatorluk ülkelerini elde bulundurdukları 1930 yıllarındakine göre çok daha iyi bir duruma kavuşmuştur.

Fakat bu konuda yanılmış olanlar yalnızca sömürgeciler değildir. Lenin'in teorilerine dayanan komünistler, sömürgelerini kaybettikleri takdirde gelişmiş kapitalizmlerin çökeceğini çok daha sert ve kesin bir dille söylemişlerdir. Tarihî tecrübeler böylece iki tarafa da büyük bir yanılma içinde bulunduklarını göstermiştir. Lenin deyince, aklıma onun söylemiş olduğu çok derin sözlerden biri geliyor: «Tarih hepimizden çok daha kurnaz olduğunu her zaman isbat eder.» İm-

paratorluklar konusunda da tarih Lenin'in kendisinden çok daha kurnaz olduğunu göstermiştir. Bu yüzden onu küçümsediğimi sanmayın; çünkü tarihî gelişmenin gerçek olarak nereye doğru gittiğini hiç kimse kesin ve doğru olarak önceden söyliyemez. Bunun için de 1960'larda, meselâ İngiltere'nin sömürgelerini kaybettikten sonra çok daha fazla refaha kovuşmuş olması gibi, çok garip ve beklenmedik bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu durum içerisinde İngiliz halkı çeyrekyüzyıl öncesinden çok daha yüksek bir hayat standardı bulabiliyor. İşte bu önemli gerçekler, demokratik Sosyalistlerin görüş açılarında derin bir değişiklik meydana getiriyor. 1930'larda söylenmesi çok gerekli ve faydalı olan bir çok şeyleri şimdi birer saçma haline getiriyor.

Son olarak dünyanın çok değişmiş olmasının üçüncü sebebine geliyorum. Bu değişiklik, birçokları gibi beni de çok etkilemiştir. Hiç şüphesiz kendi memleketimin insanları, hatta genel olarak bütün Batı bakımından komünizmin çekiciliği geniş ölçüde kaybolmuştur. Bu hem ilgi çekici, hem de garip bir şeydir. Çünkü bir bakıma başarısızlığa uğrayan, komünizmin kendisi değildir. Tam tersine, komünizm Rusya gibi büyük bir ülkeyi sanayileştirmeyi başarmıştır. Bunu kimse inkâr edemez. Ve işte komünist başarısının doğrudan doğruya bu özelliğidir ki, komünizmin Batı'da çekiciliğini kaybetmesine yol açmıştır. Henüz olmamışsa da, az gelişmiş ülkeler dünyasındaki bir yerde de ayni şeyin tekerrür edeceğini söyliyebilirim. Doğrudan doğruya kendi başarısının karakteridir ki, komünizme, çeyrek yüzyıl önceki korkunç çekiciliğini kaybettirecektir.

Belki de komünizmin ikinci büyük ülkesi Çin'le daha fazla ilgilisiniz ama ben örnek olarak Rusya'yı alıyorum. Komünizm burada kırk yıldan fazla bir zamandır iktidardadır ve bu yüzden de sonuçları çok daha kesinlik ve açıklıkla görülebilmektedir. Rusya'da çok hızla kalkınmakta olan, büyük ekonomik başarılar kazanmış bir millet görüyorsunuz. Gerçi hızla kalkınmakta olan öbür ülkelerle karşılaştırırsanız, bu kalkınma hızını gerçekleştiren tek ülkenin Rusya olmadığı görülür. Ama yine de hızlı ve sürekli bir kalkınmadır bu. Uzay ve diğer alanlardaki bilimsel başarılarının büyüklüğünü de buna ilâve ediniz. Hiç şüphe yok ki Rusya geniş ilerlemeler kaydetmekte olan bir ülkedir.

Fakat beri yanda Rusya'nın büyük kusurları olan bir ülke olduğunu da biliyorsunuz. Bir kere çok ilkel ve demokratik mekanizmaya yer vermeyen bir politik sistemi vardır. Bu yüzden de Batıdaki insanlar Rusyaya bakıyor ve şöyle diyorlar: «Evet... bu da geniş ölçüde sanayileşmiş, şüphesiz insanı etkileyen bir devlet. Ama eşsiz bir yanı yok.» Sonra Rusya'nın öbür ülkelerle, nasıl diyeyim, ona bağlanmış, onun peyki olmuş, daha da açıkçası onun sömürgesi haline getirilmiş Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerine bakıyorlar. Karımla birlikte Doğu Avrupa'nın bu ülkelerinde bir hayli gezdim. Şunu söylemek zorundayım ki, Rusya'nın bu ülkelere muamelesi, bir çok Batılı ülkenin geçmişte kendi sömürgelerine yaptığı muameleden daha kötü değil, ama daha iyi olduğunu iddia edebilmek te güç!

Pekiyi, Komünizmin savunduğu o büyük fikirler ve ideallerle bu hâlin ilgisi nedir? Bunlar

çok yüksek ve soylu idealler olduğu için 1930'larda komünistlerle anlaşarak çalıştık. Bunlar insanın insan tarafından sömürülmesine son verme idealleriydi; bu büyük idealler uğruna büyük ızdıraplar çekilmesi, hatta büyük baskılar bile mazur görülebilirdi. Ama şimdi görüyoruz ki, büyük Rus yazarı Parternak'ın deyimiyle, «kırk korkunç yıl» dan, bu kırk yılda olup bitenlerden sonra, geriye kalan ötekilere eklenmiş büyük bir devletten başka bir şey değildir. ENCOUNTER dergisine yazmış olduğum bir yazıda bütün bu izlenimlerimi şöyle özetlemiştim: «Komünistlerin kullandıkları vasıtalar korkunç, elde ettikleri sonuçlar ise alelâde olmuştur!» Evet, görüş açımı böylece özetlemiş oldum. Ancak henüz herhangi bir şeyi isbat ettiğimi sanmadığıma lütfen inanınız. Buraya kadar sadece bazı iddialar ileri sürdüm. Size şimdi kısaca tanıtmaya çalıştığım görüş tarzımı konferanslarım boyunca daha geniş olarak açıklıyacağım.

Sömürge İmparatorluklarının Kaynak ve Özelliği

Sömürgecilik nedir? Önce, her birinizden, büyük bir tarihsel olay olan sömürgeciliğin önemi üzerinde bir an olsun düşünmenizi isterim. Onun, gerek insanlık tarihindeki, gerekse yeryüzündeki yayılmasını hatırlayın. Belki de bu, uygarlıklar tarihinin en önemli olayıdır. Uygarlık doğmadan önce değil ama doğuşunun hemen ardından bu yana daima İmparatorluklar olagelmiştir. Bunlar siyasal organizmalardı, yani yal-

nızca birer devlet değil, aynı zamanda İmparatorluk dediğimiz; başka devletler üzerinde egemen olan devlet tür'ü idiler. Bir ulus, bir halk ya da bir devlet'in önce ele geçirilmesi sonra da kendi yasasının bir başka ulus, halk, ya da devlet'e zorla benimsetilmesi olayına sömürgecilik diyebileceğimizi sanıyorum. İmparatorluk diye de, olayların bu tür gelişimi sonunda ortaya çıkan durumu adlandıracağım.

Bu şekilde tanımladığım İmparatorluklar konusunda üç soru sormak isterdim: bunlar nasıl doğdular? Ne zaman doğdular? Ve ulaşmak istedikleri amaçlar nedir? Ne zaman sözünün üzerinde duruşum, ona verilecek cevabın nasıl ve amaç sorularına ışık tutacağını düşünmemdendir.

Bildiğim kadarıyla, Sümer, Babil, Asur, Roma ve Yunan'dan çağdaş sömürgeciliklere kadar uzanan bu İmparatorluklar ve sömürgecilik olayı üzerinde ilmî olarak ancak bir kere durulmak istenmiştir. Bu müthiş olay, bildiğim kadarıyla ancak Marx ve Engels'in eserlerinde gerçekten ve ciddiyetle incelenip mahiyeti belirtilmiştir. Şahsen ben, kendimi bildim bileli, Marx ve Engels'in sömürgecilik ve doğuş şartları üzerindeki açıklama ve tanımlamalarını uygun bulmaktayım.

Marx ve Engels için, tıpkı sistemleri içinde ele alınan hemen bütün öteki olaylar gibi, İmparatorluklar ve sömürgecilik de ancak, artık-değer adını verdikleri temel mefhumlarıyla açıklanabilirdi. Onlara göre, her şey insanın ortalama olarak ihtiyaçlarının doyurulması için gerekli olandan fazla üretip üretemiyeceği meselesine

bağlıdır. Onların sömürgecilik nazariyesi bu mefhumun bir uygulamasıdır.

Onların görüşüne göre imparatorluklar, insanların üretim tekniklerini, kendi ihtiyaçlarından fazlasını üretebilecek bir seviyeye getirdikleri zaman doğuyordu. İmparatorluklar, «insanlar bu noktaya gelince artık onlardan bir şeyler alabilirsiniz» şeklindeki basit bir sebepten ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, İmparatorluklar, daha güçlü ya da daha düzenli bir halk ya da ulusun, daha zayıf ya da daha kötü teşkilâtlanmış bir ulusun yarattığı artık-değer'i almak için giriştiği bir teşebbüstür. Öte yandan Marx ile Engels, ilk zamanlarda bu işin daha basit bir biçimde, yani insanların doğrudan doğruya esaret altına sokulması ile sağlandığını söylerler.

Marx ile Engels'e göre, ilk İmparatorluklar aslında, esir avlama şirketleriydi. Öte yandan, hiçbir İmparatorluk, uygarlık adını verdiğimiz şeyden önce doğmamıştır. İlkel kabilelerde yaşıyan insanlar, öteki insanları esir etmek için bir eğilim duymuyorlardı. Tabiî, zaman zaman bu kabileler de harb esiri alıyorlardı. Ama, ellerinde tutsalar bile, hiçbir fayda sağlıyamazlardı bunlardan; çünkü esirler bütün zamanlarını kendi geçimlerini sağlamıya harcamak zorundaydılar.

Bu teknik seviyesinde bir İmparatorluk kurmıya kalkacak olanlar, hikâyesini bildiğiniz Fransız köylüsünün durumuna düşecekti (Bilirsiniz, bunların eli biraz sıkıdır) Fransız köylü bir gün rahibe gider ve şöyle der: «Sayın peder, ben dünyanın en talihsiz adamıyım! Eşeğimi tam aç yaşamaya alıştırmıştım ki, pis hayvan öldü!»

Evet, Engels'e bakılacak olursa, ilkel kabile insanları İmparatorluk kurmıya kalksalardı, Fransız köylüsününki kadar kötü bir duruma düşeceklerdi.

Ama bir kere temel buluşlar gerçekleştirilince - unutmayın, bir bakıma atom enerjisinden bile çok daha önemli, bir sürü buluş olmuştur - ne diyorduk, tarım, tekerlek, şehirlerin kurulması, yani kısacası ilk uygarlıkların doğmasına yardım eden temel buluşlar gerçekleştirilince, artık-değer ortaya çıkabilmiştir. İşte o zaman, insanları esirleştirmek kârlı olmıya başlıyordu; ve insanın yapısı bildiğiniz gibi olduğundan, esirlik doğuverdi.

Hem hatırlatmak, hem de Marx ve Engels'in de böyle düşündüklerini göstermek üzere, Engels'den bir parçayı örnek olarak alıyorum. Anti-Duhring'dendir bu parça:

«... Üretim öylesine gelişmişti ki insan gücü, yaşaması için gerekli olandan daha fazlasını yaratmıya muktedirdi şimdi; daha fazla iş gücü kullanabilme yolları mevcuttu; bu iş güçlerine verecek iş de mevcuttu; iş gücü de değer kazandı. Ama içinde bulunulan topluluk ve bu topluluğun katıldığı birlik, fazla iş gücü sağlıyamıyordu. Buna karşılık, harb sağlıyordu bu iş gücünü ve harb yanyana yaşıyan birçok insan topluluklarının birlikte yaşayışı kadar eskiydi. O zamana kadar, harb esirlerini ne yapacaklarını bilemedikleri için onları öldürüverirler hatta daha önceki devirlerde yerlerdi! Ama şimdi ulaşılmış bulunan «ekonomik düzen»de bir değer kazanıyordu esirler. Dolayısile bunların yaşamasına müsaade edildi ve emeklerinden faydalanılma-

ya başlandı. Esirlik icad edilmişti. Kısa zamanda gelişmeleri ilkel topluluğun sınırlarını aşan bütün halkların önde gelen üretim biçimi ama sonunda onların yıkımı için belli başlı sebeplerden biri oldu esirlik. İşin tarım ile sanayi arasında, yüksek bir seviyede, bölüştürülebilmesini mümkün kılan ve eski dünyanın çiçeğini, yani Hellenizmi yaratan şey yalnızca esirlikti. Esirlik olmasaydı, ne eski Yunan Devleti, ne Yunan sanatı ve bilimi olurdu; esirlik olmasaydı, Roma İmparatorluğu da olmazdı. Oysa, Hellenizm ve Roma İmparatorluğu temeli olmasaydı, çağdaş Avrupa da olmazdı...

Genel formüllerle, esirlik ve benzeri şeyleri kötülemenin ve bu çeşit kötülükler üzerine yüksek bir ahlâksal kızgınlık boşaltmanın pek bir değeri yoktur. Ne yazık ki, böyle yapmakla, herkesin bildiği, bu eski kurumların bugünkü koşullara ve içimizdeki, bu koşulları belirleyen duygulara uymadığı gerçeğinden başka bir şey söylemiş olmayız. Ama bütün bunlar, bu kurumların nasıl doğduğu, hangi nedenlerle yaşadıkları ve tarihte hangi rolü oynadıkları konusunda bize hiç bir şey öğretmez. Ve bu sorun üzerine eğildiğimizde, ne kadar çelişik ve delice gözükürse gözüksün, şunu söylemek zorundayız ki, o günün şartları içinde esirliğin doğuşu büyük bir gelişme idi. Şurası bir gerçektir ki, insan hayvan'dan gelmiş ve barbarlıktan kurtulabilmek için barbarca, hemen hemen hayvansı yollar kullanmak zorunda kalmıştır. Eski topluluklar, yaşadıkları yerlerde, binlerce yıldanberi, Hindistan'dan Rusya'ya kadar uzanan Doğu despotizminin, Devletin bu en kaba biçiminin temelini

teşkil etmişlerdir. Bu ilkel toplulukların çözülüp eridiği noktada halklar kendi üzerlerinde bir ilerleme yaşamış ve onların ilk ekonomik gelişmesi, esirlerin çalışmasından elde edilen üretim artımından ibaret olmuştur. Durum açıktır: insan emeği, yaşamak için gerekli olanın ötesinde böylesine az bir fazlalık verecek kadar az üretici olduğu sürece üretici güçlerin gelişmesi, alış - verişin yayılması, Devletin ve hukukun gelişmesi, sanat ve bilim'in varlığı ancak iş'in daha geniş bir taksimi ile mümkün olabiliyordu. Bu taksimde, temel olarak basit el işleri büyük yığınlara veriliyor ve bir kaç imtiyazlı kişi de işin yönetimini, ticareti, Devlet işlerini ve zamanla da sanata ait ve bilimsel işleri üzerine alıyordu. İş'in böylece bölüşülmesinin en basit, en tabiî biçimi, elbette esirlikti. Antik dünyanın ve özellikle Yunan dünyasının geçmişi göz önünde tutulursa, sınıf zıtlaşmalarına dayanan bir topluma doğru kademeli bir gidiş ancak esirlik vasıtasiyle tamamlanabilirdi. Esirler için bile bir gelişme olmuştur, esirlik! Zira, esirlerin içlerinden seçildiği savaş tutsakları, vaktile öldürülür, çok daha önceleri hattâ kızartmaları bile yapılırken şimdi hiç değilse hayatlarını koruyabiliyorlardı...»

İşte, tamamı okunması gereken eserden, Engels'in ilmî dürüstlüğünü, doğruluğunu gösteren bir kısım. Tarihsel anlamı içinde alınacak olursa, esirliğin bu savunmasından daha sevimsiz, yanlış anlaşılmalara daha yatkın başka bir şey acaba bulunabilir mi? Bu pasaj, varacakları yer ne olursa olsun, Marx ve Engels'in tezlerinde ta sonuna kadar gitmeye ne derece kararlı oldukla-

rını ortaya koymaktadır. Bugün, lânetlenecek bir şey olsa bile, altı bin yıl önce keşfedildiği zaman, esirliğin, insanlık tarafından aşılması gereken bir merhale olduğunu söylemekten daha cesurane bir şey düşünülebilir mi?

Konu dışına çıkmamı bağışlayın. Söylediğim şeyler, Marx, Lenin ve Engels'in eserlerini, yani komünist teorinin temelini kuran düşünce yapısını nasıl anlamamız gerektiği sorununu ortaya koymaktadır. Yukarıda da söylediğim gibi komünizmin her iddiasını artık, tartışılmaz, yanılmaz gerçekler olarak görmüyorum. Ama öte yandan, tüm Marksizmi de bir köşeye atmak istemiyorum. Bunun, çok büyük önemde ipuçları ihtiva ettiğine halâ inanıyorum. Hem sonra, Marx'ın yanıldığını ileri sürmek Marx'ın bir insan olduğunu söylemektir. Bu konudaki bir yazışmamız sırasında Profesör Arnold Toynbee şöyle diyordu: «Marx'ı ne yanılmaz bir peygamber gibi görmeli, ne de modası geçmiş 19. yüzyıl sosyologlarından biri seviyesinde tutmalıdır. Hayır, Marx sadece bir insan, ama bir dâhi idi.» Benim söylemek istediklerimi çok güzel özetliyen bir söz.

İmparatorlukların doğuşu konusunda Marksist teoriye katılıyorum. Ama, şunu da eklemek gerekir ki, tarihin akışı içinde İmparatorluklar, başlangıçtaki esir avından daha karmaşık, daha ustaca sömürme yolları buldular. Gelişmeleri, onları, daha karmaşık organizmalar olmaya götürdü... Ve, bu konuda ciddî muhalefetle karşılaşmak pahasına diyeceğim ki, İmparatorluklar sömürgeci özelliklerini devam ettirirken yapıcı yönler de edindiler.

İngiltere'den Singapur'a gelirken Hindistan'a uğradım. Şimdi söyliyeceklerimde bir ön yargı sezerseniz, bir İngiliz olduğumu düşünerek beni mazur görün: Bana öyle geliyor ki, Hindistan'da İngiliz İmparatorluğu en az sömürücülerden ve belki de en ilerletici ve canlandırıcılardan biri olmuştur. Bu görüşü, Engels'in değil, İngiliz İmparatorluğunun bir savunucusu sayılamıyacak olan Marx'ın bir sözüyle kuvvetlendirmek isterim. Gerçekten de Marx, kendi zamanında, yani bundan yüz yıl kadar önce bile Hindistan'daki İngiliz İmparatorluğunun canlandırıcı, islâh edici bir niteliği bulunduğunu söylemiştir.

New York Tribune için yazdığı (İngiliz İdaresinin Hindistan'da gelecekte elde edeceği sonuçlar) adlı bir yazı dizisinde bunu apaçık söylemiştir. Yazıların sonuç bölümünden alınmış bir iki cümle vereceğim size. Burada Marx, Hindistan'da o günlerde henüz başlamış bulunan endüstriyel gelişmeden söz eder:

«Geniş bir ülkede, demiryolu ile yapılan nakliyatın normal ihtiyaçlarını giderecek bütün endüstri gelişmelerini sağlamadan bir demiryolu şebekesi kurmak imkânsızdır; ve bu gelişimler sonunda, demiryolu ile doğrudan doğruya ilintili olmıyan sanayi kollarında da bir makineleşme doğar. Demek ki, demiryolları Hindistan'da, çağdaş sanayiin öncüleri olacaklardır. Demiryollarından doğacak olan çağdaş sanayi, Hindistan'ın gelişme ve güçlenmesine en büyük engeli teşkil eden kastların, üzerine oturduğu geleneksel iş bölümünü yıkacaktır.»

Böylece, Marx'ın İmparatorluklar konusunda, tek yönlü bir yargıya varmadığı ortaya çıkı-

yor. Şüphesiz emperyalizmi ve sömürücülüğü tiksintiyle karşılıyordu ama, İmparatorlukların, bilerek ya da bilmeyerek, dünyada oynayabilecekleri ilerletici rolü de görüyordu.

İnsanları Zor Kullanarak Mutlu Kılmak

Konuşmamı, bu meseleler karşısında muhafaza etmek istediğim tutumu aydınlatan iki anekdot ile bitireceğim. İlki, yine Hindistan'da geçiyor ve İmparatorlukların hem saçma, hem de trajik olan özelliklerini açıkladığını sanıyorum. Çünkü, meziyetleri ne olursa olsun, şunu iyice anlamak gerekir ki, Hindistan'daki İngiliz İmparatorluğu gene de bir İmparatorluktu, yani hüküm sürdüğü halkın çoğunluğunun kalbini kazanamamıştı. Bu nokta, bağımsız Hindistan'ın en büyük şehirlerinden biri olan ve belki de bir gün dünyanın en büyük sanayi şehirlerinden biri haline gelecek olan Kalkütamn merkezindeki bir anıtta özetlenmiş gibi geliyor bana. Söz konusu anıt, 19. yüzyılda burada hüküm süren Genel Valilerden Lord Mayo adına dikilmiştir. Anıtın üzerinde ise, aklımda kaldığı kadarıyla, aşağı yukarı şunlar yazılı: «Genel Vali ve Kral Naibi... Fakirlerin koruyucusu... Adaletin yorulmak bilmez dağıtıcısı... İngiliz, Hindu ve Müslüman halklarının aynı derecede sevdiği Lord Mayo adına, 17 Mayıs 1872'de katledilmiştir.»

Belki garip ama, bir bakıma hüzünlü de. Çünkü bu garip adam, Hindistan'ın tanıdığı gerçekten liberal ve devrimci Genel Valilerden biri idi.

Bu hikâyeyi, Engels'in bir sözüne bağlıyacağım. Mektuplarından birinde Engels, Marx'ın ve kendisinin, «İnsanları zorla mutlu kılmaya» daima karşı olduklarını yazıyor. Bence bu pek derin anlamlı; sonuçürgecilerin, üzerinde derin derin düşünmesi gereken bir ihtardır. Ama, bana öyle geliyorki, şu 1960 yılında bu hususu en fazla ciddiyetle düşünmesi gerekenler komünistlerdir. Eğer 1960 yılının komünistleri, sistemlerinin kurucularından birinin bu akıllıca sözlerindeki anlamı ciddiye almya yanaşır da «İnsanları zorla mutlu kılmaktan» vazgeçerlerse dünyamız, daha iyi ve çok daha sükûn içinde bir dünya olacaktır.

DEMOKRASİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ

I. DÜNYA TARTIŞMASI

Bugün dünyada Batı toplumlarını destekleyenlerle, Komünist toplumları destekleyenler arasında çok yönlü bir tartışma sürüp gitmekte. Bu konferanslar bu tartışmanın bir parçasıdır.

Tartışma iki rakip düzenin politik ve ekonomik yanlarını, başarılarını, başarısızlıklarını, üretimi teşkilâtlandırma biçimlerini, siyasal hayatlarını, kısacası herşeyi kapsamakta.

Böyle dünya çapında bir tartışmanın varlığı mükemmel bir şeydir; zira tarihte ilk defa, dünya topluluğunun tümünün, insanları ilgilendiren işlere bilinçli olarak katılma çabası demektir. Bu çaba, «böyle bir katılma iyi olur» gibilerden soyut bir düşünceden doğmadı tabii. Tam tersine, her iki tarafın, elinden geldiği kadar çok insan kazanmak için yaptığı bir yarışmadan çıktı. Hem Batı hükûmetleri hem de Komünistler önce kendi halklarını, sonra da hepsinden önemli olan tarafsız halkları kazanmaya çalıştılar.

Buraya kadar her şey çok iyi. Tartışmanın şekli hakkında ise aynı şeyi söyleyemiyeceğim. Çünkü bunların çoğu, istense bile böylesine kötü

yönetilemezdi. Bu tartışmalar şimdiye kadar atışmadan ileri gitmedi dense yeridir. Bazı hükümetler bütün çabalarını kendi halklarının karşı tarafı işitmesine bile engel olmak için harcadılar. Bence Komünistler bu konuda Batılılardan daha sert davranıyor; tabi bu belki de benim Batılı ön yargılarımdan biridir. Komünist dünyasına, Batı sesini duyuramasın diye sistemli tarzda yapılanlar - meselâ radyo yayınlarını bozmak - sadece temelinden yanlış bir hareket olduğu için değil zayıflık belirtisi olduğu için de kötü. Öte yandan, Batı'nın bazı bölümlerindeki düşünüş hemen aynı derecede kötü. Zira bunlar Komünist yayınlarını dinleyip, Komünist kitaplarını okusalar bile, kendi fikirlerinden başkasına karşı sağır ve kör kesilmiş durumdalar. Özellikle Amerikalılar ve bazı Batı Avrupalılar bana böyle geliyor. Üstelik bu körlük yalnızca hali vakti yerinde «burjuva» Amerikalı ve Batı Avrupalılara mahsus değil; birçok Amerikalı ve Avrupalı işçiler de aynı durumdalar.

Bu sonuncu nokta Komünist propagandacıların, kendi çıkarları açısından dikkatle ele almaları gereken birşey. Bunun sonuçları üstünde düşünecek olurlarsa dünyada hiç beklenmedik şeylerin olup bittiğini göreceklerdir. Bu karşılıklı sağırlık, körlük ve anlayışsızlık dünya tartışmasını yavan, sıkıcı kılıyor. Tartışanlar birbirlerinin söylediklerini anlamaz görünüyor. Gene de bu tartışma sürüp gitmekte ve kendi kendimizi havaya uçurmazsak (uçurmamız da muhtemeldir) pek duracağı da yok. Ne kadar aşağı seviyede olursa olsun böyle bir tartışma havaya uçmaktan şüphesiz daha iyidir!

Hepimiz Demokrat Olduğumuzu Söylüyoruz

Bizi burada özellikle ilgilendiren demokrasidir. Göze çarpan ilk garip durum, her iki tarafın da kendilerinin demokrasi olduğunu, karşı tarafın ise olmadığını ileri sürmeleridir! Bu gerçekten yararlanarak bir sonuca varabiliriz. İki taraf ta demokrasi olduklarını ileri sürdüklerine göre demokrasi çok önemli ve geçer akçe birşey olmalı! Herkes demokrasinin - ne mene şeyse - insan toplumlarının sahip olması gereken bir şey olduğuna inanmakta. Fakat her iki tarafın ekonomik ve siyasal kurumları çok ayrı özellikler taşıdığı için ikisi de demokrasiyi apayrı biçimde tanımlıyor. Bu durumda, demokrasinin bir tek tarifi içinde ikisinin de demokratik sayılması söz konusu olamaz.

Bu konferansların bir işi de Batı'nın ve Komünistlerin bahis konusu dünya tartışmasında ileri sürdüklerini incelemek olacak. Ben çalışan bir politikacıyım, politik teori profesörü değil. Bu yüzden demokrasi tarihinden çok yirminci yüzyılın ortasında demokrasi deyince ne anladığımız konusuyla ilgileniyorum.

Bu ülke demokrasi ile yönetiliyor, şu ülke ise öyle yönetilmiyor deyip durduğumuza göre, demokrasi sözcüğünden bir anladığımız olmalı! Biz Batılılar bir yanda, Komünistler öte yanda çok değişik ülkeler için kullanıyoruz bu sözcüğü. Şu halde demokrasi sözünden tam olarak ne anlıyoruz?

Ben kendi payıma ne anladığımı açıklıyabilirim. Bence demokratik bir ülke, yetişkin vatandaşların, kontrol edemiyecekleri bir kuvvet tara-

fından yönetilmek yerine kendi kendilerini yönetmeye teşebbüs ettikleri yerdir.

Bu tarifle ilgili olarak söylemek istediğim ilk şey halkın kendi kendini yönetmesinin çok güç olduğudur. Böyle birşey ancak bizimki gibi çağdaş, karmaşık toplumlarda, o da dolaylı bir biçimde, mümkündür. Bu toplumlar ise yalnız istedikleri hükûmeti seçebilme bakımından kendilerini yönetmeyi başarmışlardır. Bu dolaylı kendi kendini yönetme biçimi bile çok ince politik ve siyasal düzenlerin kurulmasını gerektirir ve bu duruma gelmek gene de çok önemli bir başarı sayılmalıdır. Bu anlamdaki demokrasinin kurulması, elde tutulması ve gelişmesi, toplum hayatında, hangi ekonomik sistemin daha iyi olduğu meselesinden daha önemli hale gelmiştir.

Temsilî Hükûmet

Demokrasi olarak tarif ettiğim şey, Temsilî Hükûmet demektir. Bu hükûmetin, demokrasinin uzuvlarından yalnız biri olduğunu söyleyerek itiraz edebilirsiniz. Doğrudur. Ama gene de bu hükûmet demokrasinin en önemli esasıdır. Demokrasinin aynı değerdeki bütün diğer uzuvlarının bekası bu ana uzva bağlıdır.

Benim Temsilî Hükûmetten anladığım; bir ülkenin yetişkin vatandaşlarının özgürce (1) yönetilen seçimlerde değişik hükûmetlerden birini seçebilmeleri; seçtikleri bir hükûmeti başka bir

---

(1) Özgür = hür

seçimle görevden uzaklaştırabilmeleri ve kendileri seçmiş olsalar bile bu hükümetin eylemlerini bir noktaya kadar kontrol edebilmeleridir. Bu anlamda Temsilî Hükûmet; günlük hayatımızda öbür vatandaşlarla birleşmemizi, yani emeğimize karşılık olarak bize ne ödeneceğini pazarlık etme özgürlüğünü (Teşkilâtlanma özgürlüğü), vatandaşlarımız tarafından yargılanmadan, kendimizi savunma fırsatını bulmadan tevkif edilip edilemiyeceğimizi (Yasa Yönetimi) ve istediğimiz şeyi söylemek, yazmak ve yayınlamak özgürlüğüne (Söz özgürlüğü) sahip olup olmadığımızı belirtecek ve bize bu özgürlükleri sağlayacak bir hükümettir. Geçirilen tecrübelerden görülüyor ki bu çok önemli özgürlükleri sağlamanın tek yolu bu ilk özgürlüğü, yani hükûmet seçme özgürlüğünü sağlamakla elde edilebilir.

Anti Demokratik Tutum

Şimdi de anti demokratik görüşü ele alalım. Neden halkın toplu olarak istediği hükûmeti seçebilmesi, iktidardan indirebilmesi ve hareketlerini bir yere kadar kontrol edebilmesi bu kadar önemli olsun? Bu değerli haklar ve özgürlükler neden ille de Temsilî Hükûmet prensibine dayansın? Toplumun idaresini uzmanlara, bu işi iş edinmiş olanlara bırakmak neden daha faydalı olmasın? Bu profesyonel idarecilerin, halkın karmakarışık, bazen de birbirine aykırı istekleri yüzünden her an engellenmeden, serbest olarak çalışmaları daha iyi olmaz mı? Uzmanlar, içinde yaşadıkları şartlar yüzünden toplum işleriyle uğ-

raşmaya fırsat bulamayan yüz milyonlarca insandan daha iyi eğitilmiş, çok daha tecrübeli ve bu işlerin ehli değiller midir?

Bu gibi sorulara cevap verebilmek için yeterince tecrübemiz var. Aslında, çok eski çağlardan beri insan toplulukları genellikle böyle uzman yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Krallar, din adamları, asiller, toprak sahipleri, tüccarlar, kapitalistler, memurlar son zamanlara kadar, daima yönetegelmişler... İnsan toplulukları ise, yöneticilerini kontrol etmek ya da değiştirmek imkânından ve fırsatından yoksun, boyun eğmişlerdir. Demokratik olmayan düzenleri iyi tanıdığımıza göre bunlara yöneltilecek mukadder itirazlar ortaya çıkmış olmalıdır.

Gerçekten de böyle bir itiraz vardır ve açıklıkla belirmiştir. Bazı demokratik olmayan toplumlar nisbeten iyi işlemişlerse de halkları açısından çoğu kötü yönetilmiştir. Fakat bu toplumlar iyi yürüseler de yürümeseler de şöyle bir ortak yanları bulunuyor: Yöneticiler -krallar, din adamları, toprak sahipleri, tüccarlar, kapitalistler, memurlar- yönettikleri halkları, az ya da çok, istismar etmişlerdir. Bunu derken halklarından çok kendi çıkarlarına göre yönetmişlerdir demek istiyorum. İşte, demokratik olmayan toplumların en kötü yanı bu. Sanıyorum ki bu noktada en koyu komünist teoriciden en coşkun Batılı demokrata kadar hepimiz anlaşıyoruz. Eğer burada anlaşıyorsak, iki sonuca varmamız gerekiyor.

Birincisi, eğer bir halk kendi çıkarları için, yani iyi yönetilmek istiyorsa bu işi doğrudan doğruya kendisinin yapabilmesi için yollar aramak zorundadır. Kimse onun hesabına bu işi yapmaz.

Zira kendi kendini yönetmenin yerini tutacak bir şey olamaz. Başkası tarafından yönetilmek eninde sonunda başkasının çıkarı için yönetilmeye varır.. Eğer yönetim işini tek bir insana ya da tek bir sınıfa bırakırsanız, bu adam ya da bu sınıf sizi hep sömürecektir. Demek ki halkın kendini yönetebilmesi için yürüyecek yollar bulmak ne kadar zor olursa olsun bu yollardan başkası iyi olamaz. Çünkü halk kendi çıkarlarının nerede olduğunu bilecek kadar geliştiğine göre, başkalarının çıkarlarına göre yönetilmeyi uzun zaman hoş görmiyecektir.

Demokrasi Yepyeni Birşeydir

Varacağımız ikinci kaçınılmaz sonuç ise, temelinin Temsilî Hükûmet düzenine dayandığı demokrasinin çok yeni ve çok cesur, neredeyse devrimci bir deneme olduğudur. Demokrasinin, yani büyük toplulukların kendi kendilerini yönetme çabasının gelişimi bugün dünya yüzünde olagelen en önemli şeydir. Başarıya ulaşıp ulaşmıyacağı henüz belli olmamakla beraber dünyanın kaderi bu denemenin sonucuna bağlıdır.

Bu anlamdaki demokrasiyi kurmak için harcanan çabaların tarihi iki yüz yılı aşmaz. Çünkü, eski Yunan Şehir Devletlerine demokrasi demek bence doğru değildir. Atina bile oligarşi olmaktan ileri gidemedi. Oy hakkına sahip vatandaşlar iki göbek öncesine kadar Atinalı olan hür erkek vatandaşlardı. Oysa yalnız köleler nüfusun onda dokuzunu kapsıyordu, bundan başka bir çok ta yabancı vardı. Oy kullananlar erkekle-

rin bile onda birinden azdı. Buna demokrasi değil oligarşi denir.

Benim söylediğim anlamdaki demokrasi ancak iki yüz yıl önce gelişmeye başladı. İlk önemli olaylar 1776'daki Amerikan ihtilâli, 1789'daki Fransız ihtilâli ve İngiltere'nin 1832'deki «Reform Kanunu» dur. Bu olaylar söylediğim düzeni kurmak için yeterli değillerdi fakat gene de demokrasi sistemine giriş yolunu açmış oldular. Aslında, demokrasi diyebileceğim bir şeyin doğuşu çok yakın geçmişte olmuştur. Kendi vatanım İngiltere'de 1918'den önce gerçek anlamda demokrasi kurulmamıştır. Amerika'nın bazı bölümleri ve Fransa'nın bütünü 19 uncu yüzyılın ikinci yarısında, zaman zaman İngiltere'den daha demokratik oldu. Fakat oralarda bile gerçek demokrasi ancak zamanımızda doğdu.

Ayrıca, şimdi bile kendi ülkemdeki, Amerikadaki, Fransadaki, Batı Almanya veya öbür ülkelerdeki demokrasilerin tam ve kusursuz olduğunu ileri sürecek en son kişi benim. Bu demokrasiler evrim halinde, deneme devresindedir. Daha güçlenmemişlerdir, başlarına bir sürü şey gelebilir. Gene de Amerika, Fransa ve İngiltere'de gelişmekte olan üç büyük demokrasi, birçok yerlerde benzerlerinin kurulmasına çalışılacak kadar başarılı olmuştur.

Demokrasinin Yayılması

Bugün dünyanın beş kıt'asında da demokrasi kurma çabalarının sürüp gittiği kaçınılmaz bir gerçektir. Birçok ülkeler, birbiri ardından, seçi-

lip indirilebilen, bir noktaya kadar da kontrol edilebilen hükümetler kurmaya çalışıyor. Bu çok önemli birşey. Bu çabaların hepsinin başarıya ulaşacağını ileri sürmek aklımdan bile geçmez. Tam tersine birçoklarının başarısızlığa uğrayacağı apaçık belli. Fakat demokratik kurumların herkesin şiddetle istediği birşey olduğu da açıkça ortada.

Gelecekteki tarihçilerin bugünkü dünyada kaydedecekleri en önemli olay, belki de, bu demokratik kurumları dünyaya yayma çabası olacak. Bunun, iki rakip ekonomik sistemin, devam eden çatışmasından bile daha önemli olduğu ortaya çıkacak. Bundan hangi ekonomik sistemin daha iyi olduğu sorusunun önemsizliği anlaşılmaz; aksine, işlemesi mümkün bir ekonomik düzen kurmak yapılacak en önemli iştir. Bunu yapmadan politik kurumları düşünemezsiniz bile, çünkü tek kelimeyle aç kalırsınız! Onun için, ne çeşit olursa olsun, hiç bir siyasî sistem, sağlam bir ekonomik temelden yoksun olursa işe yarayamaz. Bugünkü başlıca iki ekonomik sisteme gelince, ikisi de iyi işleyeceğe benzer. Şimdiki çalışma biçimlerini daha sonra anlatacağım. Endüstride ilerlemiş bir toplumun ister Komünist ister Batılı biçimde olsun çöküntüye uğramadan ekonomisini aşağı yukarı sürdürmesi mümkün görünüyor. Hattâ yirmi ya da otuz yıl sonra bu iki sistemin maddi refah bakımından çok benzer sonuçlar vermesi mümkündür.

Bu, şimdilik iki sistemin de başarısızlıkla sürüp gittiği ülkeler halklarına garip gelebilir. Meselâ bir yanda Kızıl Çin, Doğu Almanya, öte yanda kötü durumdaki Güney Amerika Cum-

huriyetlerinden biri gibi. Bu örneklerde akla gelen ilk mesele ekonomiktir, çünkü bu ülkeler hâlen ekonomik çöküş tehdidiyle doğrudan doğruya karşı karşıya bulunmaktadırlar. Fakat Amerika, Rusya, Batı Avrupa gibi oturmuş durumdaki ülkelerde ekonomik sistemlerin ağır ağır yükselen bir hayat standardı sağlamaması gerçekten çok şaşırtıcı olur. Nitekim bu ülkelerin halklarının dikkati, gittikçe, başarılı ya da başarısız işleyen ekonomik sistemden uzaklaşarak müessir demokratik kurumlara doğru kayacaktır. Böylece, bu yüzyılın ikinci yarısında insanların dikkati özellikle, toplumlarının, halk tarafından seçilip, indirilen ve kontrol edilen hükümetler kurup kurmamış olduğu meselesi üstüne toplanacaktır. Demokrasinin özü de işte budur.

II. BATI TOPLUMLARI

Topluma karşı sorumlu durumda olan bir hükûmetin, demokrasinin öbür unsurlarına temel olduğunu söylemiştim. Sorumlu hükûmetten anladığım, hür bir biçimde yönetilen seçimlerin ve bu seçimlerde aday olarak birkaç hükûmet çeşidinin varlığıdır. Sonra, halkın böylece seçilmiş bir hükûmeti, çok uzun zaman geçmeden ve iç savaş, kan dökülmesi gibi tehlikelerle karşılaşmadan değiştirip yerine yenisini getirebilmesidir. Üçüncüsü ise, hükûmet iktidarda olduğu sürece halkın onu kontrol etmesini sağlıyacak bir yol olmasıdır. İşte böyle yönetime Temsilî Hükûmet denebilir. İster İngiliz Parlâmento sistemi altında; ister Amerikan Kongre ve Cumhurbaşkanlığı sistemi, ister Fransızların son zamanlarda denedikleri başka sistemler altında olsun, bunların hepsi birer Temsilî Hükûmet örneğidir.

Fakat batı Demokrasisinde yalnız temsilî yönetim olduğunu söylemek de yanlış olur. Sorumlu hükûmet, günlük hayatta seçim hakkından çok daha önemli olan şeylerin sağlanması

için kullanılacak bir araç olarak düşünülebilir.

Böylece Temsilî Hükûmet politik özgürlüğü sağlama yolu oluyor. Bu da bizi o kocaman «özgürlük» sözcüğüne getiriyor. Özgürlük temel olmakla birlikte çok ince bir kavram, bunu daha aşağıda da inceleyeceğiz. Ben şimdilik yalnızca, çoğu zaman sahte ve ikiyüzlüce kullanılmış olan bu büyülü kelimeyi belirli ve sınırlı anlamlar taşıyan özgürlükler'e böleceğim. Çünkü Temsilî Hükûmetin asıl ödevi çağdaş dünyada çok önemli olan dört temel özgürlüğü sağamaktır.

Teşkilâtlanma Özgürlüğü

Bu, herşeyden önce, gelişmiş Batı toplumlarının çoğunluğunu teşkil eden ücretli işçilerin sendikalaşma özgürlüğüdür. Bu sendikalar, işçilerin iş verenle ücretleri, iş saatleri ve çalışma şartları için pazarlık edebilmeleri için gereklidir. Hiç bir Komünistin, Kapitalist ülkelerde işçiler için bu özgürlüğün gerekli olmadığını düşüneceğini sanmıyorum. Hiç olmazsa bu noktada anlaşabiliriz. Geçirilen tecrübeler gösteriyor ki, işçilerin elinde bu özgürlük olmayınca sömürülmelerinin önüne geçilemez ve ellerine, çalışma sonucu yarattıklarının değerinin çok az bir bölümünden başka bir şey geçmez. Fakat, aşağıda göstereceğim gibi, bu özgürlüğe kavuşmuşlarsa, Batı toplumlarının işçileri çok daha yüksek ücret alabilirler.

Buraya kadar sanırım ki anlaşıyoruz. Kanaatimce bu özgür sendikalar Komünist toplumlara da çok yararlı olurdu. Komünistler bu iddiayı tartışacaklardır. Onun için önce Komünist ül-

kelerdeki sendikalar hakkında Komünist düşüncesinin tarihini inceleyelim.

Bu konu Rus ihtilâlinden hemen sonra enine boyuna tartışıldı. Bazı Komünist Rus yöneticiler ilk bakışta akla yakın gelen şu görüşü ileri sürdüler: Sosyalist bir toplumda sendikaların göreceği ne bir iş vardı, ne de onlara ihtiyaç olabilirdi; çünkü kapitalistler ortadan kalktıktan ve halk üretim araçlarını ele geçirdikten sonra kiminle pazarlık edecekti? «İnsan kendi kendisiyle de pazarlığa oturamazdı ya!...»

Fakat Lenin ve diğer yöneticiler bütün üretim araçları toplumun eline geçmiş olmasına rağmen sendikaların kurulmasında yarar gördüler. Ne yazık ki bu sendikaların hükümete bağlı değil de özgür olması gerektiğine inanmadılar. Herkesin bildiği gibi, Komünist sendikalar bu anlamda özgür değillerdir. Tam tersine, hükümet mekanizmasının bir parçası durumundadırlar. Bu yüzden hükûmetin bir bölümü olan işverenleri etkileyemezler. Özellikle grev yapamazlar (ve yapmazlar).

Bunların sonucu olarak ta Komünist toplumlarda işçiler ağır bir şekilde sömürülürler; yani ürettikleri değerlerin çok azını alabilirler. (Bu değerlerin geri kalanının, devlet tarafından, silâhlanmadan eğitime kadar başka işler için kullanıldığını bilmek onları belki avutur, belki de avutmaz.)

Zamanımızda geçirilen bu tecrübeye dayanarak teşkilâtlanma özgürlüğünün, işveren ister devlet, ister özel şirketler olsun, işçiler için çok önemli olduğu sonucunu çıkarıyorum. Çünkü bu özgürlük olmadan işçilerin ücret, saat ve çalış-

ma şartlarıyla ilgili konular bakımından işverenleri etkilemesi söz konusu olamaz.

Söz Özgürlüğü

Sorumlu hükûmetin sağlaması gereken ikinci özgürlük söz özgürlüğüdür. Bu olmadan seçmenlerin siyasal partiler arasında bir seçim yapabilmesi mümkün değildir. Yarışan aday - hükûmetler, yani siyasal partiler, seçmenlerin kendilerini desteklemelerini sağlamak için istediklerini söyleyip yazabilmelidirler. Fakat söz özgürlüğü burada bitmez. Toplumun düşünce hayatı bu özgürlüğün en yaygın biçimde kullanılmasına bağlıdır. En yaygın biçimde diyorum çünkü bu özgürlüğün sonsuz olmasına imkân yoktur. Her toplumda söylenmesine ve yapılmasına izin verilemeyecek şeyler vardır. Meselâ, hiç bir medenî toplumda insanları öldürmeye teşvik edici konuşmalar yapılmasına ve yazılar yazılmasına izin verilmez. Demek ki söz özgürlüğü bir dereceye kadar vardır. Fakat bu özgürlüğü, uygulaması sınırlı olduğu için önemsiz saymak, siyasal düşüncenin içine düşebileceği en büyük yanlışlardan biridir.

Toplanma Özgürlüğü

Üçüncü özgürlük toplanma özgürlüğüdür. İnsanların toplanıp doğru buldukları şeyleri savunup tartışabilmeleri demektir. Eskiden, özgürlüklerin en önemlilerinden biri buydu. Çağdaş

haberleşme araçları, radyo, televizyon, gazeteler bunun önemini azaltmış bulunuyor. Gene de bu hakka sahip olmayan özgür bir toplum düşünülemez.

Yasa Yönetimi

Dördüncü özgürlüğe ise yasa yönetimi diyebiliriz. Geniş anlamda yasa yönetiminde her kadın ve erkek yasalarca yasaklanmamış her şeyi yapabilir. Bu, en eski ve basit özgürlüklerden biridir; fakat en değerlilerinden biri olduğu anlaşılmış bulunuyor. Hükûmetler bu özgürlüğü hiçe sayıp insanları kendi keyiflerince tevkif etmeye, işkence etmeye, öldürmeye başladıkları anda bütün öbür özgürlükler imkânsız kılınır. Çünkü tutukluluk, hapis, işkence ve ölüm tehlikesi içinde insanlar ne sendika kurabilirler, ne de toplanabilirler.

Bundan başka yasa yönetimi, bu yasaların uygulanması için dikkatle düşünülmüş yollara bağlıdır. Yasalar toplum için zaman zaman yapılan kaidelerdir, bunları birisinin özel durumlara uygulaması gerekir. Hükûmet bunları işine geldiği gibi uygulamaya kalkarsa, vatandaşlar hükûmetin keyfine bağlı kalırlar. Bu yüzden, elden geldiğince hükümete bağlı olmayan, ve yasaları bozmadıkça bir kimsenin hükûmet tarafından tevkif edilmesine karşı koyacak güç ve cesarete sahip yargı kurumlarının varlığı gereklidir.

Kapitalist Batı ülkelerindeki bu özgürlüğün önemini kimsenin küçümsemiyeceğini sanıyorum. Fakat şimdi Komünist toplumlarda da yasa

yönetiminin önemli olduğunu biliyoruz. Acı tecrübeler (Komünist teorinin tersine) Komünist hükûmetlerin toplumdan ayrılmış dev gibi bir kurum durumuna gelebildiğini göstermiştir. Bu yüzden hükûmetin kendi vatandaşlarını ezmesine engel olacak kesin yasalara şiddetle ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç Komünist teorisini değilse bile asıl pratik politikayı iyice etkilemeye başlamış bulunuyor.

Bay Kruşçef'in 20 nci ve 22 nci Parti Kongrelerinde Stalin rejimini suçlarken üzerinde durduğu en önemli nokta, Stalin'in yasa yönetimini hiçe saymış olmasıdır. 1930'larda Stalin'in yaptığı temizlikler hükûmet yasasızlığının çağımızda görülen en korkunç örneklerindendir.

Yasa yönetimi özgürlüğünün ne kadar alçak gönüllü bir özgürlük olduğuna dikkati çekmek yerinde olur. İyi yasa, kötü yasa meselesi bile değildir bu. İyi yasalarla yönetilmek isteği çok daha ileri bir istek. Bizim burada söz konusu ettiğimiz dürüst mahkemeler tarafından uygulanan kesin, anlaşılabilir yasaların olması ve bu yasalardan birini çiğnediği devlet tarafından açık bir yargılamada belli olmadıkça bir vatandaşın cezalandırılamamasıdır. Hiç olmazsa bu özgürlük yerleşmeden demokratik kurumların yürümesi söz konusu olamaz. Çünkü bu olmadan herkes hükûmetin keyfine bağlıdır.

«Hür Dünya» Gerçekten Özgür müdür?

Bu dört özgürlük, özgür bir toplumun dört ana direğidir. Burada sorulacak soru hâlen dün-

yanın çeşitli bölümlerinde, bu özgürlüklerin ne derece gerçekleştirildiğidir? Birçokları «Batı» dan «Hür Dünya» diye bahsediyorlar. Bu, sorduğum soruya başından karşılık vermiş olmak oluyor, bu yüzden farkına varacağınız gibi bu terimi kullanmıyorum. Sorumlu Temsili Hükûmetlere dayanan bu dört temel özgürlük gene de her yerden çok Komünist olmayan, iyice gelişmiş Batı ülkelerinde gerçekleşmeye yönelmiştir.

Tabii, bunun gerçek özgürlük olup olmadığı sorusuyla karşılaşabilirim. Bu özgürlüklerin, aslında, emekçi için «aç kalma özgürlüğü» olduğunu söyleyebilirler! Bu karşılık eskiden belki güçlü idi ama bugün pek güçlü olduğunu sanmıyorum. Ayrıca, korkarım ki, özgürlükte olduğu kadar hapiste de aç kalmak mümkündür. Özgürlük ile de ekonomik güvenlik ve iyi bir hayat seviyesi sağlamasa bile, aksi olan boyunduruk altında yaşama bunların elde edilmesini aşağı yukarı imkânsız duruma sokar.

Bu yüzden, belirttiğim dört özgürlüğün eğer iyice gerçekleşmişlerse insan toplumlarının şimdiye kadar kurabildikleri en ileri özgürlük derecesi olduğuna inanıyorum. Çok kusurlu bile olsalar gene de boyunduruk altında yaşamaktan kıyas kabul etmiyecek kadar iyidirler. İnsanlığın yapabildiklerinin en iyisidirler...

Demek ki çağdaş Batı Demokrasisinin elde etmeye çalıştığı, böyle ve bu noktaya kadar bir özgürlüktür. Komünistlerin «Burjuva Demokrasisi» diye adlandırdıkları uygarlığın amacı işte budur. Acaba değeri nedir bunun?

Lenin'in Eleştirisi

Şimdi de Batı, ya da «Burjuva Demokrasisi» üstünde yapılan Komünist eleştirmesine geliyorum.

Komünistlerin dediği aşağı yukarı şu: Batı toplumlarındaki sınıf ayırımları «Burjuva Demokrasilerini» yalanlar. Böyle toplumlarda nüfus, üretim araçlarını elinde bulunduranlarla emekçiler, yani işverenler ve işçiler arasında ikiye ayrılmıştır. Ve bu temel bölünme Batı toplumlarının demokrasi ve özgürlük için ileri sürdükleri bütün iddiaları çürütür ve sıfıra indirir. Lenin, her zamanki gibi bu işi çok açık olarak ortaya koyar. Rus İhtilâlinden hemen önce yazdığı (Devlet ve İhtilâl) de «Burjuva Demokrasisi» için der ki:

«...bu demokrasi, her zaman, kapitalist istismarın dar çerçevesi ile sınırlanmıştır ve bu yüzden gerçekte daima varlıklıların, azınlığın, zengin sınıfın demokrasisi olarak kalır. Kapitalist toplumda özgürlük aşağı yukarı Yunan Cumhuriyetlerinde olduğu gibidir: köle sahiplerinin özgürlüğü. Kapitalist istismarın şartları sebebile çağdaş ücretli köleler yoksulluktan öylesine ezilmişlerdir ki demokrasiyle uğraşamazlar, siyasetle uğraşamazlar. Olayların sakin ve olağan gidişi içinde toplumun çoğunluğu toplumsal ve siyasal hayata katılmaktan alıkonmuştur...»

Lenin'in «Burjuva Demokrasisi» eleştirisinin özü bu son cümlelerdedir. Bugün Batı'da olanlar gibi toplumlarda işçiler o kadar yoksul ve eğitilmemiştir ki sözde ellerinde bulundurdukları de-

mokratik özgürlükten faydalanamazlar, gerçekte, «toplumsal ve siyasal hayata katılmaktan» yoksulluk ve cahillik yüzünden alıkonmuşlardır. Böylece Lenin'e ve bütün Komünist teorisine göre istedikleri hükûmeti seçebilmeleri, saydığımız dört özgürlüğe az çok sahip olmaları yalandır. Komünistler Batı toplumlarındaki işçilerin bunları ancak kâğıt üstünde elde ettiklerini söylerler, çünkü yoksulluk ve cahillik yüzünden bu haklarını kullanamazlar.

«Burjuva Demokrasisi»nin hedef tutulduğu bu temel Komünist eleştirisine ne diyebiliriz? Böyle bir eleştirinin Kapitalizm'in ilk dönemleri için geçerli olmadığını ancak tarih bilmeyenler ileri sürebilir. Komünist âlem dışındaki bazı ülkelerde şimdi bile geçerli sayılabilir. Fakat Lenin'in sözlerini okurken, 1960'ların Kuzey Amerika, İngiltere, Batı Avrupa, Avustralya, Yeni Zelanda gibi gelişmiş Kapitalist toplumları için bunların ne kadar yersiz hale geldiğini görmemek imkânsızdır.

Böylesine gelişmiş ülkelerde benim gibi siyasetle uğraşan tek bir kişi bile işçilerin toplumsal ve politik hayata katılmaktan yoksulluk ve cahillik yüzünden alıkonulduklarına inanamaz. Tam tersine, Batı'nın siyasal hayatına pek etkili olarak katılmaktadırlar. Aksi halde benim son yirmi yıl içinde İngiliz Parlâmentosuna katılmam mümkün olamazdı. Tabiî, işçilerin eğitiminin zenginlere göre aşağı olması, bunlar için köstekleyici birşey. Gündelikçilere dayanan İngiliz İşçi Partisinin para bulması, üst sınıflara dayanan partiler kadar kolay olmuyor. Çünkü işçiler varlıklı üst sınıflardan daha yoksullar. Fakat bu gibi

güçlükler gittikçe daha fazla halledilebilmektedir. Tek kelime ile, Komünistlerin Batı demokrasisi hakkındaki temel eleştirisi de böylece ve kaçınılmaz bir biçimde eskimiş bulunuyor.

«Düşünce Kontrolu» Eleştirisi

Komünistlerin «Burjuva Demokrasisi»nde eleştirdiği tek nokta bu değildir.

Komünistlere göre, üretim araçlarının burjuvaların elinde olması diğer her şeyin kontrolünün de onların elinde olması demektir. Bu görüşe bakılırsa, Kapitalistlerin üretim araçlarına sahip olması, onları, «düşünceyi yaratan araçlar»a da sahip kılmaktadır. Yani Kapitalistler, doğrudan doğruya veya dolayısıyla eğitim sistemini, basını, radyo yayınlarını, televizyonu ve kitle düşüncesini üretici diğer bütün güçlü çağdaş yolları ellerinde bulundurmaktadırlar. Böylece, işçilerin eğitim ve ekonomik seviyeleri toplum hayatına katılabilecek durumda olsa bile düşüncelerinin kapitalistler tarafından kontrol edilebileceği ileri sürülmektedir. Buna göre işçiler, istismarlardan kurtulmayı istemeye bile hiç bir zaman fırsat bulamıyacaklardır, çünkü hep bu «düşünce kontrolu» altında olacaklardır.

Bu, çağımıza daha fazla uyan bir eleştiridir.. Gene benim gibi, «Burjuva Demokrasisi»nde çalışan biri, bunda gerçek payı olduğunu yalanlıyamaz. Gerçekten de üretim araçlarının sahipleri düşünceyi yapan araçlardan kendi çıkarları için faydalanmaktadırlar. Fakat işçilerin düşüncelerini kontrol altına alabildikleri pek söylene-

mez. Tam tersine, işçilerin kendi özel düşünceleri Batı toplumlarının önce düşüncelerini sonra da politikasını gittikçe daha fazla renklendirip etkilemektedir. (İlerde bu olaya döneceğim.)

Lenin Demokrasi'ye İnanırdı

Fakat dikkat etmeliyiz ki, Komünistler, «Burjuva Demokrasisi» eleştirmelerinde demokrasi ve özgürlüğün önemine inanıyorlardı. Meselâ Lenin demokrasi ve özgürlüğün çok önemli olduğunu defalarca yazar! (Devlet ve İhtilâl) kitabında ihtilâlden sonra işçiler için kusursuz bir demokrasi kurulacağını belirtir. Bu demokrasinin kurulması için ileri sürdüğü şartlar ise şunlardır:

1. Bütün memurların seçimle gelişi.
2. İşçilerin, istedikleri zaman, seçmiş oldukları memuru değiştirip yerine yenisini seçebilme yetkisine sahip olmaları prensibi.
3. Bu memurların ücretlerinin ortalama işçi ücretleri seviyesine indirilmesi.

Lenin'e göre, bu üç şart ihtilâl tarafından yerine getirildiğinde, işçiler için bizim Batı'da bildiğimiz demokrasiden çok daha eksiksiz bir demokrasi kurulmuş olacaktı!

Bu aşırı ve (Lenin'in duraksamadan dediği gibi) «ilkel» demokrasi biçimi, Lenin'in ihtilâlden sonra yerleştiğini görmek istediği demokratik kurumlardı. Bence Lenin, gerçekten, bütün memurların özgürce seçilip değiştirilmelerini ve işçiler kadar ücret almalarını istiyordu. Tam demokrasi için ileri sürdüğü bir şart ise bu devlet memurlarının seçiminde yalnız işçilerin oy kul-

lanmaya yetkili olmasıydı. Çünkü, böylece, bu «ilkel» demokrasinin eski mal sahiplerini dışarda bırakacağını düşünüyordu.

Burada Komünistlerin demokrasi düşüncesinin özüne inmiş bulunuyoruz. Lenin'e göre sınıf toplumlarında tam demokrasi diye bir şey yoktu ve hiçbir zaman da olamazdı. Bir sınıfın elinde üretim araçları oldukça ve öbür sınıf ücret karşılığı bu sınıf için çalıştıkça ya işverenler arasında ve işverenler için demokrasi olurdu ya da, ihtilâlden sonra işçilerin arasında ve işçiler için demokrasi olabilirdi. Fakat hem işçileri hem de işverenleri içine alan bir demokrasi olamazdı.

Böylece Lenin «Burjuva Demokrasisi»nin azınlığın gizli bir biçimde çoğunluğu boyunduruk altına alması olduğuna inanıyordu. Öte yandan kendi inandığı demokrasi de malları ellerinden alınmış eski mal sahiplerinin işçi çoğunluğu tarafından boyunduruk altına alınması olacaktı. İhtilâlden sonra, işçi sınıfı içinde, şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en büyük özgürlük derecesine ulaşılmış olacaktı.

Daha aşağıda, Lenin'in bu ihtilâl sonrası teorisinin nasıl tam tersine döndüğünü göreceğiz. Bu teori, işçilerin eski mal sahiplerinin üstüne kurdukları bir diktatorya değil, birkaç memurun bütün Rus halkı üstüne kurduğu neredeyse kayıtsız, şartsız bir diktatorya haline geldi. Çağımızın en büyük faciası budur.

Bunu incelemeye başlamadan önce «Burjuva Demokrasisi» hakkındaki bu iki Komünist eleştirisiyle daha yakından uğraşmalıyız. Çağdaş Batı toplumlarındaki işçilerin, politik ve toplumsal hayata katılmayacak kadar, Lenin'in sözlerile,

yoksulluktan ezilmiş olduklarının yanlışlığını kendi tecrübelerimle bildiğimi söylemiştim. Fakat Lenin'in iddialarının nasıl ve niçin yanlış çıktığını göstermek çok önemlidir. Batı toplumları işçilerinin, Batı demokrasisini gerçekleştirmek için geçtikleri karmaşık safhaları incelememiz gerekir.

III. BATI DEMOKRASİSİNİN BAŞARDIKLARI

Komünistler Batı anlamında demokrasinin (ya da kendi tabirlerile «Burjuva Demokrasi»nin) bir yalan olduğunu ileri sürüyorlar. Gerçekten öyle mi? Politik kurumların sahte mi sahici mi olduklarını anlamak için bunlar üzerinde ne gibi denemeler yapılabilir? Bu sorulara soyut politik teoriye dayanarak cevap vermeye kalkışmıyacağım. Demek istediğim, Batı demokrasisinin kullanışlı olduğu için gerçek olduğudur. Politik kurumlar, özgürlükler ya da halkın etkileri kullanılabildikleri takdirde sahicidirler.

Zira bu özgürlükler ya da haklar Batı toplumlarının işçi yığınları tarafından kullanılmıştır, kullanılmaktadır ve gittikçe daha çok ve daha özellikle kullanılmaya devam edecektir. Ayrıca şimdiye kadar işçilerin kendilerine somut, maddî çıkarlar edinmelerini sağlamak için kullanılmıştır. Bunlar demokratik kurumların sağlamakla görevli olduğu tek şey değildir; hayatta madde kadar önemli başka şeyler de var. Bununla beraber, maddî çıkarların önemi küçümsenemez ve Batı demokrasisi bu çıkarları işçilere

sağlamış bulunuyor. Bütün bunları söylerken Batının demokratik kurumlarının kusursuz ve işçilerin bunları kullanmasının kolay olduğunu ileri sürmüyorum. Aksine, Batı demokrasisinin birçok kusurları vardır ve işçilere yararlı olması, Komünistlerin sözünü ettiği sebeplerden dolayı güçtür. Bazı yerlerde ve bazı zamanlarda (hâlen de bazı yerlerde) işçilerin demokratik kurumlardan yararlanamıyacak kadar yoksul, cahil ve ezilmiş oldukları gerçektir. Fakat Lenin eleştirisini yarım yüzyıla yakın bir zaman önce yapmıştır ve o zamandan bu yana Batı işçileri demokratik kurumları kullanmayı Lenin'in düşünebileceğinden çok daha iyi öğrendiler.

Önce, demokrasinin ekonomik sonuçlarına bir göz atalım. Komünistler, Marx'ın, kapitalist toplumdaki işçilerin gittikçe artan bir sefalete düşeceğini haber verdiğini hatırlarlar. Bazen bunu söylediği yalanlanır ama gerçek budur. Şimdi, biri Komünist Manifestosundan, diğeri de Kapital'den iki parça alalım. Manifesto şöyle diyor:

Çağdaş işçi... endüstrinin ilerlemesiyle yükseleceğine kendi sınıfının şartlarından da aşağı düşer, Bir yoksul haline gelir ve yoksulluk nüfustan ve zenginlikten daha hızla gelişir.

Şimdi de Kapital'den bir bölüm:

Büyük kapitalistlerin sayısı böylece azalırken (ki bunlar bu değişmenin bütün yararlarını kullanıp bunlara el koyarlar) kitlelerin yoksulluk, baskı, köleleşme ve sömürülme durumları da orantılı olarak artar.

Bazı Marxçılar Marx'ın ve Engels'in eserlerinde bu gittikçe artan sefaletin sınırlı bir biçimde gerçekleşeceğini gösteren başka bölümler bu-

labilirler. Fakat bu iki parçayı okuyan bir kimsenin, Marx'ın, kapitalist ülkelerdeki işçinin hayat standardının ya çok aşağıda kalacağına ya da daha düşeceğine inandığından şüphe etmemesi gerekir.

Böyle bir iddiada, ne Marx'ın Manifesto'yu yazdığı 1848 yılı ne de Kapitalin birinci bölümünü yazdığı 1860'lar itibarile akılsızlık belirtisi yoktu. O zamanlar durumların bu biçimde gelişmesi kaçınılmaz görünmüş olmalıdır. Marx kapitalizmin üretim araçlarını geliştirmekte ve üretimi arttırmakta olduğunu da inkâr etmemiştir. Ama o, bütün bu gelişen üretim meyvelerinin hepsinin kapitalistlere gideceğinden ve hiçbir bölümünün işçilere ulaşamıyacağından emindi. Bu olmadı. Nedenleri ne olursa olsun, gerçek, başarılı Batı demokrasilerinde işçilerin hayat seviyesinin alçalmayıp, Marx'm kehanette bulunduğu 100 yıldanberi hatırı sayılır bir yükseliş gösterdiğidir.

Ne kadar yükseldi?

İşçilerin hayat seviyesinin meselâ İngiltere'de, 1850 ya da 1860'lardan beri ne kadar arttığını istatistik bir doğrulukla ölçmek çok güç, belki de imkânsızdır. Fakat bu işle uğraşan bütün istatistikçi ve iktisatçılar İngiliz işçisinin satın alma gücünün 1960'larda 100 yıl öncesine göre iki ilâ üç kat arası artmış olduğunda birleşiyorlar. Demek ki «...fakirlik ve istismar...» artmamış, azalmıştır.

Bu, yalnız İngiltere için değil, ilerlemiş diğer

kapitalist Batı demokrasileri için de böyle. Birleşik Amerika Devletlerinde ise işçinin yaşama seviyesi daha da hızlı gelişmiş bulunuyor; sanırım bu İsveç'te de böyledir. Batı Avrupa demokrasilerinde bu oranda değilse bile özellikle son yirmi yılda gene de bir artış var. İstatistik araştırmaları ve gözlemler bunu su götürmeyecek biçimde ortaya koyuyor.

Yukardaki nokta üstünde çok duruyorum, çünkü herşey bunun üstünde dönüyor. Şüphesiz, yaşama seviyesi hareketinin ters yöne dönmesinin herşeyi değiştireceğini komünistlere anlatmak için bunun üstüne çok basmam gerekmez. İşçilerin yaşama seviyesi düşmesi beklenirken yükselirse, beklenen bütün öbür şeylerle beraber işçilerin tüm toplumsal ve politik görüşleri de değişir. Marx'çıların, herşeyden önce, olacak şeyler hakkındaki tahmin ve mütalâalarını değiştirmeleri gerekir. Daha sonra söyleyeceklerimin çoğu bu çok önemli noktanın çevresinde döneceği için, sadece ekonomiyle ilgili bu bölümü bitirmeden önce iki meseleyi daha ele alacağım.

İşçinin payı

Önce milli gelirin dağıtımı konusu var. Bazen ileri sürülür ki (Marx'çı okullardan biri olan Avusturyalı Marx'çılar ortaya atmıştı bunu) işçilerin hayat seviyesi yükselmekte olsa bile, bunu doğuran şey genel üretim ve zenginlik artışıdır, bu genel yükselişte işçilerin payı ise azalmaktadır... Millî gelirin dağıtımının gittikçe haksızlaşması yüzünden işçiler daha çok sömürülmektedirler! Bu konudaki rakamlar 20 yıl öncesine

kadar kesin değildi. Bazı ülkelerde yükseliş yerine düşüş olduğu da doğruydu. Fakat son zamanlarda hem İngiltere hem de Amerika'da işçilerin aldıkları para yanında millî gelirdeki payları da yükseldi. İngiltere'de bu yükseliş yavaş oldu ama gene de oldu. Meselâ, Colin Clark **Ekonomik İlerleme Şartları** adlı eserinde değişik zamanlarda değişik ülkelerdeki üretimdeki net işçi payını hesaplamağa çalıştı. Colin Clark bu payın, Amerika'da 1843'te yüzde 63 olduğunu söyler. Bu yüzde 1911'e kadar düşmekte ve yüzde 59,5 olmakta daha sonra 1953'e kadar yükselerek 72,6'ya ulaşmaktadır. Clark yine Amerika ile ilgili yeni araştırmalar sonunda bu yüzdelerin 1919'da 71,9 ve 1953'te 80,1 olduğunu ileri sürmüştür. Bu payın genel olarak bütün Batı ülkelerinde yükseldiğini de söylemiştir. Hesaplanmasının güçlüğü sebebile, bu rakamlara kesinlikle güvenebileceğinizi söylemiyeceğim ama, genel eğilimi göstermesi muhtemeldir.

Amerikan iktisatçısı Profesör J.K. Galbraith de ünlü, **Bolluk Toplumu** kitabında millî gelirin Amerika'daki dağılımı için çok dikkatle derlenmiş sayılar veriyor:

1928'de en yüksek gelirli yüzde bir'in vergiler çıktıktan sonraki geliri tüm millî gelirin yüzde 19'uydu. 1946 da ise bu, yüzde 8'e düşmüştü. 1928'de gelirin üçte biri nüfusun yüzde 5'ine gidiyordu. 1946 da ise bu yüksek gelirli yüzde 5'in millî gelirden payına düşen yüzde 18'di. Savaş ve savaş sonrası yıllar aşağı sınıflar için ilerleme yılları oldu. 1941 ile 1950 arasında en aşağı kattaki yüzde 5'in geliri yüzde 42; bir yukardaki yüzde 5'in geliri ise yüzde 37 arttı.

Bu sayılardan son 30 yıl boyunca Amerika'daki millî gelir dağılımının eşitliğe doğru yöneldiği ortaya çıkıyor. Bu eğilim gittikçe artan sefalet teorisinin Avusturyalı Marxist'ler tarafından değiştirilen biçiminin bile doğru çıkmadığını gösteriyor.

Fakat, yalnız doğrudan doğruya veya dolaylı satın alma gücü ile iş bitmiyor. Onun kadar önemli olan, iş saatleri, ücretli tatil, eğitim, sağlık hizmetleri meseleleri de var. Bütün bunlar işçilerin hayat standardının önemli bir bölümüdür. Bu konularda elde edilen ilerleme ise, satın alma gücünde sağlanan ilerlemeden çok daha belirli. Marx, iş saatlerini insan gücünü aşacak kadar uzatması bakımından kapitalistlerin açgözlülüğünün üstünde çok durmuştu. Haksız da sayılmazdı, çünkü onun zamanında böyle bir eğilim vardı. Bunu anlamak için Kapital'in birinci cildinin son bölümünü okumak yeter. Burada Marx «Senior'un Son Saati» teorisine olağanüstü bir güçle saldırır. Senior, o zamanki İngiltere'nin iktisatçılarından ve benim de büyük büyükbabamdı; İngiliz işçilerinin uzun iş saatlerinde bir kısıntı yapmanın İngiliz endüstrisinin kârını yıkacağını ıspatlamıya kalkmıştı.

Marx, çok haklı olarak, Senior'ın bu insan dışı ve ukalâca saçmalıklarını alaya almıştı. Ben ise Marx'ın bugün iş saatlerinde elde edilen azalmaya satın alma gücündeki artıştan daha çok şaşıracağına inanıyorum. İşçilerin kapitalist üretim sistemi içinde iş saatlarının azalması, haftada iki gün dinlenme, yıllık ücretli tatil gibi şartlar elde edebilmiş olmaları, Marx'ı, herhalde çok

şaşırtırdı! Sonra, kanaatimce yetersiz bile olsa bugünkü ileri Batı ülkelerinde bütün işçilere, hepsinin hiç olmazsa ilk öğrenimden geçtiği ve gittikçe çoğalan bir azınlığın da üniversite öğrenimi yaptığı bir eğitim sisteminin açık olması ne Marx, ne Engels ne de başka birinin 100 yıl öncesinden görebileceği bir değişme değildir.

İşçiler Bunu Nasıl Başardılar.

Bütün bunlar nasıl ve niçin oldu? Önce Komünistlerin ortaya attığı bir açıklamayı ele alalım. Onlar, bu ilerlemelerin, Kapitalist sistemin işleyişinde değişiklikler olduğu için değil de emperyalizmin getirdiği büyük kârlar sebebile ortaya çıktığını ileri sürüyor ve bu kârlardan bir bölümünün Batı'lı işçilere kadar indiğini söylüyorlar. Burada, yanlışlığından emin olduğum halde bunu ispatlıyacak kadar yer yok. Fakat hiç olmazsa şu gerçeği söyleyebilirim; geçen 20 veya 30 yıl boyunca - yani işçilerin hayat standardının yükselişinin en hızlı döneminde - büyük imparatorlukların hepsi dağıldı. Meselâ, daha 20 yıl öncesine kadar Britanya İmparatorluğu İngiltere'nin dışında 600 milyon insanı yönetiyordu. Bugün bu sayı 25 milyondan aza indi, önümüzdeki yıllarda daha da inecek. Bu yüzden Batı işçilerinin yaşama seviyesindeki yükselişi yalnızca «emperyalist sömürme»ye bağlamak yanlış olur. Çünkü bu yükselişin en belirli olduğu süre imparatorlukların ortadan kalkmakta olduğu süreye rastlamaktadır.

Komünistlerin buna da verilecek karşılıkları

var. Onlar bu imparatorlukların aslında ortadan kalkmamış olduğunu, bu eski sömürge halklarını sömürmek için, onların tabirile, bir «yeni sömürgeciliğin» başgösterdiğini söylüyorlar. Bu, meselâ İngiltere'nin Hindistan ile olan ilişkileri için herhalde doğru değildir. Biz bugün istesek bile bağımsız Hindistanı sömüremeyiz. Her ne hal ise emperyalist sömürgeciliğin kalıntılarının - böyle kalıntıların olduğunu kabul ediyorum - imparatorluklar dağılmadan öncesinden daha büyük kârları nasıl getirebileceğini bilemiyorum. Bunu ileri sürmek, birşeyin kalıntılarının kendisinden daha önemli olduğunu söylemek olur ki kabul edilemez. «Yeni Sömürgecilik» iddiası çıkar yol değildir!...

Bunu Demokrasi Başardı

Batı toplumlarında özellikle son 20 yıl içinde işçilerin yaşama seviyelerinin tartışılmıyacak bir biçimde yükselmiş olmasını başka türlü açıklamaya çalışmak gerekiyor. Bu açıklama ne olabilir? Marx'ın bir zamanlar çok akla yakın gözükmüş olabilecek işçilerin gittikçe artan sefaletiyle ilgili öngörüşü neden yanlış çıktı? Bunun izahını, işçi yığınlarının demokratik kurumları gittikçe daha iyi kullanmalarında aramak gerekir. Bunu da demokrasi başarmıştır. Değişen, Batı kapitalistleri değildir. Onlar endüstrilerini gene en çok kâr yapmak için yönetiyorlar ve yönetmek zorundalar. İşçilerine daha çok ücret ödemek ya da onların çalışma saatlerini kısaltmak hiç te hoşlarına gitmiyor. Fakat bunları yapmaya

işçiler zorlamıştır onları. İşçilerin hem politik hem de endüstriyel bakımdan teşkilâtlanabilmeleri gidişi değiştirmiştir.

Aşağıda, demokrasinin işçilerin hayat seviyesini yükseltmelerini nasıl sağladığını ve bu başarının daha çok özgür seçimler yapıp istedikleri hükûmeti seçebilmelerine mi, yoksa sendika kurma hakkına sahip olmalarına mı dayandığını anlatacağım. Genellikle en etkili araç bence sendikalar oldu. Marx'ın bir geçim sağlamaktan yukarı çıkamıyacağına inandığı ücretleri sendikaların ve toplu iş görüşmelerinin baskısı yükseltti. Öte yandan, oy verme hakkının önemini de küçümsememeliyiz. Çünkü işçilerin, sendikaları tanıyacak ve çalışmasına yardım edecek hükûmetleri seçme hakkı olmasaydı, sendikalar küçük ve zavallı kurumlar olarak kalacaklardı.

İşçilerin yaşama seviyesinin yükselmesindeki bir başka etken de vergidir. İşçilerin ağır tempolu fakat kaçınılmaz baskısı Batı demokrasilerinin hükûmetlerini, millî gelirin vergi yoluyla yeni bir tarzda dağıtımına yöneltti. İngiltere'den bir iki rakkam: Marx'ın gençliğinde gelir vergisi diye bir şey yoktu; yaşlandığında ise 1 sterlinde 6 peni (240'ta 6) kadar bir vergi alınıyordu. Bugün bu vergi 1 sterlinde 7 şilin 9 peni'ye (240'ta 93) yükselmiş bulunuyor; ayrıca 5000 sterlinden yüksek gelirlerden daha büyük oranda vergi kesiliyor. Gene onun zamanında yaşlı, zengin bir İngiliz bütün parasını çocuklarına bırakabilirdi. Bugünkü milyoner ise öldüğünde, bazı kaçamak yolları olsa bile, varlığının yüzde 80'ini vergi olarak ödemek zorundadır. Sonra, şirketlerin kârlarına vergi konmazdı. Bugün ise İngiltere'deki her

şirket kârının aşağı yukarı yarısı hükûmete gitmektedir. Bu vergiler, gerçekten, millî gelir dağılımını oldukça etkiliyor, çünkü çoğu toplumsal hizmetlere, sigortalara, sağlık hizmetlerine, emeklilere ve bunun gibi işçinin gerçek gelirinin önemli bir bölümü olan hizmetlere gitmektedir.

İşçiler «Ücretli Köleler» midir?

Batılı işçilerin demokratik kurumlar yoluyla elde ettikleri maddî yararların üstünde durmamın sebebi Komünistlerin de maddî yararlar üstüne basmaya alışık olmalarıdır. Fakat maddî yararlarla herşey bitmiyor tabii. Batı demokrasilerini eleştirenler, Batı'daki işçilerin nisbeten iyi beslenen «ücret köleler» olmakla birlikte gene de «ücretli köleler» olmaktan çıkmadıklarını ileri sürerek işçilerin bu yolla gerçek bir özgürlüğe kavuşmadığını söyleyebilirler. Bu eleştiri büsbütün boş değildir. Batıda, bugün, sayılarıyla ölçülemeyecek kadar kudret ve etkileme gücüne sahip bir yönetici sınıf bulunmakta. Bu, Amerikadan daha çok benim vatanım; fakat az ya da çok bütün Batı demokrasileri için doğru!

Burada hesaba katılması gereken iki nokta var. İşçiler demokratik kurumlardan yukarda saydığımız yararları elde etmek için faydalandılar. Bunları elde etmek için başarı gösterirken de demokratik kurumları gittikçe daha iyi kullanmayı öğrendiler. Böylece gittikçe daha çok gerçek özgürlüğe, bu özgürlük sayesinde daha çok maddî çıkara; ve bu eylem ve karşı-eylem zincirlemesiyle bir yandan gittikçe artan maddî ilerle-

meye, öte yandan gittikçe artan politik ve toplumsal özgürlüğe kavuşabilirler. Komünistlerin bunu anlamaları gerekir çünkü burada ekonomik temel ile politik üst-yapı arasında mantıkçı bir ilişki var. İlerde de göstereceğim gibi, Batılı işçilerin ağır ağır ve birçok engellemelerle bile olsa hem zengin hem de daha özgür olmaya doğru gittikleri su götürmez bir gerçektir. Toplum yönetiminde gittikçe daha çok söz sahibi olmaları anlamında özgürleşiyorlar.

Demokrasi Çok Yenidir

Hesaba katılması gereken ikinci nokta burada anlattığım anlamdaki Demokrasinin sanıldığından çok daha yeni olduğudur. İngiltere'nin çoğunlukla, «yeryüzünün en eski demokrasilerinden biri» olduğu söylenir; yasa yönetimi, belirli bir söz özgürlüğü ve bunun gibi başka demokratik kurumlar Britanya tarihinde oldukça eskidir. Fakat ülkenin bütün yetişkin nüfusunun katıldığı seçimler yani gerçek Demokrasi yeni sayılır. İngiltere'nin nüfusunun yarısını teşkil eden kadınlar, seçimlere ancak 1918'de katıldılar. Daha genç kadınlar ise 1929 da benim ilk seçildiğim seçimde oy kullanabildiler. Ayrıca İngiliz işçi sendikaları da ancak son 20 yıl içinde gerçekten güç kazandılar. Demek ki, benim kullandığım anlamda Demokrasi İngiltere için bile çok yeni bir şey. Sonuçlarını tam olarak daha yeni yeni hissetmiye başladık. Bu sonuçların kesin durumunun ne olacağını bilemem ama çok geniş ve yaygın etkileri olacağından eminim. İngiltere'de

hâlen mevcut demokratik kurumların korunduğunu ve korunacağını düşünürsek bunlar, bu yüzyılın sonunda, İngiliz toplumunu değiştirmiş olacaktır. İşçiler milli hayatın her sahasına gittikçe daha çok katılacaklardır. En çok kırk yıl sonra da toplumumuz İngiliz işçilerinin istediği biçime girmiş olacaktır.

IV. DEMOKRASİ BUNU NASIL BAŞARDI?

Demokrasinin ekonomik sonuçlarını açıklarken demokratik kurumların işçiler tarafından kendilerine çıkar sağlamak yolunda başarıyla kullanıldığını gördük.

Ben kendi payıma bu maddî çıkarların çok önemli olduğuna inanıyorum. İnsanlar zengin oldukları zaman, yoksul olduklarından daha özgürdürler. Bunu söylemek gerekiyor. Zira son zamanlarda Batı'daki işçilerin zenginleşmesiyle alay etmek moda oldu. Herkes «Televizyon özgürlüğü», «otomobil özgürlüğü», «çamaşır makinası özgürlüğü»nden söz ediyor. İşçilerin elde etmeye başladıkları bu araçlar alaya alınıyor. Bazıları, Batı'da gittikçe belirli olarak ortaya çıkan bu «Bolluk Toplumu»nun aşağılık, çirkin, kimseye yararlı olmayan bir şey olduğunu söylüyorlar.

Bu görüşe katılmıyorum. Ben şahsen bir televizyonum, otomobilim, çamaşır makinam ve Batı toplumunun yarattığı başka faydalı araçlarım olsun isterim. Bu gibi şeylere (ve bu arada iyi bir ev, çocuklarım için iyi bir eğitim) sahip olmak benim hoşuma gidiyor. Sizin hoşunuza gitmez mi?

Gerçek, bunların, her işçi ailesi için çok önemli olduğudur. Ancak, yalnız eşyalar için yaşamanın alçaltıcı bir şey olduğunda anlaşabiliriz. Eğer demokrasi yalnız çamaşır makinaları, televizyonlar, otomobiller hatta iyi evler sağlamakla kalsaydı, sınırlı bir şey olurdu. Çünkü bir defa elde edilen bu yararları akıllıca kullanmasını öğrenmelidir ve bu çok daha güç ve önemlidir. Bunların, eninde sonunda, insanın insan olarak gelişme özgürlüğünü arttırıcı araçlar olduğunu öğrenmelidir. Bu yüzdendir ki, Batı işçilerinin kendilerine maddî çıkarlar sağlamak yolunda demokratik kurumları kullanmalarıyla bu kurumlardan daha derin, daha önemli bir şey olan insan özgürlüğünü arttırmak için yararlanmaları arasında mantıkî bir ilişki bulunduğunu ileri sürdüm.

Komünist görüşünün bazı temsilcileri ise, şimdi bile, Batılı işçilerin yaşamı şartlarında gerçek bir ilerleme olduğunu yalanlamaya çalışıyorlar. Meselâ, daha sekiz yıl önce, 1955'te Komünistlerin çoğunlukta olduğu Fransız İşçi Sendikaları'nda Marx'ın gittikçe artan sefalet teorisi tartışılıyordu. Söz konusu edilen, bu teorinin doğru olup olmaması değildi -doğru olduğuna inanmışlardı bir defa-. Tartışma konusu, bu teori doğru olduğuna göre, Fransız işçilerinin sendika çalışmalarıyla ilgilenmesinin nasıl sağlanacağıydı. Ne yaparlarsa yapsınlar gittikçe artan bir sefalete düşmeleri kaçınılmaz bir gerçek olduğuna göre, Fransız işçilerini, ücretlerin artması, saatlerin kısalması ve şartların düzelmesi için çaba göstermeye nasıl yöneltebilirlerdi? Komünistler bu içinden çıkılmaz sorunu çözmek için her yo-

lu tartıştılar. Çünkü hiç biri, sendikaların Fransız işçilerinin hayat şartlarını düzeltmeye yaradığı gerçeğini açıkça kabul edemiyordu. Çünkü, bu gerçeği kabul etmek Marx'ın teorisinin yanlışlığını kabul etmek olurdu!

Teori Yüzünden Körleşme

Ben buna teori yüzünden körleşme derim. Ekonomik ve siyasal teoriye karşı değilim. Tam tersine, toplumlarımızın nasıl çalıştığı hakkında en iyi teorileri kurmanın çok gerekli olduğuna inanıyorum; aksi halde bu toplumları nasıl değiştirip düzelteceğimiz hakkında hiç fikrimiz olamaz. Fakat en parlak teorilerin bile hayatın gözle görülür gerçeklerini anlatmaya yarayan faraziyeler olduğunu unutmamak gerekir. Teoriler gerçeklere uymadığı anda bu faraziyelerin silinip atılması gerekir. Eğer Komünistler (ve tabii bütün öbür insanlar) bu basit prensibi göz önünde tutmuş olsalardı dünya nice büyük acıları çekmekten kurtulmuş olacaktı. Oysa herkes öğrendiği teorilere yapışıp kalıyor. Komünistler, bu insanlara özgü kusuru, öylesine aşırılıklara götürdüler ki bazı konularda gerçek dünyayı hiç hesaba katmaz oldular. Sonuçlar yalnız kendileri için değil hepimiz için çok kötü oldu. Bunun en büyük örneği de Batı işçilerinin gittikçe artan bir sefalete düşmekte olduğu doğmasına yaslanıp kalmalarıdır. Oysa Batı işçilerinin hayat şartları durmadan yükselmektedir.

Lenin'in «Burjuva Demokrasisi» Üstüne Söyledikleri

Bu noktada tartışmak istediğim şey hayat şartlarını düzeltme yolunda işçilerin demokratik kurumları nasıl kullandıkları, ondan sonra da bu düzelmiş şartlar temeline dayanarak demokratik kurumlarını nasıl daha da güçlendirdikleridir. Çünkü, birkaç yılda bir genel seçimlerde şu ya da bu hükümeti seçmekle yüksek ücret, kısa çalışma saatleri, ve iyi çalışma şartları elde etmek arasındaki ilişki hiç te açıkça ortaya çıkmıyor. Fakat böyle bir ilişkinin varlığı ispatlanmış bulunuyor.

Demokrasinin işçilerin hayat şartlarını nasıl ilerlettiğini ve ilerletmeye devam ettiğini anlamak için önce Batı demokratik kurumlarının doğuşuna ve çalışma tarzına bakmak gerekiyor. Bu kurumlara en az güven besleyen Lenin bunların ilk şeklini çok iyi anlatır. **Devlet ve İhtilâl** kitabında Lenin, (Marx'a dayanarak), «Burjuva Demokrasisi»ndeki genel seçimleri (yöneten sınıfın **hangi kişilerinin** yönetmen olacağını işçilerin seçmeleri) diye tanımlar.

19 uncu yüzyıl sonlarındaki İngiliz seçimleri için bu tanımlamanın geçerli olduğuna inanıyorum. O zamanki işçilerin seçme hakkı, tatbikatta, yöneten sınıfı temsil eden Muhafazakâr Parti (toprak sahipleri) bölümüyle gene aynı sınıfı temsil eden Liberal Parti (fabrikatörler) bölümü arasında idi. Marx ile Lenin bu gerçeği ortaya koymakla «Burjuva Demokrasisi»nin hakkından geldiklerine inanıyorlardı. Bir Liberal yerine bir Muhafazakâr, ya da Muhafazakâr yerine Liberal

seçmekle işçiler ne kazanabilirlerdi ki? Biri de öteki kadar sömürecekti onları, Marx'a ve Lenin'e göre...

Fakat bu görüş sonunda yanlış çıktı. Marx ta Lenin de demokratik kurumların çalışmasiyle ilgilenmedikleri için, işçilerin oy hakkını kazandıktan sonra kendi çıkarlarını kazanmak için yollar arayacaklarını akıl edemediler. Çünkü işçiler yönetici sınıfın bölümlerinden birinin iktidara geçmesini gittikçe daha çok etkileyeceğinden, bu bölümlerin temsilcileri işçilerin oylarını kazanmak için eninde sonunda birbirlerine karşı çıkacaklardı. İngiltere'de bu böyle oldu.

Sendikaların Oy Güçleri

İngiliz işçilerinin büyük bir bölümü ilk defa 1867'deki «Reform Kanunu» ile oylarını kullandılar. O sırada bir yandan da özgür işçi sendikaları kurmak çabası sürüp gidiyordu. 1860'larda, 1824'ten beri kanuni olan sendikalar İngiliz işverenlerini ratahsız edecek kadar güçlenmeye başlamıştı. Bu yüzden iktidarda olan Liberal Parti sendika çalışmalarını kanun dışı ilân etmek için bir sürü harekete girişti. Toplu iş görüşmeleri etkili olmaya başlar başlamaz yok edileceğe benziyordu.

Fakat 1874'te genel seçimler vardı. İngiliz sendikaları, üyelerinin yeni elde ettikleri oylarını kullanarak yitirmekte oldukları iş sözleşmeleri hakkını geri almak için büyük bir çaba gösterdiler. Bunda da başarı elde ettiler. Çünkü iktidara aç olan Muhafazakâr Parti eğer seçilirlerse sen-

dikaları yeniden kanunî kılmaya söz verdiler. Seçildiler ve gerçekten de sendikaları yeniden kanunî duruma getirdiler.

Hikâye burada da bitmiyor. 1901 de sendikalar yeni bir engelle karşılaşacaklardı. İşverenlerin avukatları, işçilerin grev yapması hâlinde işverenlerin uğrayacakları bütün zararları sendikalara ödetecek bir karar çıkarttılar. Bu, grevleri imkânsız kılıyordu. Fakat sendikacılar bir kere daha oy güçlerini bu kararı değiştirmek yolunda kullandılar. Bunu bir yandan Muhafazakârlara karşı Liberalleri tutarak, bir yandan da kendilerinin olan bir İşçi Partisi kurarak başardılar. Bu yollarla 1906'da, 1901 in engeli aşıldı. Fakat çatışma sürüp gidiyordu. 1909'da mahkemeler sendikaların bütün politik hareketlerini kanun dışı ilân etti. Bu karar da işçilerin oy gücü ile 1913'te ortadan kaldırıldı. Nihayet 1926'daki genel grevden sonra Muhafazakâr Hükümet sendikalarınların siyasal yetkilerini kısıtlayan bir karar aldı. Ama bu son karar da İşçi Partisinin 1945 seçimlerinde kazandığı büyük başarıdan sonra kaldırıldı.

Öbür Toplumlarda Durum

Son yüz yıl içinde İngiltere'nin yaşadığı gelişmelerin özetini yapmak politik demokrasi ile işçilerin hayat şartlarının düzelmesi arasındaki alış verişi göstermesi bakımından yararlı oldu. İşte demokrasi böyle ulaştı başarıya. Tabii öbür demokratik Batı toplumlarında ayrıntılar ve zaman bakımından bazı farklar vardı. Fakat so-

nuçlar aşağı yukarı aynıdır. İşçiler uzun çabalardan sonra oy hakları yoluyla toplu iş sözleşmelerine girebilecek teşekküller kurmayı başardılar.

Önceleri işçiler oy güçlerinden yönetici sınıfın sendikaları desteklemeye söz veren bölümünü, sendikaları tutmayan bölümüne karşı tutarak faydalandılar. Fakat bu doyurucu olmamış ve işçiler sonunda kendi partilerini kurmuşlardır. Bunun dışında kalan ülke Birleşik Amerika'dır. Oradaki sendikaların oyları 1932'ye kadar Cumhuriyetçi ve Demokrat Partiler arasında gidip geldi, fakat 1932'den sonra sendikalar daha çok Demokratlara bağlandılar. Bu, zamanla Demokrat Partinin işçilerin partisi durumuna gelmesiyle sonuçlanacaktır. Böylece, çıkış noktaları çok farklı olmakla birlikte Amerikan Demokrat Partisi Batı Avrupa'nın Sosyal Demokrat partilerinin ve İngiliz İşçi Partisinin bir benzeri olacaktır.

Sendikalarının rahatlıkla çalışabilmesi özgürlüğü işçilerin oy hakkı yoluyla elde ettikleri tek şey olmamıştır. Tam tersine, saydığım bütün öbür maddî olan ve olmayan özgürlükler bu seçme özgürlüğüne bağlıdır.

Bir Amerikan Örneği

Şimdi de Amerika'dan çok değişik bir örnek vereceğim. Amerikan nüfusunun yüzde 10'u olan zencilerin toplumsal eşitlik davasını ele alalım. Amerika'nın güneyindeki ırk ayırımı Komünistler tarafından «Burjuva Demokrasisi»nin sahteliğini ispatlamak için örnek olarak gösterilir. Fa-

kat Amerika'da sürüp giden çatışma bunun tam tersini desteklemektedir. Durum, çağdaş, ileri bir toplumda bir vatandaş topluluğunu öbürlerinden ayırmanın ancak onlara oy hakkını tanımamakla elde edilebileceğini gösteriyor. Çünkü güney eyaletleri, teoride değilse bile gerçekte zencilere oy verdirmeme yolu ile ırk ayırımı politikasını sürdürebilmektedir. Kaba kuvvet ya da zencilere oy vergisi koymak yoluyla bu eyaletler zencilere oy verdirmemekte, bu yüzden de onları eğitim, sendikalaşma kanunda eşitlik gibi özgürlüklerden de uzak tutabilmektedir.

Bu eyaletlerdeki zenciler oylarını kullanabilselerdi beyazların bunları yapması imkânsızlaşacaktı. Bunu zencilerin yavaş yavaş güneyde de oylarını kullanmaya başlamaları ve başladıkça da ırk ayırımının hiç olmazsa en korkunç biçimlerinin azalması gösteriyor.

Bütün bunlar Amerikan zencilerinin umutsuz ve kahramanca çabaları olmadan elde edilmiyor, tıpkı İngiliz işçilerinin eskiden sendikalar için yaptıkları çabalar gibi. Bugün, Amerika'nın ancak küçük bir köşesinde, oy kullanamadıkları için hükümetleri etkileyemeyen zenciler kaldı. Bu davasını birlikte konuştuğumuz Martin Luther King gibi zenci önderleri bir kaç yıl sonra ırk ayırımının bu son kalelerini ele geçireceklerinden çok emin bulunuyorlar. Burada da en çok oy hakkı üstünde durmaları dikkate değer bir nokta.

Benim kendi vardığım sonuç Marx'ın ve Lenin'in «Burjuva Demokrasisi»ne dudak bükmelerinin iyi temellere dayanmadığının ortaya çıkmış olmasıdır. İşçilerin «birkaç yılda bir, yönetici sı-

nıftan bir bölümünü kendilerine hükümet olarak seçme» hakkı, değersiz olacağına, onlara gittikçe daha çok politik güç elde etmenin yolunu açmış bulunuyor. Çünkü kendi partilerini teşkilâtlandırmadan önce bile, grev ve toplu sözleşme gibi çok değerli hakları iki partiyi oy avcılığına yönelterek elde etmeyi başardılar. Bundan başka, kendi partilerini kurarak daha gelişmiş bir politik hayata eriştiklerinde, ülkelerinin hükümetlerini gittikçe daha çok etkilemeye ve bir ölçü dahilinde kontrol etmeye başlamış bulunuyorlar.

Bu, işçilerin kurduğu İşçi ya da Sosyal Demokrat Partilerin çok seçmen kazanıp hükümet kurmayı başarmalarından ileri gelmemiştir. 1945'te İngiltere'de olduğu gibi zaman zaman ve yer yer başarmışlardır bunu. Fakat işçilerin kurduğu böyle bir partinin uzun bir süre için iktidarda kalması ancak küçük İsveç'te görülmüştür. Gene de işçilerin kendi partilerini kurmak için gösterdikleri büyük çabaların vakit kaybı olduğunu ileri sürmek yanlış olur. Tersine bunlar işçilerin demokrasiyi kullanma ve özellikle işçilerin oylarını kazanma yarışını yaratma bakımından çabalarının yeni bir olgunluk kazanmasına yol açmıştır. Çünkü gerçekte işçilerin parti kurması, bu, oy için yarıştırma işini sona erdirmez.

Bu Ameliye Nasıl Sona Erer?

Kendi ülkemde ve kendi politik hayatım süresince bunun nasıl olduğunu gördüm, 1924, 1929 ve 1945'te üç İşçi Hükümeti kuruldu. Bu

hükümetler işçilerin hayat şartlarını düzeltme yolunda bir çok çalışmalar yaptılar. Fakat bu 40 yıllık politik tecrübe, yönetici sınıfa dayanan iki rakip partiye İşçi Partisinin yaptığı etki sayesinde daha da çok sonuç elde edildiğini gösteriyor. Muhafazakâr Parti bütün işçilerin İşçi Partisine oy vermesini önlemek için kendini adamakıllı değiştirmek zorunda kaldı. İşçi oylarının üçte birini tutmayı başardı ve bu yüzden kaybettiğinden daha çok sayıda genel seçim kazandı. Fakat bunu yapabilmek için bütün programını ve aldığı tedbirleri değiştirmek zorunda kaldı. Meselâ 1945'e kadar sürüp giden sendikaları baltalama hareketleri bugünkü Muhafazakâr Partide artık tartışılmaz bile. Birbiri ardından gelen Muhafazakâr Hükümetler, sendikaları, yerleşmiş devlet güçleri olarak tanırlar. Bu pek hoşlarına gitmez, «sendika gücü»ne karşı söyledikleri de olur. Fakat çok iyi bilirler ki 1927'de alman kararlara benzer şeyler yapmıya kalkıştıkları anda bir daha seçim kazanmaları imkânsızlaşır!

Burada varılan sonuç şu ki, işçilerin oy güçlerini gittikçe daha çok kullanmaları karşısında yalnız şu ya da bu parti değil bütün İngiliz politikası değişime uğramıştır.

Bunun nasıl sona ereceğini sizden daha iyi biliyor değilim. Fakat araya bir felâket girmedikçe bütün İngiliz siyasal partilerinin kendilerini İşçilerin büyük oy baskısına göre ayarlamaya devam edeceklerini sanıyorum. Bu böyle olunca da iktidar kendiliğinden işçilerin eline geçmiş olacak. Fakat bu, Komünist teorisinin söylediklerine tabii çok aykırı. Eğer benim söylediğim olmaktaysa, bundan, teorinin yanlış olduğu çıkar.

Bu sebeple şimdi yapılacak işimiz Komünist politik teorisini ve özellikle Lenin'in Devlet teorisini incelemek olacaktır.

V. KOMÜNİST TOPLUM TEORİSİ

Arada sırada Lenin'in Devlet teorisinden söz açtım. Bunun üstünde daha önemle durmanın sırası geldi. Lenin 1917 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında, Bolşevik ya da Ekim ihtilâli patlak vermeden birkaç hafta önce, ünlü **Devlet ve İhtilâl** eserinde bu teoriyi eşsiz bir açıklıkla ortaya koyar. Bu eser yarım kalmıştır. Lenin 1905 ve 1917 ayaklanmalarını anlatmaya hazırlanırken Bolşevik ihtilâli yarıda bıraktırdı eserini. Kendisi böyle bir kesilmeyi ancak sevinçle karşıladığını ekler. «İhtilâl tecrübesinden geçmek, ihtilâl hakkında yazı yazmaktan çok daha yararlı ve zevkli.» Fakat **Devlet ve İhtilâl**'in yazılan kısmı bile politik güç hakkında neler düşündüğünü iyice açıklamaktadır.

Önce Marx için olduğu gibi Lenin için de toplumun sınıflara bölünmesinin herşey demek olduğunu iyice anlamak gerekiyor. Lenin'ciler için, bu sınıf ayırımının yanında hiç bir şeyin önemi olamaz. Politika bu iki sınıf arasındaki güç çatışması; güç te devletin gücüdür. Devlet, güç sahibi olan sınıfın güçsüz sınıfları zorla yö-

netmek için kullandığı bir araçtır. Bu kavram Marx'ın ve Engels'in Komünist Manifestosundaki «Devlet, yöneten sınıfın icra komitesidir» açıklamasından gelmedir.

Diyelim ki meseleyi bu Lenin'ci terimlerle tartışacağız. Ben kendi payıma Lenin'in politik güç teorisini gerçek durumun aşırı bir biçimde basitleştirilmişi diye alıyorum, fakat içinde büyük bir gerçek payı olduğuna da inanıyorum. Politikanın özünün (ister barışçı, demokratik, ister ihtilâlci olsun) toplumsal sınıflar arasında bir güç çatışması olduğunu görmeyenler politikayı hiç anlamamış demektir.

Gene tartışmanın hatırı için Batı demokrasilerindeki devletin «yönetici sınıfın icra komitesi» olduğunu da kabul edelim. Pekiyi o zaman meselâ bugünkü İngiltere'de yöneten sınıf nedir, kimlerdir? Toplumun, toprak sahipleri ve klâsik Marx'çı anlamında kapitalistlerden bileşik eski yönetici bölümlerinin bugün de yönetici sınıftan oldukları doğrudur. Bunlar yalnız eski imtiyazları ellerinde tutmakla kalmazlar, herkesten çok başka zenginliklerin de tadını çıkarırlar. Gene de bugünkü İngiliz devletinin onların «icra komitesi» olduğunu söylemek doğru olabilir mi?

Bu söyliyeceğime Komünistler inanmıyacak ama, eldeki deliller bugünkü İngiliz devletinin ananevi yönetici sınıfların öbür sınıfları ezmek için kullandığı bir araç olmadığını gösteriyor. Daha önce açıkladığım demokratik baskıdan dolayı bugün devlet yönetici sınıfların çıkarları için olduğu kadar işçilerin çıkarları için de çalışıyor. Bunu İngiliz politika hayatının gerçeklerini bilen hiç kimsenin yalanlaması söz konusu olamaz.

Eski yönetici sınıfların devlet faaliyetlerine karşı çıkması da bunu ispat eder.

Bugün İngiltere'deki gerçek gerici güçler bütün vakitlerini devlet eylemlerini sınırlamaya ve kısıtlamaya çalışmakla geçiriyorlar. Eğer devlet onların elinde olsa idi böyle bir şey yapmaya kalkışırlar mıydı? Devlet onların yönetiminde olsa devletin alabildiğine güçlenmesini ve sık sık İngiltere'nin toplumsal ve ekonomik gidişine karışmasını isterlerdi; çünkü kendilerini tutarak hareket edeceğini bilirlerdi. Oysa durum tam tersi. Bu sınıf devletin meselâ ağır vergi koymasına engel olmak istiyor, çünkü bu verginin çoğunu kendilerinin ödeyeceğini biliyor. Büyük emekli ve sağlık sigortası tasarılarına karşı duruyorlar, çünkü büyük bir bölümünü kendilerinin ödeyeceklerini biliyorlar. Devleti endüstriye karışmaktan alıkoymak istiyorlar, çünkü devletin işverenlerden çok, işçiyi koruyacağını biliyorlar. Bütün bunlar yönetici sınıfların devleti yavaş yavaş ellerinden kaçırdıklarını hissettiklerini ispatlamaz mı? Bu düşüncelerinde tabii haklılar. Gerçekten devleti ellerinden kaçırmaktadırlar ve yeniden kazanmaları ancak antidemokratik bir karşı ihtilâl yapmalarıyla gerçekleşebilir.

Bu yüzden Marx ve Lenin'in Devlet teorisini kabul etsek bile çağdaş Lenin'cilerin bu teoriyi çağdaş Batı toplumuna gerçekçi olarak uygulamayı başaramadıklarını hemen ardından eklememiz gerekiyor. Onların anlayamadıkları nokta İngiltere ve Amerika gibi sağlam temellere dayanan demokrasilerde devlet gücünün zamanla bir sınıfın elinden öbürüne geçebileceğidir. Tabii, devletin bütünüyle işçilerin eline geçene

kadar, her şeyin barış içinde devam edeceğini kimse ispatlıyamaz.

Burada söylenecek tek şey, demokrasi elde tutuldukça, bu epeyce ilerlemiş olan gidişin sürmemesi için sebep olmadığıdır.

Yeni İşçi Devleti

Yeniden Lenin'in Devlet teorisine dönelim. Dediğim gibi bu teori katıksız bir Marx'çı görüştedir. Fakat Lenin buna, Marx'ın son yazılarında bulunmakla birlikte daha çok kendisinin üstüne bastığı yeni bir düşünce ekledi. Lenin'in yeni düşüncesi şuydu: Devlet, yönetici burjuva sınıfın icra komitesiydi. Bundan başka, işçilerin düşman sınıf tarafından kurulmuş bu makinayı ellerine geçirmeleri imkânsızdı. Bu aracın yapısı işçilerin amaçlarına bütünüyle aykırıydı. Lenin, Batı demokrasilerinin işleyiş biçimi ve elde ettiği sonuçlar hakkında hiç fikri olmadığı için, işçilerin, zamanla, devletleri etkileyeceğini işitse yalnızca gülerdi. Fakat bununla da kalmadı. Onun görüşüne göre işçilerin amacı yalnız devleti ele geçirmek değil, eldeki bu kapitalist devlet makinasını bütünüyle kırıp yoketmek ve yeni, apayrı yapısı olan kendi devlet makinasım kurmak olmalıydı.

Bu yeni devletin amacı ne olacaktı? Lenin bunun, eski yönetici sınıfı, -gerekirse zorla- boyunduruk altına almak olduğunu söyler. Tıpkı onun görüşünde, kapitalist devletin amacının işçileri zorla boyunduruk altında tutmak olduğu gibi. Burjuva Demokrasisi bütünüyle sahte olduğu için yeni işçi devleti, büsbütün ortadan kalk-

madığı sürece eski yönetici sınıfların kalıntılarını baskı altında tutabilmek için zor kullanmalıydı. Lenin'in «proletaryanın diktatoryası» deyimiyle söylemek istediği budur.

Bütün bunlardan, Lenin'in yeni bir demokrasi kurmak istemediği, bugün Komünist deşletlerinde bulunan diktatorya yönetimini önceden görüp beklediği sonucu mu çıkar? Hayır böyle bir şey çıkmaz. Tersine, 1917'de birisi ona kendisinin ve Rus Bolşevik'lerinin kurmaya hazırlandığı devletin onun bildiği anlamda demokratik olmıyacağını söylese dehşete düşerdi. Bu devletin, daha önce gelen bütün devletlerden daha demokratik olacağını ileri sürerdi ve sürmüştür. Eski yönetici sınıf kalıntılarına devletin baskı yapmasının da bu demokrasi düşüncesi ile hiç bir çelişmesi olamıyacağını eklerdi... Kuracağı devlet Rus nüfusunun belki yüzde 95'i olan işçiler ve köylüler bakımından «ültra» demokratik olacaktı.

Burada Lenin eski kapitalist toplumun -Rusya'da değilse bile Batı'da - yöneten sınıflar için demokratik olduğunu kabul ederdi sanıyorum. Bu sınıf içindekiler gerçekten bir hükümet ile öbürü arasında seçme yapabilirdi. Fakat, ona göre, bu Burjuva Demokrasisi, işçiler için bir diktatorya demekti. Aynı şekilde, yeni devletin işçiler ve köylüler için demokrasi, burjuvalar için ise çok sert bir diktatorya olacağını ileri sürüyordu.

Ayrıca Lenin kendi kuracağı devletin, yığınlara, Burjuva Devletinin burjuvalara olabildiğinden daha yakın ve tam bir demokrasi olacağını ileri sürüyordu. Gene tekrarlıyorum, yığınlar için

kurulan bu ültra demokrasi biçimini korumak amacile üç ilke ileri sürdü. Devlet ve İhtilâl'de bu ilkelerin iktidara geldikleri zaman işçiler tarafından hiç duraksamadan uygulanacağını söyler:

«Bütün memurlar seçilir ve herhangi bir anda geri çekilebilir. Ücretleri işçi ücreti seviyesine indirilir. Bu basit ve açık demokratik tedbirler hem köylülerin ve işçilerin çıkarlarını birleştirir hem de kapitalizm ile sosyalizm arasında köprü olur».

Yürümeyen Neydi?

Lenin'in bu görüşü nasıl tam tersine dönebildi? Nüfusun yüzde 95'i için eksiksiz bir demokrasi olması hesaplanan devlet nasıl oldu da yeryüzüne gelmiş geçmiş diktatoryaların en sert ve keyfî olanlarından biri durumuna gelebildi! Bugünkü Sovyet Hükümetinin yeryüzünün en sıkı ve keyfî diktatoryalarından biri olduğunu söylerken, en kötü hükümetlerden biridir demek istemiyorum. Tersine elde ettiği bir çok başarı var. Tarihteki diktatoryaların çoğundan daha yaratıcı. Özellikle, kısa bir süre için demokrasi tek önemli şey olmayabilir; diktatorya hükümeti bazen ve bazı bakımlardan iyi bir hükümet olabilir. Bunu yalanlamıyorum. Benim ileri sürdüğüm, demokratik kurumların, yönetilenlerin hükümeti etkilemeleri için şimdiye kadar bulunmuş tek yol olduğudur.

Bu anlamda ise Sovyet Hükümeti yeryüzünün en az demokratik hükümetlerinden biridir. Çünkü Rus halkı bugün hükümeti bütün iyi gelişmiş halklardan daha az etkileme yollarına sa-

hiptir. Sovyet halkının daha önce sözünü etmiş olduğumuz hükümet seçme ve değiştirme güçleri yoktur. Bu gerçeği kimse inkâr edemez. Özgür seçimlerde birkaç aday arasında seçme yapmalarına izin verilmedikçe de Rus halkı böyle bir güce hiç bir zaman sahip olamıyacaktır. Şimdiki durumda Lenin'in, işçi - sınıfı demokrasisi prensiplerinin hiçbiri yerine getirilmemiştir. Rus memurları özgür oyla seçilmezler, seçenler tarafından geri çekilmezler ve ücretleri işçi ücretlerinin çok üstündedir.

Lenin'in ve öbür Bolşevik öncülerin samimi niyetleri nasıl böyle tersine dönebildi? Bunun birçok sebepleri var, fakat bu arada pek üstünde durulmayan birini alacağım. Komünistler ihtilâl olduktan ve üretim araçları kapitalistlerin ve toprak ağalarının elinden alındıktan (ve böylece onlarca sınıf ayırımı son bulduktan) sonra politik hayatın çok basit bir şey olacağına inanıyorlardı. Lenin Devlet ve İhtilâl'de aynen şu garip sözleri söyler:

Kapitalist uygarlığı büyük çapta üretim yaratmıştır, Fabrikalar, demoryolları, posta hizmeti gibi. Bu temele dayanarak eski «devlet gücü»nün yapacağı işler öylesine basitleşmiştir ki bunlar her okur yazar kişi tarafından görülebilecek kayıt, dosyalama ve kontrol işlerine indirilebilir; böylece işçi ücretleriyle çalışmak mümkün kılınarak bu işler her türlü imtiyaz ve gösterişten uzaklaşır.

Zavallı Lenin! Onun hayal ettiği devlet gücüyle bugünkü Sovyet toplumunu karşılaştırmak trajik olmasa bile gülünç olurdu. Pırıl pırıl Sov-

yet maraşallerini düşünün. Madalyalı, süslü üniformalar içinde sürülerle Sovyet subayını; bugünkü Rusya'yı yöneten, neredeyse sonsuz yetkilere sahip yüksek memurlar ordusunu ve yabana atılmıyacak yükseklikteki maaşlarını düşünün. Stalin zamanındaki kadar olmamakla beraber Batı'dakilerle karşılaştırılmıyacak ölçüde büyük bir baskı temsil eden gizli polisin bütün biçimlerini düşünün... Bu memurlar basit kayıt, dosyalama ve kontrol işlemlerini yapmakla değil Rusya'yı yönetmekle uğraşıyorlar ve ben kendi payıma bunların Batı'dakinden farklı olmakla birlikte gene de bir yönetici sınıf olduklarını yalanlamayı imkânsız buluyorum.

Aslında Sovyet hükümetini, Lenin'in, burjuva toplumlarının devletleri için dediği gibi böyle büyük «Kırtasiyeci ve askerî bir devlet mekanizması» kurduğu için eleştirmiyorum. İnsan gelişmesinin şimdiki durumunda, insan toplumlarının böyle bir mekanizma olmadan yönetilebileceğine inanmıyorum. İhtilâlden ne önce ne de sonra politik hayatın basit işlemlere indirilmesi ya da yönetim, askerî idare, büyük endüstrileri yönetme gibi işleri bir işçi ücreti karşılığında gördürme diye bir durum olamazdı. Fakat asıl acıklı olan, Bolşevik'lerin yalnız Batı'daki eski burjuvaların devlet mekanizması kadar değil Batı'dan çok daha büyük çapta yüksek ücretli, imtiyazlı, büyük ve debdebeli bir devlet mekanizması kurmuş olmalarıdır.

Devletin Anormal Bir Biçimde Büyümesi

Bu, akla hemen ünlü «devletin ortadan kalkma» sorusunu getiriyor. Hepimizin bildiği gibi Marx ta Lenin de bu basit devlet teşkilâtlarının da sonunda lüzumsuz duruma geleceğine inanıyorlardı. O zaman devlet bütünüyle ortadan kalkacak ve yalnız üretimi yöneten uzmanlar kalacaktı. Şimdi Sovyet devleti ortadan kalkmadı diye Sovyet hükümetiyle alay etmek yersiz ve haksız olur. Lenin bu ortadan kalkma işleminin ne kadar zaman alacağını bilmediğini kendi de söyler. Fakat bugünkü Sovyet devleti, ortadan kalkmaya başlamak şöyle dursun yeryüzünün en büyük, en karmaşık devlet mekanizması durumuna gelmiş ve yeryüzünün bütün devletlerinden daha sıkı ve indî bir biçimde halkını kontrol altına almış bulunuyor. İşte Sovyetler Birliğinde esef etmemiz gereken şey bu devlet ikiyüzlülüğüdür.

Fakat bence önemli olan Rus Devletinin ortadan kalkmaması, hattâ bugünkü korkunç büyüklüğüne erişmiş olması değildir. Yeni bir ekonomik sistemin ilk 45 yılında böyle büyük bir devlet mekanizması gerekli olabilir, bence gereklidir de. Fakat eğer böyle bir mekanizmanın gelişmesi kaçınılmaz bir şeyse bu kocaman ve kontrolsuz kaldığında canavarlaşabilen mekanizmayı halkın etkileyebilmesi yolunda kullanılacak demokratik kurumların varlığı eskisinden yüz kere daha önemlidir. Bu kurumların varlığı sağlansaydı Rusya çok etkili ve ileri bir toplum haline gelebilirdi. Rusya'nın hâlen çok acı bir biçimde eksikliğini duyduğu şey yeterli demokratik ku-

rumlardır.

Bu demokratik kurumların onlarda Batı'da geliştirilmiş olan biçimlerde kurulması da gerekli değildi. Stalin anayasası ile terkedilen ve fabrikalardan itibaren dolaylı seçim şeklinde yapılan ilk Sovyet demokrasi biçimi, bana, denenmeye değer, ilgi çekici bir demokratik biçim gibi görünürdü. Fakat tabii işlemesi için fırsat bile verilmedi. Çünkü Rus Komünist Partisi seçimlere kendi adaylarından başka kimseyi sokmadı. Kısacası, şimdiye kadar Rusya'da hiç bir zaman gerçek seçim yapılmamıştır.

Oysa şimdiki Rus toplumu, istediği hükümeti seçip, istemediğini devirebileceği bir mekanizmayı şiddetle arzuluyor ve böyle bir sistemi yeterli şekilde çalıştıracak kadar iyi eğitilmiş bulunmaktadır. Yığınları içine alan genel eğitim ve çok yaygın bir durumda bulunan üniversite eğitimi, Rus hükümetinin en büyük ve en olumlu başarısıdır. Fakat bu başarı, bugünkü politik durumu çok geri kılmaktadır. Rus halkı, başarıyla sürdürebileceği demokratik kurumları, ne zaman ve nasıl kuracaktır?

Bence dünyanın ayakta kalması, çok uzak olmayan bir gelecekte, şu ya da bu biçimde demokratik kurumların Rusya'da ortaya çıkmasına bağlıdır.

VI. KOMÜNİST TOPLUMLARIN TRAJEDİSİ

Son bölümde, bugünkü Komünist toplumların halklarının idarecileri seçmesini, iktidardan indirmesini ve kontrol etmesini sağlıyacak bir mekanizmaya çok ihtiyaçları olduğu sonucuna varmıştık. Batı'da, bu üç temel demokratik hakkı kusursuz kullanmadığımız doğru olabilir. Ama kullanmakta olduğumuz bir gerçektir. Batı demokrasilerinin hiç birinde, bir hükümet, halk çoğunluğunun isteklerinden pek fazla uzaklaşamaz. Eğer böyle bir şeye kalkışacak olursa yerine daha uygun bir hükümet seçilir.

Şu son kırk yıl boyunca, Komünist dünyasında gelip geçen trajedilerin, böyle yeterli bir politik mekanizmanın yokluğundan ortaya çıktığına inanıyorum. Komünistler de, teorik olarak böyle bir mekanizmanın gereğini duyuyorlar. Zira aksi halde seçim formalitelerine lüzum görmezlerdi. Fakat onların seçim mekanizması işlememektedir, çünkü, (herkesin bildiği gibi) ancak Komünist Partisinin onayladığı adaylar seçimlere katılabilir. Hattâ sonunda tek aday kaldığından halka hiç bir seçme hakkı bırakılmaz.

Attlee'nin deyimiyle «Komünist seçimleri tek atın katıldığı bir at yarışına benzer.»

Kruşçef Stalin'e Haksızlık mı Ediyor?

Komünist hükümetlerin tam kırk yıllık yönetiminden edindiğimiz tecrübe çok gelişmiş, ileri ve endüstrileşmiş toplumlar için, demokratik seçimlerin yapılmasını sağlıyacak şu, ya da bu biçimde bir mekanizmanın gereğini ortaya koymaktadır. Çünkü Komünist dünyasının karşılaştığı güçlükler, genellikle, Komünist yöneticilerin, aptal ya da kötü olmasından doğmamıştır. Aslında Komünist yöneticilerin çoğu ülkelerini ellerinden geldiğince iyi yönetmeyi başarmışlardır. Bazılarının çok temkinli, bazılarının da çok patavatsız kimseler olduğu yalanlanamaz. Tabii bütün bunlar Batı toplumlarının yöneticileri için de geçerlidir. Komünist yöneticilerin çoğu, ortanın üstünde kaabiliyetli olan kimselerdi. Bu konuda bir zamanların tapılan Stalin'i örnek verilebilir. Stalin'i incelemiş olan hiçbir ciddî kişi, onun olağanüstü bir politik kaabiliyeti olduğunu yalanlayamaz. Kruşçef'in, Stalin'in özelliği üstüne söylediklerini de kabul edemem. Evet Stalin öldürdü, işkence etti, yalan söyledi; bunları ileri süren Kruşçef'e kimse karşı çıkamaz. Gerçekten de Stalin bunları yaparak çağdaş dünyada ancak Hitler'inkilerle boy ölçüşebilecek zararlar getirdi Rusya'ya. Fakat insan bazen Kruşçef'in sözlerinden, Stalin'in yalnız keyfi için veya iktidarda kalmak amacile yalan söylediği, öldürdüğü, işkence ettiği intibaını ediniyor. Geçmişte, hiç bir

toplumsal amaçları olmıyan bir sürü yönetici bunu yapmıştır. Yalnızca iktidarda kalmak ve durumlarına engel olabileceklerini düşündükleri herkesi korkutmak istemişlerdir, bunlar.

Oysa Stalin'in durumu bu değildi. Stalin'in, kendi rejimi altında, Rus hayatının geçirdiği bütün korkunç canavarlıkların, ülkesini endüstrileştirmek için kaçınılmaz şeyler olduğuna samimiyetle inandığını sanıyorum. Bunu da çok kısa zamanda başaramazsa kapitalist komşularının biri ya da birkaçı tarafından -Rusya'nın- yok edilebileceğine hemen kesinlikle inanmıştı. Bu inançlar yanlıştı. Gene de, gittikçe patolojik bir hal aldığı son yılları saymazsak, Stalin'in yaptıklarının en çok bu inançlara dayandığına inanıyorum.

Stalin'i bir yana bıraksak bile, Lenin'in yaptığı korkunç şeylerin de çok öz amillere dayandığını unutmayalım. Amillerin özlüğünün ve temizliğinin Lenin'i çok daha insafsızlaştırdığı da bir gerçektir. Yaptığı bazı şeylerin doğru ve gerekli olduğuna bütünüyle inanmasa bunları yapamazdı. Çünkü Lenin, Stalin'le kıyaslanamıyacak kadar uygar bir insandı.

Partinin Putlaştırılması

Sovyet halkının, Bolşevik rejimini en çok tutan bölümünün bile, insafsızca baskı altına alınmasının Lenin zamanında olduğunu da unutmamak gerekir. Birçok tarihçiler, Ekim İhtilâlinin kahramanları olan Kızıl Donanma denizcilerinin, 1921'de Kronstadt'ta giriştikleri ayaklan-

manın bastırılışının Bolşevik uygulamasında dönüm noktası olduğunda artık anlaşıyorlar. O sırada bir iç savaş olduğu doğrudur. Kapitalist devletler de etkisiz olmakla birlikte geniş ölçüde karışmışlardı bu savaşa. Dolayısile, Lenin'i, iktidarı yitirmemek için savaşması yüzünden suçlamak saçma olur. Lâkin, Kızıl Orduyu ve bütün baskı güçlerini Batıya ve eski yönetici sınıfın kalıntılarına karşı değil de Rus proletaryasının öncüsü olan Kızıl Donanma gemicilerine karşı kullandı mı, Devlet ve İhtilâl'de öne sürdüğü Komünist Demokrasisi teorisi öldürücü bir darbe yemiş oluyordu.

Öldürücü bir darbe diyorum çünkü o zamandanberi Sovyet Hükümetinin, baskı gücünü, eski yönetici sınıf kalıntılarına değil, Rus yığınlarının önemli bölümlerine karşı kullanmadığı hiç bir an olmamıştır. Komünistler bunu, bu bölümlerin yanlış yola sürüklendiğini söyleyerek açıklamaya alışıktırlar. Bu açıklama biçimi, Komünist dünyanın trajedilerinin nedenini belirttiği için çok önemlidir. İşin aslı komünistlerin herşeyi kendilerinin en iyi bildiklerine, yığınların asıl çıkarlarının nerede olduğunu yığınlardan çok daha iyi anladıklarına inanmalarıdır. Fakat tarih bunun böyle olmadığını göstermektedir.

Yanlış birşey yapmalarının imkânsız olduğuna inanmaları, Komünistlerin son kırk yıl boyunca bir yığın korkunç şey yapmalarının sebebidir. Aslında, azçok haklı olarak insanlığın ilerlemesinde öncülük ettiklerini ileri süren bu kimselerin, partiyi, adına insanlık tarihinin en karanlık işlerinin yapıldığı bir hâkimi mutlak durumuna getirmiş olmaları çok gariptir. Vaktile

monarşide de kralların yanlışlık yapamıyacağı ileri sürülürdü. Bu akıl dışı durum, herhangi bir kurumun, buna ister parti ister kral deyin, gerçekten önemli bir tarihsel görevi olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. 500 yıl önce Monarşi'nin Batı'da nasıl merkezleştirme ve teşkilâtlandırma gibi tarihsel bir görevi olmuşsa, şimdi de, ya tekelci bir partiye, ya da yeterli bir demokratik kuruma düşen bir ekonomik bütünleştirme görevi vardır. Bu görevi gözönüne alarak, Komünistler, insanın yarattığı bir şey olan partiyi putlaştırdılar. Kendi gözlerinde yanlışlık yapmasını engellemek için bir kutsallık verdiler. Oysa parti, hepimiz gibi yanılabilen insanların işbirliği yapmasından ibaretti. Yanlış yapabilirdi ve en feci şekilde yapmaktadır da.

Tarih, ilerlemiş ve sanayileşmiş toplumlarda iktisadî ve sosyal hayatın yeterli şekilde teşkilâtlanabilmesi için parti yolunun tek yol olmadığını gösterecektir. Komünistlerin yolu, bu işi yapma yollarından ancak bir tanesidir ve en iyisi de değildir. Bu yüzden, Partiye kutsal haklar verilmesi tarihî bir çanavarlık durumu yaratmış ve sonu gelmeyeceğe benziyen felâketlere yol açmıştır.

Komünizm İhracatı

Bu, komünist toplumların hiç bir başarı elde edememiş olması demek değildir. Çok büyük başarıları olmuştur, ki bunlardan söz edeceğim. Fakat Parti'ye böyle kutsal haklar verilmesinin, bu başarıları önemli cürümler ve felâketlerle

noktalamış olduğu da bir gerçektir. Ayrıca Komünistlerin Parti'nin daima haklı olduğu şeklindeki sonsuz güvenleri, belki de dünyayı yıkabilecek daha önemli güçlüklere yol açacaktır. Sebebi ise Komünistlerin, Marksizmin kurucularından birinin bir sözünü unutmuş olmalarıdır. Engels son yıllarda insanları zorla mutlu kılmaya çalışmanın yanlış olduğunu söylemişti. Ne yazık ki, Doğu Avrupa'da herkesin çok iyi bildiği gibi, insanları zorla mutlu kılmaya çalışmak, insan mutluluğu için gerekli olduğuna inandıkları bu reçeteyi isteksiz halkalara zorla ihraç ve uygulamak, Komünistlerin durmadan tekrarladığı bir şeydir.

Ben Rus hükümetinin, bir komşusuna, bir ülkenin nasıl yönetileceği kavramını kabul ettirmeğe nasıl çalıştığını bizzat görmek fırsatını elde ettim. 1956'daki Rus - Polonya krizinin üç haftası boyunca Varşova'daydım. Hemen şunu eklemeliyim ki, Polonya olayı Rusya'nın sonunda biraz geri çekilip, kontrol ettiği bir hükümetin, biraz değişiklik yapmasına izin verdiği maalesef hemen tek-örnek olmuştur. Fakat korkarım ki, bu, genel kuralı doğrulayan bir istisnadan başka bir şey değildi. Eninde sonunda, yeni Polonya hükümeti de bir Komünist hükümetti.

Yeni Polonya hükümetinin Rusya ile olan askerî ilişkilerini bozmaya, ya da Polonya topraklarında yerleşmiş bulunan Rus birliklerini yerinden oynatmaya niyeti yoktu. İstediği iki şey vardı, birincisi Polonya köylülerinin zorla kollektifleştirilmesini (Polonya tarımını kötüye götürdüğü için) durdurmak; ikincisi de, Polonya Komünizm'ine Rus yerine Polonya çeşnisi vermekti.

Polonyalıların bütün istedikleri, meselâ endüstrileşme programını, çok iyi Polonyalı iktisatçıların plânlarına uygun tarzda uygulamak ve özellikle kültür hayatlarına biraz «Polonyalılık» katmaktı.

Oysa bu alçak gönüllü isteklere bile, Rusya kızgınlıkla karşı koydu. Ben oradayken Kruşçef, Mareşal Koniev ve Rus hükümetinin başka üyeleri büyük bir uçakla Varşoya'ya gelerek Polonyalıların söz dinlemesini istediler. Daha önemlisi, Polonyadaki Rus birlikleri Varşova'ya doğru ilerlemeye başladılar. Polonyalılar büyük bir ustalık, itidal ve cesaretle, bir yandan boyun eğmeyi kabul etmeyip, öte yandan Rusya'dan ayrılmayı istemediklerini belirttiler. Rusya silâhh kuvvetlere başvurduğunda da savaşa hazır olduklarını açıkça söylediler. Varşovada savaş için yapılan hazırlıkları ben kendim gördüm. Sonunda Ruslar, hepimizin bildiği gibi, anlaşmaya vardılar. Gomulka'nın yeni rejiminin başa geçmesine izin verdiler. Böylece o gündenberi, Polonya'da Komünizm'in hafif revizyonist bir biçimi sürüp gitmektedir.

Fakat olayları bütünüyle aldığımızda, Polonya'da olup bitenlerin, kuralı ispatlıyan bir istisna olduğunu anlamakta gecikmeyiz. Olmasa bile, Komünist rejimlerini biraz olsun değiştirebilmek için Polonyanın umutsuzca bir savaşın, intiharın eşiğine kadar gitmeyi göze alması mı gerekmeliydi? Çünkü, Polonyalıların pek mahdut bir başarıya ulaşmasını, büyük bir politik ustalık ve belki iyi şansın sağladığı çok açıktır.

Bütün bunlar, aynı yılın ertesi haftasında patlak veren Macar ihtilâlinin ters sonuçlar vermesiyle ispatlanmış oldu. Macar trajedisi hakkın-

da milyonlarca kelime yazıldı, fakat bana kalırsa bunun asıl özü Rusların yanıldıklarını kabul edememelerindedir. Macar halkına kendi rejimlerini geliştirme hakkını vermek ellerinden gelmiyordu bir türlü. O günkü Sovyet hükümetinin, Macar işçilerinin ayaklanmasını zırhlı tümenlerinin tanklarıyla bastırmaktan başka çıkar yol göremediğine eminim. Zırhlı birliklerini kullanmadan önce birçok kereler duraklamaları da işi yapmaya pek hevesli olmadıklarını gösterir. Fakat sonunda, yanılmazlıklarına olan sonsuz inançlarına boyun eğdiler. Ne yaparlarsa yapsınlar, Macar işçilerinin «gerçek çıkarlarını» -onları öldürerek bile olsa- koruduklarına inanıyorlardı! Bu inanç sonunda, mistik bir görünüşe büründü. Bu mistisizmin bir örneğine Macar trajedisinden hemen sonra Sovyet basınında rastladım. Albay Federor adlı biri tarafından 22 Mart 1957'de Krasnaia Zvezda'da yazılan bir cümleydi bu:

Komünist Partisinin yetiştirdiği silâhlı kuvvetler, uluslararası görevlerini başardılar. Bunu, Macaristanın çalışan halkına yaptıkları yardım göstermiş bulunuyor...

Sayın Albayın, yazdıklarında, gülünç bir şey gördüğünü sanmıyorum. Parti'nin yanılamıyacağı prensibine inanmıştı bir kere ve Parti'nin Buda-peşteli işçileri yere sermek suretile onlara yardım ettiğinden şüphesi yoktu. «Teori körleştirmesi» dediğim şey işte buralara kadar götürüyor insanı.

Bu örneklere devam etmeden önce, Batılı yöneticilerin de buna benzer yanlışlıklar yapmaktan masun olduklarını demek istemediğimi hemen söylemeliyim. Benim demek istediğim, biz-

de, ne kadar ilkel ve kusurlu olursa olsun, yöneticilerimizi kontrol edecek bir mekanizmanın mevcut olduğudur. Herşeyden önce onları seçip indirme hakkına sahip olduğumuz için, Batı hükümetlerinin yanlışlıkları daha dar sınırlar içinde tutulabilmiştir.

Kollektifleştirme

Aslında komünist hükümetlerin en pahalıya patlayan yanlışlıkları Polonyalılar ve Macarlar gibi başka halkları ezmeleri olmamıştır. En önemli yanlışlıklar iç işleri ile ilgili olanlardır. Bunların arasında da başta gelen, tarım kollektifleştirmesidir. Ekonomik bir açıdan bakıldığında, Komünist ekonomisinin endüstrileşme bakımından başarılı, tarım bakımından ise başarısız olduğu söylenebilir.

Rus tarımının zorla kollektifleştirilmesinin yalnız 1930 yıllarında ortaya çıkan açlık, temizlik ve krizlerin temel sebebi olmakla kalmayıp, Rus ekonomisinin ilerlemesini şimdi bile engellediği bir gerçektir. Fakat zorla kollektifleştirmenin en kötü sonuçlarını Çin'de göreceğimizi sanıyorum. Kollektifleştirmeye Rusya'dan çok daha az yatkın olan şartlar altında, Çin Komünistleri daha da aşırı bir yol tuttular. Sonuçlar ortada. Çin'deki açlığın derecesini bilmiyoruz, fakat kıtlık dönemlerinin varlığını Çin hükümeti bile açıklamış bulunuyor. Ayrıca, Çin hükümeti kıymetli dövizler karşılığı dünya pazarından milyonlarca ton buğday almıştır. Böylece 1958'e kadar şaşırtıcı bir ilerleyiş gösteren Çin ekonomisi, bu tarım

felâketi yüzünden kösteklenmiş oluyor.

Zorla kollektifleştirmenin bütün Komünist hükümetlerce uygulanması iki sebebe dayanır ki birincisi, Komünistlerin herşeyi en iyi kendi bildiklerine olan sarsılmaz inançlarıdır. Zira, köylülere baskı yapsalar bile aslında, köylülerin çıkarları için çalıştıklarına inanıyorlardı. İkincisi ise, demokratik bir mekanizmanın yokluğuydu. Tabii sözü geçen ülkelerde, halkların hükümetlerini etkileyebileceği böyle bir mekanizma olmuş olsaydı, zorla kollektifleştirmeyi yürürlüğe koymak imkânsızlaşırdı.

Bu ülkelerdeki bütün köylülerin ve halklarının büyük çoğunluğunun, kollektifleştirmeye karşı oldukları şüphe götürmez.

Trajedinin Aslı

Tarihteki bütün hükûmetler yanlışlık yapmışlar; bunlardan pek azı suç işlemekten kurtulabilmiştir. Tarihte, çağdaş Komünist hükümetler kadar gaddar hükümetler görülmüştür. Bu eski istibdatlarda suçları, Komünist'lerin insan gelişmesinin büyük amacına hizmet etmeleri gibi haklı gösteren sebepler yoktu. Eski istibdatlar, belki Stalin hükümetinin en kötü günlerinden daha ılımlıydı fakat bunlar amaçsızdı; Komünistleri ise hiç olmazsa bu bakımdan kimse suçlayamaz. Sonra bir de faşist istibdatlar var ki, bunlar Hitler Nazizminde olduğu gibi eşi görülmemiş suçlar işlemiştir. Gene 20 inci yüzyılda faşist hükümetler, dünyayı askerî güçle ele geçirmek gibi eski ve saçma bir amaçtan

başka hiç bir amaca hizmet etmiyorlardı.

Bu sebepler yüzünden Komünist hükümetler, eski istibdatlardan da, 20. yüzyıl faşist hükümetlerinden de ayrı tutulmalıdır. Çünkü Komünist hükümetlerin amaçları ve niyetleri iyiydi. Fakat ne yazık ki, Marxçıların dediği gibi, tarihte niyetler ve amaçlar pek önemli bir yer tutmaz. Gerçekten de Komünizm'in niyet ettikleri ile elde ettikleri arasındaki büyük uçurum, bu trajedinin özüdür.

Bütün bunlar, başta sözünü ettiğim sonuca getiriyor beni. Bugünün en önemli meselesi, Komünizm'le Kapinalizm'in birbirine karşıt olmaları değildir. Asıl önemli mesele modern, çok gelişmiş toplumları demokratik bir sistemle yönetme denemesinin ortaya çıkardığı meseledir. Dünyanın kaderi, böyle toplumların halklarına, hükümetlerini kontrol etme hakkının verilme denemesinin, başarı ya da başarısızlığına bağlıdır.

Bu yazıları okuyanlar arasında birkaç Bakan da bulunabilir sanıyorum. Ben de Bakan oldum. Kişisel tecrübeme dayanarak, en iyi niyetli hükümetlerin bile halk kontrolunun düzeltici eline ne kadar ihtiyaçları olduğunu söyleyebilirim. Bakanların bile, (hattâ özellikle Bakanların) haklı olduklarına inandıkları halde, ülkelerini halklarının istemediği biçimde yönettiklerinde, iktidardan düşecekleri konusunda kısıtlayıcı bir bilgiye ihtiyaçları vardır. Bakanlar bu bilgiyi edindiklerinde hükümet sahiden kontrol edilebilir, yoksa, edilemez. İşte bu demokrasidir. İnsanlığın umudu buna bağlanmıştır.

VII. KOMÜNİST TOPLUMLARIN ELDE ETTİKLERİ

Rusya'da ihtilâlden bu yana büyük bir endüstri devleti yaratılması, bir mucize gibi görüldü. Komünizm'in yapabileceği şeylerle başka hiç bir toplum biçiminin başa çıkamıyacağı ileri sürüldü. Bana kalırsa, Rus Komünizm'inin bu başarısı yeteri kadar gerçek olmamakla birlikte çok fazla övülmüştür. Rusya'yı 1917'deki yarı geri kalmış, yarı endüstrileşmiş durumundan çıkarıp endüstrileşmiş büyük ülkelerden biri durumuna getirmek tabii ki büyük bir başarıdır. Fakat bazılarının yanıldıkları nokta, bunu eşsiz bir başarı sanmalarındadır. Tam tersine son zamanların ekonomik tarihine bakacak olursak, değişik ekonomik sistemleri olan birçok ülkenin, köylü geriliğinden endüstrileşmeye doğru bu geçişi yapmış ya da yapmakta olduklarını görürüz.

Rusya'nın bu işi yapma hızında da bir eşsizlik görülmez. 1917 yıllarında Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan -bu arada Rusya'nın 1917'de tam geri kalmış olmadığını da unutmamak gerekir- bugün süregiden duruma erişmek için geçirdiği zaman 45 yıldır. Japonya, aynı geliş-

meyi, aynı süre içinde yapmayı başarmış, belki de en göze çarpan bir ülkedir. Fakat bunu çok değişik bir ekonomik sistem içinde yapmıştır. Gene Japonya, Rusya'daki ekonomik ilerlemenin fazlasıyla hayran bıraktığı kimselerin ileri sürdüğü bir başka noktaya da karşılık olabilir. Bu kimseler, Rusya'nın sağladığı ilerlemeyi iki korkunç savaş geçirdiği halde başardığını söylemektedirler. Fakat bu, Japonya için de geçerlidir. I. Dünya Savaşında Japonya'nın Rusya'dan daha az zarar gördüğü doğruysa da Rusya'nın tersine II. Dünya Savaşında bütünüyle yenik düştüğü gerçektir. Ayrıca Japon ekonomisinin ilerleme hızı, «Gayrisafi Millî Hasıla» ile ölçüldüğünde, Rusya'dan bile fazla olmuştur.

Bu sayılarla sizi sıkmak istemem, çünkü, doğrusunu isterseniz, bunlara bir güvenim yok. İktisatçılar değişik ülkelerdeki ekonomik ilerleme hızını ölçmek için cesur çabalar göstermektedir; elimizde böyle bir ölçünün bulunması da gerçekten çok önemli. Fakat aslına bakılacak olursa, bu Gayrisafi Millî Hasıla sayıları sanıldığı kadar kesin değildir.

Japonya bu bahiste tek örnek değildir. Meksika da aynı süre içinde büyük bir hızla gelişen ülkelerden biridir. Hiç olmazsa iktisatçıların ölçüsüne göre, Meksika bazı yıllar dünyanın en hızlı gelişen ülkesi olmuştur.

Batı Avrupa da, II. Dünya Savaşından sonra geçen 17 yıl boyunca, şaşılacak bir hızla kalkınmıştır. Tabii Avrupa'nın bu gelişmesi 1917'deki Rusya'dan çok farklı ve ileri bir temele dayanıyordu. Amerika ile İngiltere'nin gelişmesi de düzenli olmamakla birlikte son 17 yıl içinde büyük

bir hız kazanmıştır.

Şimdi de Hindistan, ekonomik gelişmenin ilk safhalarında olduğu halde, - gene iktisatçıların rakkamlarına göre - düzenli olarak yılda %4 bir artış kaydetmekte ve yakında bunu %6'ya çıkarmayı ummaktadır. Hint nüfusunun haykıran ihtiyaçlarıyla karşılaştırıldığında, bunun yavaş olduğu düşünülebilir, fakat bu, Hindistan'da şimdiye kadar eşi görülmemiş bir kalkınma hızıdır.

Rusya'nın ihtilâlden bu yana gösterdiği gelişme hızına eş olarak, değişik ekonomik sistemleri olan birçok ülkeyi örnek verebiliriz.

Bu gerçeklerin bizi vardırdığı sonuç, bir ülkenin bir endüstrileşme yoluna girdi mi, şimdiye kadar insan toplumlarının varamadığı bir hızla ilerliyebileceği gerçeğidir. Söz konusu ülkede ister Kapitalist, özel teşebbüsçü; ister Komünist ekonomik sistem, ya da Hindistan'daki ki gibi ikisinin arası bir sistem uygulansın... Bir ülkede, hangi ekonomik sistemin yürürlükte olduğu farketmez demek istemiyorum. Her sistemin iyi ve kötü yanları vardır. Fakat geçirilen tecrübeler, bu farkın sanıldığı kadar büyük olmadığını ortaya koymuştur.

Gayrisafî Millî Hasıla Önemli midir?

Peki diyeceksiniz, ya Rusların 1970 ya da 1980 yıllarında Gayrisafî Milli Hasıla bakımından, Amerikayı geçeceklerini söylemelerine ne dersiniz? Hem Rus, hem de Amerikan iktisatçılarının, sayıları incelediklerinde bu yöne giden sonuçlar elde ettikleri doğrudur. Fakat bence bu, çoğun-

luğun sandığı kadar önemli bir sonuç değildir. Endüstri yarışına geç başlamış bir ülkenin, kendinden önce başlamış bir ülkeye yetişmesi, hiç olmazsa maddî üretim bakımından mümkündür. Fakat bugün Amerika hattâ genellikle Batı'daki bolluk seviyesine eriştiniz mi mutlak maddî üretim rakkamları, genel gelişmeyi gösterme bakımından önemini yitirir.

Ekonomiye biraz dokunma tehlikesini göze alarak bunu göstermeye çalışacağım. Anladığım kadarı Rus ve Amerikan iktisatçıları Gayrisafî Millî Hasılayı, ayrı yollardan ele almaktadırlar. Ruslar Marxçı geleneğe sadık kaldıklarını sanarak yalnız maddî üretimi gözönünde tutmaktadırlar. Şu kadar ton demir, şu kadar ton buğday, şu kadar ton alüminyum, şu kadar çift ayakkabı ve çizme, şu sayıda makina aracı gibi... Bizim «hizmet ticareti» dediğimiz şeyleri, yani perakende ve optan satış dağıtımı ve maddî olmayan şeylerin üretimi - meselâ kadınların saç tuvaleti gibi - nağazalarda daha iyi ya da daha kötü hizmet gibi şeyleri Komünistler hesaba katmazlar.

Rus iktisatçılarının, Gayrisafî Millî Hasılayı dev bir mal yığını olarak alırken, Marxçı geleneğe sadık kaldıklarına inandıkları, şüphesizdir. Bazı bakımlardan da gerçekten sadıktırlar. Çünkü Marx Kapital'de, toptancı ve perakendeci dağıtımın ve genellikle ticaretin, üretilen mala hiç bir değer eklemediğini yazmıştır. Fakat Marx çok dein bir anlayışa sahipti ve malların ille de maddeolması gerekmediğini biliyordu. Bunu Kapital'in birinci sayfasında belirtmiştir. Burada, bir mal «midede veya hayalde doğan» bir ihtiyacı duyuran şey olarak tanımlar.

Aslında ülkeler geliştikçe üretim sistemlerinin doyurmaya çalıştığı ihtiyaçlar, daha çok insanların hayalinde doğar. Bu, tabiî ve kaçınılmaz bir şeydir, çünkü karnımız doymadan başka şeyler düşünemeyiz. Fakat karnımızın doyduğu an kafamızda nesnelerin değil hizmetlerin karşılayabileceği bir yığın ihtiyaç yeşerir. O zaman bu hizmetler için para vermeyi göze alırız. Bu maddî olmayan isteklerin bazıları karın açlığı kadar basit bazıları ise opera ya da konser biletleri gibi pahalı ihtiyaçlar olabilir.

Bu yüzden çok gelişmiş, zengin toplumlarda malları bir maddeler yığını olarak düşünmek yanlış olur. Kadınların saç bakımı örneğini alalım. Moda değişikliklerine göre kadınlar şapka giyerken vaz geçip pahalı saç modelleri yaptırmaya başlarlar. Bu ihtiyaçların ikisi de mideden çok «hayalde» ortaya çıkar. Bunları karşılayacak işler de, toplumun üretici kaynaklarının bir bölümünü (şapka fabrikasında veya berber dükkânında) kullanır. Oysa malların Gayrisafi Millî Hasılaya göre tanımlanışına bağlı kalırsak, ancak şapkaların yapılması için kullanılan kaynakları hesaba katıp, saç tuvaletine ayrılan kaynakları dışarda bırakmamız gerekir. Bu saçma bir düşüncedir ve insanı yanlış bir sonuca götürür... Ülkelerin yüksek bir yaşama seviyesine eriştiğinde neler olup bittiğinin bir örneğidir. Ekonomik çabalar gittikçe daha fazla mal üretmekten çok, insanların yaşamasını kolaylaştıran, bizim «hizmet ticareti» dediğimiz şeylere meyletmektedir.

Bütün bunları Rus ekonomik üretiminin Amerika'yı geride bırakması konusunun ne denli su götürür bir şey olduğunu göstermek için in-

celedim. Belki Rusya bir gün Amerika'dan daha çok milyon ton demir yapmayı başaracak, ama bundan ne çıkar? Fazla bir şey farketmez. Belki o zaman da başka bir madenin, meselâ alüminyumun, ekonomik gelişmede daha önemli bir yeri olacak. Ya da asıl önemli şey, bir ülkenin sahip olacağı usta mühendislerin, teknisyenlerin sayısına ve niteliğine bağlı olacak. Yüksek bir gelişme seviyesinde Gayrisafî Millî Hasılalar, yaşama standardları ve genel ekonomik gelişmeler arasında yapılacak karşılaştırmalar, çok zor ve şüpheli bir iş olmaktadır. Bu, ekonomik ilerlemenin önemli olmadığı anlamına gelmez. Hayat standardının düşük olduğu yerlerde pek çok önemlidir. Fakat burada benim yapmaya çalıştığım, bütün bu ekonomik karşılaştırmalar işini, bir çeşit perspektife sokmaktır.

Rusya'nın Askerî Gücü

Rusya'nın, birçoklarını fazlasıyla etkileyen ikinci başarısı ise, askeri gücüdür. Rusya, sputnikleri, roketleri ve nükleer patlamalarıyla, en son bilimsel tekniklere dayanan bir askerî güç göstermektedir. Bu başarının büyüklüğünü gölgelemeye çalışacak son kimse ben olabilirim.

Fakat bunun bize gösterdiği de sanırım şudur: Eğer yeterince uzmanlığa yönelirseniz - yani, tüm iş gücü kaynaklarınızdan büyük bir bölümünü, en iyi bilim adamlarınızdan bir çoğunu, hayatın her alanındaki en vasıflı kişileri, askerî gücü yaratma işine koşarsanız -, başka deyimle, Rusların yaptığı gibi askerî güce mutlak bir ön-

celik tanırsanız, bu hayret verici sonuçları alabilirsiniz.

Rusların neden bunu yaptıklarını anlamak pek güç değildir. İhtilâlden bu yana, Ruslar kendilerini kuşatılmış bir kaledeymişler gibi gördüler. Varlıklarının askerî güçlerine bağlı olduğuna inandılar. Bu yüzden her şeyden önce bunu önemsediler. Doğrusu, birçok ülkeler de çılgınlıklarıyla onların bu düşüncesini doğruladılar. I. Dünya Savaşının sonunda Bolşevik Cumhuriyetine karşı girişilen saldırılar ve II. Dünya Savaşında Hitler'in saldırısı şüphelerini hakh çıkardı. Bu kuşatılmış kale kavramı, bugün de Rusya'nın ileri gelenlerini etkilemekte. Asıl mesele, bunun bugün de gerekli olup olmadığıdır.

Tabii hiç kimse Rusya'nın kalkıp silâhsızlanmasını bekleyemez. Dünya yüzünde hiç bir devlet, başka silâhlı devletler var olup dururken böyle bir şeye kalkışmamıştır. Böyle bir şeyi beklememiz belki de yersiz olur. Gene de Rusların, kaynaklarını silâhlanmaya adama derecesinde bir aşırılık var. Şimdi, az önce eleştirdiğim (fakat olup bitenler hakkında az çok yol gösteren) iktisatçı rakkamlarına dönelim. Genellikle İngiltere'de bizim bütün ekonomik kaynaklarımızın %7'sini silâhlanmaya harcadığımız kabul edilir. Amerika ise buna %10 ayırmaktadır. Rusya en az %15 harcamaktadır ki bu, Rusya gibi ekonomik gelişme problemleriyle karşı karşıya olan bir ülke için çoktur. Gerçek şudur ki, Rusların askerî başarıları çok parlak olmakla ve anlaşılabilir tarihsel nedenlere dayanmakla birlikte, gösterdiği durum bir mucize değildir ve silâhlanma yarışında öteki ülkelerin yaptıklarından biraz

fazlasını yapmış olmasından ileri gelmektedir. Bütün ülkeler silâhlanma yarışına yatılmışlardır, yalnız Rusya daha yürekten yapmıştır bu işi.

Bütün Bunlara Değdi mi?

Şimdiye kadar varacağımız sonuç, Rus Komünist Hükümetinin ekonomik ve askerî alanlarda elde ettiği başarıların gerçek ve sağlam, fakat eşsiz olmadığı; benzer gelişme safhalarında, değişik ekonomik sistemlerle yönetilen ülkelerin başarılarına benzediğidir. Rusların tek farkı, bu işe belki de bütün ülkeler hükümetlerinden daha sımsıkı sarılmış olmalarındadır.

Burada iki soru sormamız gerekiyor. Birincisi böyle bir tutumun iyi mi olduğu; ikincisi de asıl meselemiz, yani demokratik kurumlarla bunun ne ilgisi olduğu?. Benim ilk soruya karşılığım olumsuzdur. Rusya'nın ağır endüstri ve silâhlanma konusunda gösterdiği manyakça ısrarın, ne kendisi, ne de dünya için iyi olduğuna inanmıyorum. Önce ağır endüstiriyi alalım. İhtilâlden bu yana geçen 45 yıl boyunca ağır endüstri üstünde daha az, hafif endüstri, tüketim malları ve hepsinden önce tarım üstünde daha çok dursaydı, Rusya'nın ekonomik gelişmesinin muhakkak daha yavaş olacağına inanmıyorum. Geniş bir ekonomik tartışmaya girişmenin yeri değil burası, fakat, düşünceme göre, bunu yapsaydı, Rusya'nın ekonomisi bugün daha dengeli, dolayısile daha da güçlü olurdu. Belki bugünkü kadar çelik ve makina araçları üretmezdi ama bugünkünden çok fazla buğday, et, süt, ayakka-

bı ve buna benzer şeyler üretebilirdi ve herkes daha memnun olurdu.

Ayrıca, bu düşünceye karşı, Rus Komünistlerinin vereceğini sandığım karşılık ta beni doyurmayacaktır. Onlar, iyi, güzel diyeceklerdir, fakat ağır endüstriye daha az önem vermek askerî gücümüzü azaltmak demektir... Önce, hiç olmazsa II. Dünya Savaşındanberi bu kadar askerî güce ihtiyaçları olmadığını yeniden söyleyeceğim. Sonra, II. Dünya Savaşından önce gerçekten büyük askerî güce ihtiyaçları olduğu zaman bile başka bir politika onlara daha çok direnme gücü sağlardı kanısındayım.

Rus ordusunun 1941'de Hitler tarafından, başlangıçta perişan edildiği gerçektir. Bu yenilgi, hiç şüphesiz, Kruşçef'in şimdi çok üstünde durduğu, Stalin'in askerî yanlışlıklarından ileri gelmiştir bir bakıma. Fakat bir bakıma da, Stalin'in, büyük bir inatla, ağır endüstrî ve silâhlanmaya fazlasıyla önem vermiş olmasından doğmuştur. Çünkü hafif endüstri mallarına ve tarıma önem verilmemesi 1930'ların kıtlık ve kriz dönemine bu dönem de temizliklere ve 10 ilâ 20 milyon arasında Rusun temerküz kampına yollanmasına; Komünist Partisi ile Ordu içinde yapılan temizliklere yol açtı. Bütün bunların, Kızıl Ordunun savaşma isteğini, ağır endüstri gelişmesinin savaşma kaabiliyetini arttırdığından çok daha fazla azalttığı şüphesizdir. 1941 de Rus ordusunun elinde daha az ağır silâh bulunsa, fakat buna karşılık beş altı yıl içinde yüksek rütbeli subaylar ortadan kaldırılmamış olsaydı, Moskova banliyösüne kadar dayanan Hitler'in tankları karşısında o kadar kayıp verilmezdi sanıyorum.

Bunların Demokrasiyle İlgisi

Peki, diyeceksiniz, bütün bunların demokrasiyle ilgisi ne? Şudur ilgisi: Rus hükûmetinin izlediği, bütün güçleri ağır endüstri ve silâhlanma üstünde toplama politikası, bir demokrasi sisteminde uygulanamazdı. Rusların, özgür olarak, bu politikanın gerektirdiği fedakârlık lehinde oy vermeleri imkânsız olurdu. Rus halkı istedikleri hükümeti seçme hakkına sahip olsalardı, daha az silâhlanma, daha yavaş bir ağır endüstri gelişmesi ve kendileri için daha fazla yiyecek, giyecek, ve barınak isterlerdi şüphesiz.

Bu isteklerinde haklı ya da haksız olabilirlerdi, fakat bunu gene de isteyeceklerdi. Bu yüzden Rus gelişmesinin, Rus Hükûmetinin halkı zorlama gücü üstüne kurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Genel olarak tarihin, halkını bu denli baskı altında tutan bir hükümet için vereceği yargı, bunun yalnız bir suç değil, aynı zamanda yanlış bir şey olduğu olacaktır. Böyle bir yol, hem maddî hem de moral yönler düşünüldüğünde, devletin askerî gücünü arttıramaz. Ayrıca bu yola sapan her toplum en korkunç dejenere olma belirtilerini göstermeye başlar.

Duvar

Komünistlerin halklarını ölçüsüz bir baskı altında tutma yoluna sapmalarının sonuçları yalnız Rusya'da değil, Doğu Avrupa'nın Komünist peyklerinde ve özellikle bunların en başarısızı olan Doğu Almanya'da da görülmektedir.

Berlin duvarını hiç gördünüz mü? Sanırım çoğunuz görmemişsinizdir. Keşke görebilseniz. Çok etkileyici bir görünüşü olduğundan değil! Alçak, aceleyle örülmüş, üstünde paslı telörgüler bulunan bir duvar bu. Dolu tüfekleriyle 50 metre aralıklı bekleyen Doğu Alman polisleri olmasa, yıkmak işten bile değil! Bu duvarın insanın üstünde yaptığı etkiye gelince, kendi dayanıklılığının ve yüksekliğinin kat kat üstünde. Bu duvarın, tarihte görülmüş başka duvarlar-meselâ, Çin Seddi- gibi, saldırılardan korunmak için yapılmadığını derhal anlıyorsunuz. Tarihteki duvarları yapan hükümetler ister iyi, ister kötü olmuş olsunlar, hiç olmazsa kendi halklarını korumaya uğraşıyorlardı. Dışarıya karşı yapılmış duvarlardı bunlar. Berlin duvarının korkunçluğu ise bunun içeriye, kendi halkına karşı dikilmiş bir duvar olmasında. Bu, insanları içerde tutmak için örülmüş bir hapishane duvarıdır.

Propaganda, diyecekseniz. Belki. Böyle bir durumdan propaganda payı çıkartmamak gerçekten çok zor. Fakat durum -duvarın kendisi- Komünist hükûmetlerin, halklarını her çeşit baskı altında tutma kararından sanki tabii olarak ortaya çıkmış gibidir. Bu, demokrasinin bütünüyle yalanlanmasıdır. Bunu yaptığınızda, en sonunda halkınızın kaçmaması için çevrelerine bir duvar çekmeniz gerekir. Böyle bir duvar çektiğinizde de, ülkenizi bir hapishaneye çevirirsiniz.

VIII. ZAMBAKLAR

Komünist toplumların en büyük başarıları, ne büyük ekonomik gelişmeleri, ne de askerî güçleridir. Rusya gerçekten güçlüdür; fakat büyük bir ülkenin, 45 yıl içinde bu gücü elde edebilmesine pek te şaşmamak gerekir. Hayır, bence Rusya'nın en büyük başarısı eğitim alanındadır. Gayrisafî Millî Hasılanın kaçta kaçını eğitime ayırdıklarını bilmiyorum, fakat herhalde Batı ülkelerindekinden fazla olmalı. Meselâ İngiltere'de, Gayrisafî Millî Hasılanın ancak %4'ü eğitime ayrılır. Bu hiç te yeterli değildir.

Eğitim, eskiden bir lüks yerine konulurdu. Hükûmet, savunma, yollar gibi asıl önemli saydığı şeyleri öne aldıktan sonra, geriye kalanı eğitime ayırırdı. Bu çok yanlış bir tutumdur. Sadece dar bir ekonomik açıdan baksanız da - yalnız, ülkenin genel zenginlik ve gücünü en yüksek hızla geliştirmeyi düşünseniz bile - eğitime harcanacak para gene de herşeyden önemlidir. Komünist hükûmetler, ne yanlışlık yaparlarsa yapsınlar bunu iyi anlamış bulunuyorlar. Öbür ülkelerde olduğundan hem daha çok sayıda vatandaşı, hem

de daha köklü bir biçimde eğitiyorlar. Bu da onların çok işine yarayacak. Uzun süreli düşünüldüğünde yaptıkları bir çok yanlışlıkları da kapatabileceğini söylemek fazla olmaz. Ben daha da ileri gidip, Komünist olmayan ülkeler aynı şeyi yapmazlarsa, Komünistlerin eğitime olan bağlılıklarının, her şeye rağmen, ülkelerine, dünyaya hâkim bir durum getireceğini söyleyeceğim.

İhtişam ve Mezar Kazıcısı

Burada bir çelişkiyle karşı karşıya geliyoruz. Komünist ülkelerde süregelen eğitim seferberliği ancak, sonunda bütün diğer müthiş hatâları düzeltebilirse, Komünist ülkeleri hâkim duruma getirebilir. Sonunda bunu yapabileceğine inanıyorum. Çünkü iyi eğitilmiş kimseler, er ya da geç bugün Komünist ülkelerinde yürürlükte bulunan yersiz baskı ve güçlüklere boyun eğmeyeceklerdir. En önemlisi, bu iyi eğitilmiş kimseler süregelen kişisel ve siyasal özgürlük yokluğunu sonuna kadar hoşgörü ile karşılamayacaklardır. Er ya da geç hükûmetlerini kendilerinin kontrol edebilecekleri bir kurum ortaya çıkarmak isteyeceklerdir: Bu da demokrasi olacaktır-

Böylece Komünistlerin en büyük başarısı olan eğitimin bir yandan bütün öbür hatâları örtebilmesi, öte yandan da bunu ancak bildiğimiz Komünist rejimlerin karakterini temelinden değiştirerek gerçekleştirebilmesi gibi çelişkili bir sonuca varıyoruz. Batı ülkeleri eğitim çabalarını artırmazlarsa, Komünistler dünya öncülüğünü ele geçirebilirler. Fakat bunu ancak Komünist

rejimleri demokrasi durumuna getirerek başarabilirler, bu yapıldıktan sonra da kendi payıma benim, onların yeryüzündeki en güçlü toplumlar durumuna gelmesine hiç bir diyeceğim olamaz.

Böylece Komünistlerin büyük eğitim programları, bugün bildiğimiz Komünist toplumlarının hem yücelmesine, hem de çözülmesine yol açacaktır. Marxçılar bu çelişkilerde bir gariplik görmeseler gerekir, çünkü bunlar dialektik çelişkilerdir. Ekonomik gelişme, eğitim ve demokratik kurumlar arasında dialektik bir alış veriş olmaktadır. Hatırlandığı gibi Marx, Kapitalizmin proletaryayı ortaya çıkarmasının, kendi mezar kazıcılarını ortaya çıkarması demek olduğunu yazmıştı.

Sınıfsız Topluma Giden Yol

Öyleyse, Komünist ülkelerin geleceği ne olacaktır? Gerçek «sınıfsız toplum» durumuna gelecek midir bunlar? Ben, kendi payıma sınıfsız toplum amacına her zamanki kadar güçle bağlıyım. Bana, bugün de, insanlığın atabileceği en ileri adım, insanların birbirinden sınıf duvarlarıyla ayrılmadığı bir ekonomik ve toplumsal sistemin teşkilâtlanması olur gibi geliyor. Bu yüzden de sosyalistim ve öyle kalacağım.

Ayrıca, bu arada birbirimizi havaya uçurmazsak, bütün ileri insan toplumlarının sınıfsızlığa doğru gittiklerine inanıyorum. Bu, şimdiki Komünist toplumlar için de doğru. Söylemek istediğim, Komünist toplumların, sahici demokratik kurumları yıktıkları ya da geliştiremedikleri için,

bugün sınıfsızlık amacından, iddia ettiklerinden çok daha uzak olduklarıdır.

Bugün siyasal demokratik kurumlar, sosyalist gelişmede, üretim araçlarına sahip olmaktan çok daha önemli bir rol oynamaktadır. Sözüm yanlış anlaşılmasın. Bunların ikisi de çok önemlidir. Üretim araçlarının kimin elinde olduğu meselesi çok şeyi değiştirir. Toplumsal gelişmenin bazı safhalarında en önemli unsur budur. Meselâ, Marx'ın devrindeki İngiltere için, bu, böyleydi. Emekçiler tarafından kullanılabilecek demokratik kurumların yokluğunda, 19. yüzyıl İngiliz kapitalistleri ve toprak sahiperinin üretim araçlarını ellerinde bulundurması, onlara toplumun neredeyse bütününü kontrol altına alma fırsatını veriyordu. Fakat, 100 yıl sonra, bugün, herkesin okuyup yazabildiği ve siyasi hayata katılma imkânını bulabildiği ileri ve endüstrileşmiş toplumlarda, demokratik, siyasal kurumlar önem kazanmış bulunuyor. Çünkü bu kurumlar üretim araçlarının kontrolunu belirlemektedir.

Bununla, bütün Batı demokrasilerinde halkın oylarını, üretim araçlarının bazılarını, ya da hepsini millileştirmek ve şimdiki sahiplerinin elinden almak için kullanacaklarını söylemek istemiyorum. Bazı ükelerde bunu yapabilirler, bazılarında da yapmayabilirler. Fakat şu ya da bu biçimde, ileri demokratik toplumların halkları, millî gelirin kendi işlerine gelecek şekilde dağıtımını sağlayacaklardır. Geçirilen tecrübeler, bunun bir çok yollardan yapılabileceğini gösteriyor. Bu yollardan en önemlisi vergi yapısını, üretim mallarının sahiplerine gitmesine engel olarak, ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak,

yığınlar arasında bölüşülmesini sağlayacak biçimde kurmaktır. Bugün, siyasal bakımdan ilerlemiş Batı topumlarında geniş ölçüde uygulanmaktadır bu.

Durumu şöyle ortaya koyabiliriz. Batı tipi, özel, kazanç yapan bir şirkette çalışan fakat demokratik oy verme ve sendika haklarının tümüne sahip olan bir işçinin durumuyla, Komünist tipi, devletleştirilmiş bir fabrikada çalışan fakat kendisine, ne istediği hükûmeti seçme ne de sendika kurup grev yapma hakkı verilen bir fabrika işçisinin durumunu düşünün. Şimdi bu adamlardan hangisinin, ürettiği değerlerin daha büyük bir bölümünü kendi tüketimi için, sağlama fırsatı daha fazladır. Hiç şüphem yok ki, geçirilen tecrübeler, kazanç amacile kurulmuş özel fabrikada çalışan fakat demokratik haklara sahip olan işçinin daha büyük fırsata sahip olduğunu göstermiştir.

Siyasî Partiler

Biz Batılılar, demokratik kurumun, birden fazla parti kurulmasına izin vermeden işleyebileceğine inanmıyoruz. Batı ile Komünist siyasî teorisi işte en çok, bu rakip partilerin önemi noktasında uzlaşmazlığa düşüyor. Önce Komünist teorisini gözden geçirelim.

Siyasî partiler hakkında Marxçı görüş, bunların belli bir toplum sınıfının temsilcisi ve «icracısı» oldukları görüşüdür. Böylece ortaya konduğunda, bu teori fazla basitleştirilmiş gibi görünür. Fakat genel olarak doğru sayılabilir, çün-

kü, bugünkü siyasî partileri incelerseniz bunların sınıf köklerini bulmakta güçlük çekmezsiniz. Çiftçi partileri, köylü partileri, işçi partileri, orta sınıf partileri gibi bir çok partiler vardır. Hiç şüphe yok ki, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerdeki büyük partiler, bir çok sınıf ve ara-sınıfın çıkarlarını birleştirmek zorundadırlar. Bu, İngiliz Muhafazakâr Partisi, İşçi Partisi, Amerikan Demokrat ve Cumhuriyetçi Partileri için de geçerlidir. Fakat, bunlarda bile, iyi kazdığınızda sınıf köklerini bulabilirsiniz.

«İşte,» diye devam ediyor Komünistler, «bu böyleyse ve ihtilâlimizden sonra da, toplumda ancak tek sınıf, yani emekçi sınıfı kalmışsa, bir tek siyasî partiden fazlasını kurmanın ne gereği var? Bir sınıf, bir parti... Biz bu yüzden Komünist Partisinin tekelciliğini sürdürüyoruz. Batılıların, Komünist ülkeler halklarının birden fazla parti kurmalarını istemesi, bilgisizce bir gevezelikten başka bir şey değil.»

Bu Komünist görüşünde öldürücü bir çatlak var. Her sınıfın yalnız bir parti teşkilâtlandırdığı görüşü, tek sınıflı bir toplumda kimsenin birden fazla parti kurmak istemiyeceği sonucuna götürür. Eğer bu böyleyse, rakip siyasi parti kurma işini yasaklamanın ne gereği var? Hiç kimsenin yapmak istemiyeceğini ispatladığınız bir şeyi, neden en ağır ceza tehditlerile yasaklarsınız? Komünist siyasî partiler teorisi doğru olsa idi Rus Hükûmetinin Komünist Partisinden başka parti kurulmasını yasaklamaya kendisini zorunlu hissetmemesi gerekirdi.

Oysa, Rus halkı Komünist partiye karşı siyasî partiler kurma hakkına sahip olsa idi bu hak-

kı derhal kullanırdı. Bunun bir sebebi, Rusya'nın henüz tek sınıflı bir toplum durumuna gelmemiş olmasıdır. Meselâ, Rus çiftçileri hemen bir parti kurarak toprağın kollektifleştirilmesine karşı çıkarlardı. Köylüler hâlâ Rus nüfusunun %50'sini kapsadıkları için, istediklerini belki de yaptırabilirler ve bunun da, bence, Rus ekonomisine büyük yararları dokunurdu. Sürekli yiyecek kıtlığı, toprağın kollektifleştirilmekten vazgeçildiği Polonya'daki gibi, tarihe karışırdı.

Ayrıca, Ruslar tek sınıflı - veya sınıfsız - bir toplum durumuna gelmiş olsalar bile, rakip partiler kurmayı yine de isterlerdi. Çünkü geçirilen tecrübeler, siyasi partilerin yalnızca belli toplum sınıflarını temsil ettiğini düşünmenin, işi çok basitleştirmek olduğunu göstermektedir. Tam tersine, Rus işçilerinin arasında bile birden fazla siyasî partinin kurulmasını gerektirecek düşünce ayrılıkları olacaktır.

Tek sınıflı ya da sınıfsız toplumlardaki rakip siyasî partilerin özellik ve programları ne olabilir? Böyle partiler arasında, hangi konularda anlaşmazlık çıkabilir? Buna verilecek karşılık, anlaşamıyacakları bir çok konunun kolaylıkla ortaya çıkacağıdır. İnsanları anlaşmazlığa yöneten tek şeyin sınıf farkları olduğunu ileri süren Komünist görüşü öylesine büyük bir basitleştirmedir ki, bu görüşü hareket rehberi yapmak çok büyük yanılmalara yol açabilir. Toplumsal gerçek bundan çok daha karmaşıktır.

Sınıfları birbirinden çok keskin çizgilerle ayrılmış toplumlarda, sımfların çıkarları birbirine çok karşıt olduğu için demokratik kurumların işlemesi için bunların gereken karşılıklı müsa-

mahayı gösteremeyecekleri gerçektir. Sınıfların birbirinden daha az kesinlikle ayrıldığı bugünkü toplumlarda bile siyasî farklar, kimi zaman, öylesine şiddetlidir ki bunları birbirine yaklaştırmak çok güç olur. Fakat bu gerçekten, sınıfsız bir toplumda, hiç bir düşünce farkı kalmayacağı sonucuna atlamak yanlış olur.

Tam tersine ilerde sınıf bölünmeleri azaldığı, ya da bütünüyle yok olduğu zaman, siyasî düşünce ayrılıklarının demokratik kurumların gerçekten iyi işlemesine izin verecek kadar ılımlı bir duruma geleceğini zaman gösterecektir. Rakip partiler, ancak toplum sınıflarını değil, şu ya da bu yüzden eş düşünen vatandaşları temsil ettikleri zaman, demokrasi tam özünü bulacaktır.

Hem demokratik, hem sınıfsız olan (ki bu seviyeye daha hiç bir toplum erişememiştir) bir toplumdaki siyasî partileri birbirinden ayıran farkların özellikleri ne olabilir? Belki geçenlerde yüksek görevli bir Hintlinin bana söylediği sözlerden bir ip ucuna varılabilir. Bu kimse, bugünkü Hindistan'da bir «%8 partisine», bir de «%6 partisine» ihtiyaçları olduğunu söyledi. Demek istediği, bugünkü Hindistanda asıl dâvânın ekonomik gelişme hızının kararlaştırılması olduğudur. Hindistan Gayrisafî Millî Hasılasını yılda meselâ %6 mı, yoksa %8 mi arttırmalıdır? Can alıcı mesele işte budur. Çünkü bu basit rakkamlarda, her Hintli vatandaşın yaşamasını çok derinden etkileyecek büyük siyasî ve toplumsal kararlar bulunmaktadır. Hızlı artış yürürlüğe girdiğinde, şimdiki standardlarda ve geleneksel Hint yaşayışında büyük karışıklıkları kabullenmek gerekir. Yavaş artış yürürlüğe girse, daha az karı-

şıklık olur, fakat 10 yıl içinde daha az ilerleme elde edilir. İlerleme öncüleri yüksek hız isteyen bir parti, muhafazakârlar da daha az hız isteyen bir parti kurmalıdırlar. Bu iki partinin tartışmalarında - Hintli arkadaşıma göre - hem gerekli hız olan %7 sonucuna varılır, hem de Hint halkının karşısında bulunan gerçek meseleleri bütün halkın anlaması sağlanır.

İşte sınıfsız toplumda rakip partilerin tartışacağı ekonomik meseleler, bunun gibi olacaktır. Fakat ekonomik davalar herşeyi çözümlemez. Çok gelişmiş toplumlarda başka meseleler daha büyük önem kazanacaktır. Bunlar, şu olabilir: Çocuklarımız ne kadar eğitimden geçeceklerdir, bu eğitimin özelliği ne olacaktır? Ya da; devletin teşkilâtlanmış dine karşı tavrı ne olacaktır? Ne olursa olsun millî bağımsızlık mı, yoksa uygun devletlerle federasyon mu? Bir dünya teşkilâtının kontrolu altına nereye kadar girilebilir? Görülüyor ki, düşündüğümüz an, sınıfsız bir toplumda rakip partiler için tartışılacak bir yığın mesele ortaya çıkmaktadır.

Tarihin Yargısı

20.'nci yüzyılın ortasındaki Komünist toplumlar için tarihin yargısı ne olacaktır? Bu toplumlar ekonomik ve askerî alanlarda önemli, fakat eşsiz olmayan başarılar elde etmiş sayılacaklardır. Özellikle, yığınların eğitimine yeterli öncelik tanımış ilk toplum olarak adı geçecektir. Fakat tarih, bu başarıların, halklarına yapmayı gerekli buldukları korkunç baskı yüzünden lekelendi-

ğini söyleyecektir. Özellikle Rusya, Kruşçef'in de anlattığı gibi, 1930 yıllarında bir süre için, Stalin'in yönetimi altında, kocaman bir işkence odası durumuna getirildi. Şimdi bile en kötü Komünist hükûmeti olan Doğu Almanya, vatandaşlarının Batıya kaçmasını önlemek için, duvarlar dikmek zorunda kalıyor.

Ayrıca gene şimdi, ikinci büyük Komünist ülke, Çin, tarım politikasında öyle korkunç yanlışlıklara düşmüş bulunuyor ki, yüzlerce milyon insan açıkla karşı karşıya geliyor - veya boğuşuyor-.

Bunlar çok büyük felâketler. Fakat, hiç şüpheniz olmasın ki, yalnız Komünistler için değil, hepimiz için bütün insanlık için çok büyük felâketler. Çünkü bunlar Komünist hükûmetleri umutsuzluğa ve temkinsizliğe itmekte, Batı toplumlarının çoğunun Komünizm'e karşı olan, yarı haklı yarı haksız, korku dolu tutumlarını doğrulamaktadır. Böylece nükleer çağda, insan uygarlığının yıkılması demek olabilecek bir ölçüde, ülkeler arası gerginliği arttırmaktadır. Bu felâketler, Komünist ülkelerde demokratik kurumların olmamasından çıkmıştır. Hükümetler halklarına temel özgürlükleri vermezlerse, onları gütmek zorunda kalırlar; geçirilen tecrübeler de bu halkları felâketlere doğru güttüklerini gösteriyor.

En önemli komünist toplumun yani Rusya'nın, bütün felâketleri atlatıp şimdi de başarılı bir devlet olmaya doğru gittiği doğrudur. Öyleyse, bu başarı uğruna Rus halkının ödemek zorunda kaldığı korkunç fiyat üstünde durmak haksızlık mıdır? Hayır, değildir. Çünkü başarı o kadar da olağanüstü değildir. Birçok komünist olmayan

ülke aynı başarıları elde etmiştir. Yığın eğitimini hesaba katmazsak, elde edilen, bir büyük ve güçlü, endüstrileşmiş ülkenin daha yaratılmış olmasıdır. Bunun için ödenmiş olanlar çok fazladır. Dediğim gibi, Komünistlerin kullandıkları yollar korkunç olmuştur. Sonuçlar ise, genellikle olağandır.

Bir şey daha var. Tarih, Komünistleri, başka hükûmetleri yargılayacağından daha yüksek bir standard içinde yargılayacaktır ister istemez. Çünkü Komünistlerin iddiaları herkesten büyük olmuştur. Komünistler, insanlık tarihinde, hükûmetleri yönetmiş olan en yüksek amaçlarla başlamışlardır işe. Bu yüzden öbür amaçsız, orta-halli hükümetlerden daha sıkı bir yargıya tutulacaklardır. 20. yüzyılın en büyük hayal kırıklığını yaratmış olmak Komünistlerin acı kaderidir. Çılgınlıklar yapıp, suçlar işlemiş olmaları onları bizlerden ayırmaz. Bizim kuşakların onları affetmesini güçleştiren şey, bir zamanlar dünyanın umudu durumunda olmalarıdır. Shakespeare şöyle demişti: «Çürüyen zambaklar otlardan daha beter kokar...»

IX. DEMOKRASİ HER ŞEYİ ÇÖZÜMLEMEZ

Yüzyılımızın en büyük trajedilerinin nedeni olarak, Komünist ülkelerde demokratik kurumların olmamasını ileri sürdüm. Fakat, bundan, demokrasinin insan hayatının bütün kötülüklerini düzeltecek bir ilâç olduğu anlamının çıkarılmasını istemem. Bir çok sebeplerden dolayı bu böyle olmamaktadır.

Her şeyden önce, demokratik kurumlar bütün ülkelerde işleyememektedirler. Gerçekte, dünyanın bir çok halkları demokratik kurumları işletebilecek kadar incelmemişlerdir. Bu, hiç sevilmeyen bir söz, çünkü, bugün dünyanın her yanında doğmaya başlayan yeni milletler alınıyorlar bundan. Fakat aşağı yukarı her ay bunu doğrulayan yeni olaylara raslanıyor.

Ben, eski sömürgelerin kendi kendilerini yönetemiyeceklerini söylemek istemiyorum. Tam tersine, birçokları kendi kendilerini oldukça iyi yönetmektedirler. Fakat bunu, ancak anayasa dışı sert metodlarla değiştirilebilecek, demokratik olmayan hükûmetlerle yapıyorlar. Burada, bu halklara bağımsızlık verilmesine karşı olduğum

da sanılmasın. Ne de olsa, aşağı yukarı bütün tarih boyunca, bütün halklar böyle hükûmetler tarafından yönetilmiş sayılabilir. Fakat bütün bunlar, demokratik durumların, alemşümul duruma girmesini şimdilik de olsa beklememiz gerektiği anlamına gelir.

Kendini Yönetmenin İki Çeşidi

Bütün bunları söylemek gerekiyor, çünkü, çoğu zaman, birçok halkların daha olgunluğa varmamış olması ve demokratik kurumları kullanamaması, sömürgeciliğin, şurada buradaki kalmtıları tarafından, kendilerini haklı çıkarma yolunda kullanılmaktadır. Afrika'nın bir çok yerlerindeki beyazlar, Afrikalıları sömürmeyi sürdürmek için kullanıyorlar bu düşünceyi. Oysa bir halkın kendini demokratik prensiplere göre yönetememesi, başkalarının bu halkı sömürmesini haklı kılamaz. Ne yazık ki bu, sömürgeciliğin sona ermesile birçok halkların, bağımsız olur olmaz kurdukları demokratik kurumları çalıştıramadıkları gerçeğini de değiştirmemektedir.

Bu, birçok Asya ve Afrika halklarının, kendi milletleri tarafından yönetilmesi anlamını taşıyan bir kendini yönetmeye gidebilecekleri demektir. Ama bizim anladığımız biçimde demokratik bir kendini yönetme olamayacaktır. Yeni ülkelerin çoğunun yapacağı seçme, eski sömürgecilerin başa getirdiği bir hükümet ile kendi yöneticilerinden biri tarafından keyfi şekilde yönetilmek arasında olacaktır. Pek tabiidir ki, bu halklar kendi içlerinden birinin yönetimi altında

olmayı seçmektedirler. Böyle bir hükûmet ise eski sömürgeci hükûmetlerinden daha beceriksiz olacaktır. Ama hiç olmazsa kendilerinindir... Sonra, sömürgeci hükûmetlerin bilgilerini çoğunlukla, kendi azınlıkları yararına kullandıkları bir gerçektir..

Şeyh ya da Toprak Ağası Demokrasisi

Tecrübeler, demokratik hükûmetlerin şimdilik dünyanın bir çok yerlerinde uygulanamayacağını gösteriyor. Gereken ön şartlar daha yerleşmemiştir. Bu gerçek, bir çok örneklerde ve iki biçimde ortaya çıkmıştır. Yeni ülkeler bağımsızlığa kavuşur kavuşmaz, demokratik kurumlar kurulmaya başlar. Fakat demokrasi için gerekli şartlar hazırlanmadığı için, elde edilen sonuçlar çok kötü olmakta ve iki durumdan biri ortaya çıkmaktadır. Meselâ, bazı Orta Doğu ülkelerinde raslanan «şeyh» ya da «toprak ağası» demokrasisi sonucu... Herkesin oy hakkı vardı, fakat halk yığınlarını meydana getiren yoksul ve okuması yazması olmayan köylüler, bu oyların ne işe yaradığını bilmedikleri için yalnızca şeyh ya da ağalarının dediğini yaptılar. Böylece bunlar oy vermekten çok ağalar ve feodal sınıflar tarafından «oy verdirtildiler» ve bu gibi ülkelerde demokratik kurumlar, ilerlemeye korkunç bir engel olma yoluna girdiler. Bu ülkelerin çoğunda, modernleşmek için yanıp tutuşan bir ilerici orta sınıf bulunmakta, fakat demokratik seçimlerde ağalara karşı güç kazanamamaktadırlar.

Bunun en iyi örneği Mısır'da. Hiç şüphem

yok ki Nasır'ın askerî diktatoryası seçimle gelen daha önceki demokratik hükûmetlerden çok daha yararlı oluyordur Mısır için. Bu hükûmetler, seçimler düzenledikleri halde, aslında demokratik değildiler. Seçmenler ağa sınıfının oyuncağı olmaktan ileri gidememişlerdi.

Baş Düşman

Yeni ülkelerde ise demokrasiler daha da kısa ve basit bir yoldan çökerler. Burada bir ağa sınıfının seçmenleri etkilemesi söz konusu değildir. Siyasî partiler ne hükûmeti ne de muhalefeti, demokrasinin gerektirdiği temkinle yönetirler.

Bağımsız, yeni halkların, demokratik kurumlar kurma konusunda karşılaştığı büyük güçlükleri Afrika'ya gittiğimde daha iyi anladım. Birçok Afrika dillerinde, «muhalefet lideri» nin tek karşılığının «**baş düşman**» olduğunu söylediler bana. Sık sık görüldüğü gibi, burada dil düşünceyi, düçek muhalefetin, demokrasi için gerekli olan, hem çek muhalefetin, demoürasi için gerekli olan, hem hükûmete karşı çıkıp, hem işbirliği etmesi gibi bir durumu nasıl olabilir?

Demokrasinin işleyebilmesi için, ancak uzun bir süre boyunca, yavaş yavaş gelişebilecek bir siyasî inceliğe varmak gerekir. Geçirilen tecrübeler, az gelişmiş ülkelerin çoğunda, halkın, hükûmete tam karşıt olmayan bir muhalefeti aklından geçiremediğini gösteriyor. Oysa tam muhalefet, ihtilâlci muhalefet demektir, ihtilâlci muhalefet ise şiddet kullanılmadan gerçekleştirilemez. Böylece, birçok örneklerde gördüğümüz

gibi, bu ülkelerdeki muhalefet şiddet yoluna sapmakta, hükümet de bastırma yolları kullanmaktadır. Sonunda kargaşalık çıkar, arkasından da güçlü bir adam çıkıp yönetimi ele geçirir, demokratik bir süs altında bile olsa, bir diktatörlük yönetimi sürdürür. Gana ve Pakistan'da olanlar budur.

Gene de bu olayların geçtiği ülkelerle alay etmek, ya da onlara bağımsızlıklarını vermenin yanlış olduğunu söylemek yersizdir. Demokratik kurumların başarısızlığından sonra, yönetimi ele alan hükûmetlerden bazıları çok ilerici olduklarını göstermişlerdir. Biz bu ülkelerin, hiç bir şey olmasa, kendilerini yönetecek bir yol bulabildiklerine şükretmeliyiz. İspatlanan tek şey, bu ülkelerin, şimdilik, demokratik kurumların işlemesi için gerekli ön şartlara sahip olmadığıdır. Onların durumunda, Lenin'in, her zaman, her yerde, kapitalizme bağlı olan bütün halklar için geçerli olduğunu düşündüğü şey, gerçekten doğrudur. Lenin'in düşüncesi ileri, çok gelişmiş kapitalist ülkeler için yanlış çıktı: İngiliz, Amerikan ve Batı Avrupa işçileri demokratik kurumları yeterli bir biçimde kullanabilmektedirler. Tabii, kullanışları kusursuz değildir. Bazen yanlışlar yaptıkları, kötü hükûmetleri başa getirdikleri de olur. Fakat gene de bu kurumları işletmektedirler, bunun tersini söylemek yanlış olur. Fakat bu, Lenin'in tahminlerinin tam tersine, ileri kapitalizm işçilerinin yoksullaşacağına zenginleşmesi ve daha iyi eğitim görmesi sayesinde olmuştur. İnsanların yoksul, cahil ve kültürsüz olduğu yerlerde demokratik kurumların işlemesi çoğunlukla imkânsızlaşır.

Demokrasinin Ön - Şartları

Öyleyse demokrasi için gerekli olan ön şartlar nelerdir? Bir ülke, demokratik kurumların çalışabileceği duruma nasıl gelir? Bu soruya karşılık vermek çok zor olacaktır. Dünya çapında geçirilmiş tecrübeler, bir ülkeyi, demokratik kurumları çalıştırabilir duruma getirecek belirli, tek bir yol gösterilemeyeceğini ispatlıyor. İlk akla gelen şeylerden biri, seçmenlerin çoğunluğunun okuyup yazma bilmeleri, ya da şu kadardan fazla gelirleri olmasıdır. Oysa, gelirlerin çok düşük olduğu ve nüfusun üçte ikisinin okuyup yazma bilmediği bir ülke var ki, demokratik kurumları işletebilmektedir: Hindistan. Öte yandan, Güney Amerika'da, Arjantin gibi, oldukça gelişmiş ülke örnekleri var ki, demokratik kurumları yürütememektedirler.

Ya da, feci ırk çatışmalarıyla bölünmüş ülkeler var. Meselâ, «Apartheid»ci Güney Afrika'da, demokratik kurumların uygulanmasını düşünmek yersiz olur.

Kesinlikle söylebilecek tek şey, insanların demokratik kurumları yürütebilmeleri için belli bir genel uygarlık seviyesine erişmiş olmalarının gerektiğidir. Hintlilere bu vasfı veren de, sanırım bu uygarlıktır. Hintli yığınların çok yoksul ve okuma yazmalarının olmamasına karşılık, çok gerçek bir anlamda uygarlıkları vardır. Ayrıca, Hindistan'da iyi eğitilmiş, çok akıllı, toplumsal yaşamaya etkili bir biçimde katılan bir orta sınıf var. Bundan başka Hindistan, bağımsızlığa kavuşurken, demokratik kurumların, bir çatısı da vardı. Bir İngilizler, Hindistan'ı bütün güç bizde

kalacak biçimde yönettik. Hintlilerin arzusunu çok defa dikkate almadık, fakat gene de bazı önemli demokratik kurumları gerçekleştirmekten geri kalmadık. İnsanların tamamen tarafsızca yargılandığı bir bağımsız mahkemeler sistemi kurduk. İyi eğitilmiş bir orta sınıf yaratan okul ve üniversiteler vardı. Az bile olsa, sendika hareketlerine izin veriliyordu. Ayrıca, İngiliz yönetiminin son on yılında, önemli bir Hint Partisinin (Kongre Partisi) ortaya çıkıp, Hint bağımsızlığını istemesine yetecek kadar siyasî özgürlük sağlanmıştı. Bu partinin zaman zaman rahatsız edildiği, öncülerinin hapse atıldığı doğrudur. Fakat hiç bir zaman kapatılmadı ve demokratik oylama sistemi kurulmaya başladı.

Bu yüzden, 1947'de iktidar Hintlilere geçtiği zaman, devredilecek bir demokratik sistem mekanizması hazırdı. Bunun, kendini beğenmiş bir İngilizin görüşü olduğunu ileri sürebilirsiniz. Belki de öyledir. Bu konuda yargıya varmak benim için çok güç olur. Gene de, demokratik kurumları yürütmekte ortaya çıkan bir sürü başarısızlık örneğinin arasında, Hint başarısı dikkati çekiyor. Tabiî bu, daha çok Hintlilerin eseri; İngiliz mirasının da bir payı var.

Her ne ise demokratik kurumların yürüyebildiği genel bir uygarlık seviyesinin doğruluğuna inanıyorum. Bunun altına düşen durumlarda Lenin'in düşüncesi geçerli olabilir. Bunu başka yerlerde şöyle anlattım: Bütün dünyada gemilerin alt bölümlerine boydan boya bir çizgi çekerler. Buna «Plimsoll Çizgisi» denir. Adını, 19. yüzyılda, gemilerin, çizilmesi mecburî tutulan bu çizgi suya batacak kadar yüklenmesine engel

olacak bir yasa çıkaran İngiliz milletvekili Plimsoll'dan almaktadır. O günün açgözlü kapitalistleri, gemilerini fazla yükleyip, çoğu zaman gemicilerin hayatlarını tehlikeye sokmaktaydılar. Bu yasa da bu yüzden çıkarılmıştı.

Benim şimdi söylemek istediğim, bütün ülkelerin çevresinde görünmez bir «Plimsoll Çizgisi» nin varlığıdır. Eğer devlet gemisinde çizgi yukarda kalırsa, demokratik kurumlar yürüyebilir; gemi güçlüklerle, çizgi suya girecek kadar yüklü ise, demokrasi orada yürüyemez. Bu çizginin işaretlediği genel gelişme seviyesinin altında olan ülkelerde demokratik kurumları çalıştırmaya kalkışmak hem saçma, hem de zararlı olur. Buralarda, bütün kötülüklerine rağmen mutlak bir yönetim kurmak, kaçınılmaz bir zorunluluktur. Fakat, öte yandan, «Plimsoll Çizgisi»nin üstünde kalan, yani dünyanın birçok halklarının taşımak zorunda olduğu cahillik, yoksulluk, ırk bölünmeleri gibi yüklerle dolup taşmış bulunmayan ülkeler için, demokratik kurumlar çok yararlı olacaktır.

Ayrıca, demokrasi bir bütün değildir. Demokrasiyi ya hep ya hiç uygulamamak diye bir şey söz konusu olamaz. Demokrasi'den çok belli demokratik kurumlardan söz etmem de bu yüzdendir. Yasa yönetimi, söz özgürlüğü, sendikalaşma özgürlüğü, rakip siyasî partiler kurma özgürlüğü, oy verme özgürlüğünden söz açtım. Demokrasi dediğimiz şey bu kurumların toplamıdır ve bunlar aslında birbirine bağlıdır. Fakat önemli süreler boyunca, bir ülkede bunların ancak bazıları yürürlükte bulunabilir. Meselâ, bir ülkede, yasa yönetiminin kurulmuş olmasına rağ-

men, genel oyla seçilen hükûmetler kurulamaması olağandır. Pakistan ve Gana gibi birçok yeni devletler, siyasi seçim demokrasisini kuramamışlar fakat bir yere kadar, yasa yönetimini uygulayabilmişlerdir. Tarihsel olarak, Batı Avrupa ve Amerika gibi en eski ve sağlam demokrasiler de demokratik kurumları, birer birer kurmuşlardır. Meselâ, İngiltere, yüzyıllar boyunca yalnız yasa yönetimini uygulamayı başarabildi. Gene İngiltere'de etkili işçi sendikalarının kurulması için, son 100 yıl boyunca gelip geçmiş çabaları anlatmıştım. Bu yüzden, çok gelişmiş demokrasilere mensup hiç kimsenin, yeni devletlerde olup bitenlere yukardan bakması yakışık almaz. Bunlar, demokratik unsurlardan herhangi birini gerçekleştirebilirlerse memnun olmamız gerekir.

Bütün bunların ışığında, Komünist ülkelerdeki durumu gözden geçirmeliyiz. İşin acıklı tarafı, en azından Avrupa'nın Komünist ülkelerinde, demokrasinin ön-şartlarının var olmasıdır. Polonyalıların, Macarların, Çekoslovakların, Rumenlerin, Bulgarların ve Rusların, demokratik kurumları yaşatacak kadar iyi eğitilmiş ve yeterince uygarlaşmış olmadıklarını söylemek gülünç ve küstahça bir şey olur. Onlar dünyanın en kaabiliyetli, en zeki halklarından bazılarıdır. Toplumsal gelişmelerinin, istedikleri siyasî, toplumsal ve ekonomik kurumları seçmelerini yasak eden Komünist dogması tarafından engellenip bozulmuş olması gerçekten acıklıdır.

Demokrasi Yayılacak mı?

Öyleyse, demokrasi bütün dünyaya yayılmayı becerebilecek mi? Demokrasinin dünyanın birçok yerlerinde şimdilik uygulanamıyacağı sonucuna varmıştım. Bu, demokrasinin ancak, belli bir tarihsel gelişmeden geçmiş bazı ülkelerin hâlen içinde bulunduğu geçici bir devre olduğu anlamına mı gelir? Demokrasinin hiç bir zaman dünyaya yayılamayacağı mı demektir? Hayır, değildir.

Çünkü demokrasi, dünyanın en belirli ülkelerinde başarıya ulaşmaktadır. İleri, çok gelişmiş, bu yüzden de en güçlü ülkelerde demokrasi işleyebilmektedir. Bu, demokrasinin, yarının siyasî sistemi olduğunun garantisidir.

Gittikçe çok gelişmiş duruma gelerek ve herşeyden önce halklarının eğitimi gittikçe artarak, Komünist ülkeler de, şu ya da bu biçimde demokratik kurumları uygulayacaklardır. Ne onlar, ne de Komünist olmayan az gelişmiş ülkeler, ille de bizim İngiltere'deki «Westminster Modeli» parlâmento sistemini almıyacaklardır. Belki A.B.D.'deki «Washington Modeli» demokrasiyi de uygulamayacaklardır. Bence, yeni demokratik, siyasî kurumlar çıkartılacaktır. Dediğim gibi, ilk -ve bence asıl- Rus Komünist niyeti, coğrafî alanları değil, fabrikaları ve çiftlikleri temel olarak alan gerçek demokratik seçimler sağlamaktı. Bu çok ilgi çekici ve denemeye değecek bir düşünceydi. Fakat sonunda, yalnız bu değil, bütün gerçek demokrasi biçimleri Komünistler tarafından silinip atıldı. Fakat gerçek demokrasi, yani gerçek seçme hakkı, Rus halkı tarafından uygulanmaya

başlayınca, yeniden ilk Sovyet düşüncesine döneceklerini sanıyorum. Demek istediğim, demokrasi biçimlerinin çeşitli olduğudur. Belki de, şimdiye kadar Batı'da geliştirilmiş olan biçimler en iyileri değildir. Hiç kimse, bir biçimin ötekinden daha iyi olduğunu ileri sürecek durumda değildir. Asıl önemli olan genel, özgür seçim gerçeğidir.

Bir Sonuç

Benim vardığım sonuç, demokrasinin her şeyi çözümleyemediği halde, geleceğin siyasi sistemi olacağıdır. Her şeyi çözümleyemez, çünkü önce, dünyanın birçok yerlerinde şimdilik uygulanamamaktadır; ikincisi, uygulanabilse bile zamanımızın en keskin, en belirgin sorunlarından bir çoğunu gene de çözümleyemezdi.

Gene de, demokrasi geleceğin siyasî sistemidir, çünkü, toplum işlerine aklı eren, iyi eğitilmiş kimselerden bileşik, karmaşık, çok gelişmiş toplumları yönetmenin, tek doğru -ve müsamaha edilebilir- yoludur. Bu toplumlar da en güçlü ve etkili toplumlar olduklarına göre, dünyanın geri kalan bölümlerine öncülük edeceklerdir.

Fakat bu, demokrasinin ancak çok soğukkanlı bir açıdan görünüşü. Demokrasi, yalnız modern toplumları yönetmenin en kullanışlı yolu değil, aynı zamanda her bir insanın değerini teslim eden tek siyasî sistemdir. Fırsat, eğitim ve ve belki de doğuştan gelen yeteneklerdeki bütün korkunç eşitsizliklerin arkasında ve üstünde, bütün insanların, insan olarak eşit olduğunu anlat-

maktadır. Demokrasi, aramızdan hiç birinin, hele hiç bir hükûmetin, bir insanın öbüründen iyi olduğunu söyleyecek durumda olmadığını belirtir. Kısacası, demokrasi, kölelerin değil, özgür insanların siyasi sistemidir.

X. DÜNYA DEMOKRASİSİ

Demokrasi, ileri, modern toplumların işlerini görmek için bulunmuş en iyi yoldur. İnsan meselesine bir çözüm olamaz, çünkü böyle bir çözüm yoktur aslında. İnsan kurumlarından beklediğimiz şeylerde biraz daha alçak gönüllü olmayı öğrenmemiz gerekiyor. Demokrasi üstüne söylenmiş sözlerin en iyilerinden biri, bence Churchill'in eski bir sözüdür: «Demokrasi dünyadaki en kötü hükûmet biçimidir, bütün öbürlerini saymazsak...»

Demokrasinin herşeyi çözümleyememesinin bir sebebi daha var. Dünya yüzündeki bütün devletler iyi çalışan birer demokrasi durumuna gelseler bile -ki gelemezler- bu, yeterli olmazdı. Çünkü, yüz ya da daha çok demokratik devletten bileşik bir dünya, gene de bir bağımsız devletler dünyası olurdu ve nükleer çağda, bağımsız devletler yetersizdir. Böyle bir teşkilâtlanma biçimi, içinde bulunduğumuz umutsuz çağda, insan cinsinin devamını sağlıyamıyacaktır.

Bu bizi, demokrasi ve savaş meselesine getiriyor. Savaş -savaşa engel olmak- günümüzün

en önemli meselesi. Bu, ekonomik hayatımızı kapitalist ya da sosyalist bir anlayışa göre kurup kurmamamızdan çok daha önemli. Tecrübeler, insanların hem kapitalizm, hem de sosyalizm altında yaşamalarını sürdürebildiklerini gösteriyor. Oysa nükleer savaşta bunu yapamazlar.

Eski bir sosyalist olarak, geriye baktığımda, biz sosyalistlerin en çok savaş konusunda hayal kırıklığına uğradığımızı söylemem gerekiyor. Bütün sosyalistler, ister daha sağda, ister daha solda, ister benim gibi eski, sertleşmiş Sosyal Demokrat; ister Komünist olsunlar, savaşı ortaya çıkaran sebebin, kapitalist devletlerin rakip durumlarından çıktığına inanmışlardır. Bu teşhisten, kapitalizm ortadan silinip, toplum, sosyalist bir temele göre kurulduğunda, savaş sebebinin de ortadan kalkıp, dünya barışının kolayca kurulabileceği sonucu çıkıyordu. Böyle bir düşüncenin ayakta durabileceğini artık aklım almıyor.

Bugün, önümüzde Sovyetler Birliği gibi önemli bir sosyalist toplumun geçirdiği 45 yıllık tecrübe var. Bir de, ekonomik hayatını ültra-sosyalist temeller üstüne teşkilâtlandıran Çin'in 14 yıllık tecrübesi... Savaş ve barış konusunda neler kaydetmiştir bu ülkeler? Ben sosyalist ülkelerin, kapitalist ülkelerden daha savaşçı ya da saldırgan olduklarını ileri sürenlerden değilim. Rusyanın dünyayı askeri güç yoluyla komünist yapmaya kararlı olduğunu söylemek bence yanlıştır. Doğru olan, Rus Hükûmetinin, bir gün bütün dünyanın Komünist olacağına inanmasıdır. Fakat hükümeti ortaya çıkaran kişilerin inançlarından çok daha önemli olan, yaptıkları şeylerdir. Bunlara bakarak, Komünist ülkelerin, orta-

ya çıktıklarındanberi, savaş ve barış konusunda, bizlerden ne daha iyi, ne de daha kötü oldukları söylenebilir. Rusya, bir çok defalar Finlandiya ve Macaristan'da, Baltık ülkelerinin ilhakında ve diğer yerlerde saldırgan olmuş olabilir. Fakat biz de, Batı'da aynı şeyi yaptık: Meselâ, kendi ülkem olan İngiltere'nin Süveyş'te yaptıkları!

Fakat bu, bir sosyalist için, çok iç karartıcı bir sonuçtur. Nükleer çağda toplumlarımızı sosyalistleştirerek barışı korumaya imkân olmadığını belirtmektedir. Sosyalizm, istenmesi doğru olan bir şey, buna inanıyorum. Fakat savaş ve barış işini çözümleyeceğini gösteren hiç bir belirti yok. Çin, daha geçenlerde Hindistan'a karşı saldırgan hareketlere girişti; Komünist bir ülkenin, yarı sosyalist bir ülkeye saldırması! Artık sosyalistler barışın nasıl korunacağına çözüm yolu bulduklarını ileri süremezler. Sürerlerse, gülünç duruma düşerler.

Savaşın Ekonomik Sebepleri

Öyleyse, savaşın ekonomik sebepleri hakkındaki sosyalist teşhisin yanlışlığı nerededir? Fetih savaşlarının asıl amacının ekonomik olduğuna bugün de inanmaktayım. Eski dünyada, büyük köle imparatorluklarının dünyasında -Asur, Mısır, Roma gibi- fethin amacı, fethedilen halkları köleleştirip, emeklerini sömürmekti. Ya Romalılar gibi, bu köleleri kendi ülkenize götürüp, orada çalıştırırdınız, ya da kendi ülkelerinde bırakıp, şu ya da bu yoldan, ürettikleri şeylerin çoğunu ellerinden alırdınız.

Üretimin çok düşük olduğu eski dünyada, yönetici sınıfın lüks içinde yaşamasını sağlıyacak

tek şey, fetih yoluyla, büyük ölçüde köle (ya da yarı köle) emeği elde etmekti. Bütün bunlar çok eskidendi tabii. Sosyalistler başka bir mekanizma yoluyla da olsa kapitalist toplumun savaşlarının gene de ekonomik olduğuna inanıyorlardı. Lenin, **Emperyalizm** adlı kitabında, savaşın sebepleri teorisini ortaya atar. O, Kapitalist ülkelerin kendilerine pazar sağlamak ve bu pazarları genişletmek için birbirlerine saldırmaları gerektiğine inanıyordu. Eğer böyle yapmasalar, fazla kapital ve tüketim mallarının çokluğundan boğulacak duruma gelirlerdi. Lenin'e göre, her büyük kapitalist ülke, er geç dünyanın geri kalan bölümlerine doğru patlamaya mecbur olan bir düdüklü tencereye benzerdi.

Lenin'in bu tezinin, 1917'de yürürlükte bulunan kapitalizm için geçerli olduğuna bugün de inanmaktayım. Özelliği, emekçi yığınların yoksul bırakılmasında olan bu kapitalizmin, ancak dış dünyada gelişebileceği doğruydu. Pazarlarını ve yatırım alanlarını kendi dışında aramak zorundaydı, çünkü iç pazarı, halk çoğunluğunun yoksulluğu yüzünden kısıtlanmış durumdaydı. Fakat bu tez, çağdaş kapitalist toplum için artık geçerli değildir. Daha önce de belirtiğim gibi, bu ülkeler emekçi yığınlarının yaşama seviyesini yükseltebilirler ve yükseltmişlerdir. Bu da tabii, dış yayılmayı gereksiz kılan, durmadan genişleyen bir iç pazar sağlamıştır bu ülkelere.

Lenin'in Düşüncesi

Lenin de bu ihtimali dikkate almış; fakat, dâvayı çözeceğine inanmakla beraber, kapitalizmin bunu başaramıyacağı düşüncesile bir kena-

ra itmiştir. Emperyalizm kitabının 4 üncü bölümünde, Lenin, çok açıkça, eğer kapitalizm emekçi yığınlarının hayat standardını yükseltebilse ve tarımı geliştirebilse, sonsuz genişlemeyi gerektiren dış baskımn kalkacağını söylemektedir. O zaman, kapitalist güçler, birbirleriyle savaş çatışmasına girmek zorunda kalmayacaktı.

Son 20 yıl içinde, kapitalizm'in iki şeyi başardığı ve devam ettirdiği yalanlanamaz. Tarımı **geliştirmiş** ve kapitalist ülkelerdeki emekçi yığınlarının yaşama standardını **yükseltmiştir.** Bunları yapmakta devam etmektedir. Bu yüzden, Lenin'in düşüncesine göre, bu sistem artık kapitalist değildir. Batı ülkelerinde bugün yürürlükte olan ekonomik sistemin, son 20 yıl süresince uğradığı reform ve ayarlamalar sonucunda artık kapitalist denemeyecek kadar değiştiğini söyleyen iktisatçılar var. Bence bu yanlıştır. Batı ülkeleri bugün de, kapitalist olarak tanımlanırlar. Ortaya çıkmış olan gerçek, kapitalizmin, Lenin'in, hiç bir zaman yapamıyacağını ileri sürdüğü iki şeyi, bazı sınırlı fakat önemli değişikliklerle, başarmasıdır. (Dikkat edeceğiniz gibi, başka bir yoldan, gene Marx'ın, emekçilerin sefaletinin artacağı konusundaki sözlerine geldik. Herşeyi değiştiren de, bunun tersinin ispatlanmış bulunmasıdır.)

Kaçınılmazlık Yok

Bütün bunlardan, kapitalist toplumlar arasında savaşın, artık kaçınılmaz bir şey olmadığı sonucuna varıyorum; şimdiki durumlarını barışta da pekâlâ sürdürebilirler. Fakat ne yazık ki bu, ille de savaşa girmeyecekleri demek değil-

dir. Tabii sosyalist toplumlar, saldırganlık ve genişleme hareketlerine ihtiyaçları olmadığı için, halklarının hayat standardını yükseltmek ve gelişme meseleleri gibi şeylerle kendilerini oyalayabilirler. Fakat, gene geçirilen tecrübeler, bunun, onları saldırganlık yapmaktan geri tutmak için bir garanti olmadığını gösteriyor. Çin orduları Himalayalar'ın güney bölümünde ne arıyorlar? Çin'in, akla yakın hesaplarca, bütün enerjisini, bütün kaynaklarını iç kalkınmaya kullanması gerekiyor. Oysa tam tersine, Hindistan'a saldırmaya kalkışıyor.

Bundan, savaş sebeplerinin, biz sosyalistlerin sandığımdan daha basit ve genel şeylerden çıktığı sonucunu çıkartıyorum. Savaş belki de, ister kapitalist, ister sosyalist, ister feodal, isterse de başka bir cins olsun, ayrı, bağımsız devletlerin varlığından doğuyor. Savaşı ortaya çıkaran, dünyanın yüzden fazla ayrı devlet olarak teşkilâtlanması, daha doğrusu dağılmasıdır.

Demokrasiler Barışçı mıdır?

Sosyalistlerin, savaşın ekonomik sebepleri konusunda uğradıkları hayal kırıklığının üstünde, eğer dikkat etmezlerse, demokratların uğrayabilecekleri yeni bir hayal kırıklığını belirtmek için durdum. Demokratlar, savaş sebeplerinin diktatörlükten geldiğini, bütün devletler demokrasi olsa, bütün hükûmetlerin barışçı olacağını ve savaş tehlikesinin ortadan kalkacağını ileri sürmeye alışıktırlar. Korkarım ki, bütün devletler demokratik olsa bile, tecrübeler, demokrasilerin barışçı olduğunu öngören inancın da aldatıcılığını gösterecektir. Demokrasilerin, genellik-

le diktatör hükümetlerden daha barışçı olduğuna inanıyorum. Fakat demokrasilerin her zaman ve bütünüyle barışçı oldukları doğru değildir. Tam tersine, demokratik seçmenler çoğunluğu, bazen sağduyudan uzaklaşma buhranları geçirebilir. Sadece son yüzyıl tarihini gözden geçirdiğimizde bile demokratik hükümetlere sahip nice devletlerin saldırgan hareketlerde bulunduğunu görürüz. İngiltere'nin bu konuda gösterdiği örnekleri hatırlarsınız. Çoğu solcular, bugünkü Birleşik Devletleri saldırgan bir ülke olarak görürler. Oysa Birleşik Devletlerin dünyada en iyi işleyen demokrasilerden biri olduğu da şüphesizdir. Ben kendi payıma, Amerika'yı özellikle saldırgan bulmuyorum, fakat özellikle barışçı olmadığını da kabul ediyorum.

Hayır, bir demokratik devletler dünyasında, savaş tehlikesi yok olmayacaktır. Böyle bir dünya için ileri sürebileceğimiz tek iddia, mutlak yönetim altındaki devletlerden kurulu bir dünyadakinden daha az savaş tehlikesinin baş göstermesi olabilecektir.

Savaştan Kaçınılamaz mı?

Demek ki savaş, bir demokratik devletler dünyasında da çıkabilir. Daha da ileri gidip savaşın, bir demokratik devletler dünyasında kaçınılmaz olduğunu ileri süreceğim. Belki uzun bir süre için geciktirilebilir. Dünyanın şimdi geçirmekte bulunduğu krizler -Küba, Vietnam, Hint - Çin çatışması gibi - birçoklarının düşündüğü kadar tehlikeli değildir. Gene de eğer dünya böyle yaşamaya devam eder ve kriz ardından kriz ge-

lirse er geç birinden biri nükleer bir dünya savaşına yol açabilir.

Ne de olsa, uluslararası bir anarşi içinde yaşıyoruz. Devletin üstünde bir güç bulunmamaktadır. Anarşinin ise kendi kanunları vardır. Bunlar istatistik kanunlardır, bu yüzden de insan kontroluna değil, insan hesap ve tahminlerine bağlıdırlar. Böyle hesaplara dayanarak, anarşiyi yürürlükte bırakırsak, er geç çatışmanın patlak vereceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu yüzden, nükleer çağda insanın yaşayabilmesi için, ayrı demokratik devletlerden kurulu bir dünyanın yeterli olmadığı sonucuna varıyorum. Eğer insan, bu korkunç yıkıcı güçleri geliştirmemiş olsaydı, bir ayrı devletler dünyasına müsamaha edilebilirdi. Tabiî o zaman da savaş olurdu; fakat bütün tarih boyunca savaşlar olmuş ama uygarlık ayakta kalabilmiştir. Her şeyi değiştiren, nükleer silâhların gelişmesidir. Büyük ölçüde bir nükleer savaşın insan uygarlığını sona erdireceği sonucundan kaçınmak imkânsızdır.

Dünya Birliği

İnsanın yaşayabilmesi için gerekli olan, demokrasinin, bir ülkeden öbürüne yayılması ve sonunda bütün dünyanın demokratik ülkelerden kurulu hâle gelmesi değildir. Gereken, bir dünya demokrasisinin kurulmasıdır. Yani, bütün dünyanın tek bir demokratik hükûmet altında birleşmesi! İnsan uygarlığının, birkaç kuşak içinde hem dünya çapında, hem dünya oyuna karşı sorumlu bulunan bir hükûmet çıkarmazsa,

nasıl yaşayabileceğine aklım ermiyor. «Sorumlu» dan anlatmak istediğim şey, dünya halklarının bu hükûmeti seçip, iktidardan indirebilmesidir. Bu da, bu halkların değişik hükûmetler arasında seçim yapabilmesi ve hükûmet iktidardayken onu etkileyebilmesi demektir. Kısacası, daha önce her devlet için tanımladığım demokratik kurumlar, dünya çapında uygulanmalıdır.

Tabii bütün bunlar şimdilik çok uzakta. Fakat eminim ki, birçoğunuz daha şüpheci bir görüşle, dünya demokrasisinin hiç gerçekleşemeyeceğini söyleyeceksiniz. Belki de öyledir. Bunu söylediğinizde, nükleer çağda insanların yaşayamıyacağını söylemiş oluyorsunuz. Haklı olabilirsiniz. Fakat ben, insanlara nükleer çağda yaşama umudunu veren başka bir amaç, dâva ya da idealden söz edilmesini isterim. Bence durum, ya dünya demokrasisi ya da «hiç»tir. Bir amacın uzakta ya da elde edilmesi güç olması, insanı, hiç bir zaman, kendini buna adamaktan alıkoyamamıştır.

Dünya birliğinin nasıl gerçekleşebileceğinin teferruatını soracak olursanız, söyleyemem. Belki de dünya birliğini dünyanın ortadan kalkmasını engelleyecek kadar erken kurmak, demokratik olmayan yollarla gerçekleşebilir. Belki de bu, önceleri, başlıca nükleer güçlerin diktatoryası altında gerçekleşebilecek ama buna da uzun zaman müsamaha edilmeyecektir. Birleşmiş bir dünya, sonunda bir dünya demokrasisi olacaktır. Bence dünya demokrasinin nasıl teşkilâtlanacağını inceden inceye düşünmek de o kadar önemli değil. Sanırım, bir süre için bu dünya hükûmeti, demokratik seçim sonucunda iktidara gelmiş

milli hükûmetler tarafından seçilecektir.

Fakat eninde sonunda, doğrudan doğruya, dünya halkları tarafından seçilecektir. Birleşmiş Milletleri, bir dünya hükûmetine benzemekten çok, insanın dünya hükûmeti kurmak isteklerinin bir ifadesi olarak görüyorum. Birleşmiş Milletler, bir tartışma ve görüşme forumudur. Fakat hiç bir anlamda bir hükûmet değildir. Dünya demokratik hükûmetinin iki özelliği bulunmalıdır: Sorumluluk ve iktidar. Birleşmiş Milletler ise yapısı bakımından ikisine de sahip olamaz.

Genel Bir Sonuç

20. yüzyıl tecrübelerinin ışığında, ülkelerin kararlı kapitalist sistemlerden, bütünüyle sosyalist sistemlere varıncaya kadar değişen ekonomik sistemlere sahip olabileceği sonucuna varabilirim. Talih ve aklın yardımıyla bu sistemlerin her biri ve hepsi iyi işleyebilir - bence daha sosyalist olan sistemler, daha başarılı olacaktır-. Bu yüzden, ekonomilerimizi teşkilâtlandırma işinden daha öncelikle ele alınacak iki şey çıkıyor ortaya. Birincisi, milletlerimizin siyasî hayatlarını demokratik temellere göre teşkilatlandırıp teşkilâtlandırmamamız. İkincisi ise, insan neslinin dünya çapında birleştirilmesi yollarını aramak. Ülkelerin içinde siyasî düzenin kurulması çok önemlidir, çünkü kurumlar demokratik olmadıkça, bir yığın haksızlık, istikrarsızlık ve felâket çıkabilir. Dünyayı birleştirmeyi başarmamız ise, daha da önemlidir, çünkü nükleer çağın bize verdiği ders şudur:

«Ya birleşme, ya ölüm.»!

John Strachey

Büyük Uyanış

"Ulusararası bir anarşi içinde yaşıyoruz."

"Bugünün en önemli meselesi, komünizmle kapitalizmin birbirlerine karşı olmaları değildir. Asıl önemli mesele modern, çok gelişmiş toplumları demokratik bir sistemle yönetme denemesinin ortaya çıkardığı meseledir. Dünyanın kaderi böyle toplumların halklarına, hükümetlerini kontrol etme hakkının verilme denemesinin, başarı ya da başarısızlığına bağlıdır."

"Eğer dünya böyle yaşamağa devam ederse ve kriz ardından kriz gelirse ergeç birinden biri nükleer bir dünya savaşına yol açabilir."

30 LİRA